

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASAL KATILIM VE KADIN: AK PARTİ ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

Dilan SÜSLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğretim Üyesi Melek HALİFEOĞLU

Bingöl - 2022

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASAL KATILIM VE KADIN: AK PARTİ ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

Dilan SÜSLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğretim Üyesi Melek HALİFEOĞLU

Bingöl - 2022

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	viii
TABLO LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Siyasal Katılım	5
1.2. Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler	8
1.2.1. Yaş.....	8
1.2.2. Cinsiyet.....	9
1.2.3. Eğitim Durumu.....	10
1.2.4. Meslek	11
1.2.5. Örgüt Üyeliği.....	12
1.2.6. Gelir.....	12
1.2.7. Kentleşme.....	13
1.2.8. Kitle İletişim Araçları.....	14
1.3. TEMSİL NEDİR	15
1.3.1. Genel Olarak Temsil	15
1.4. Demokrasi Nedir	16
1.4.1. Demokrasinin Gelişimi	17
1.4.2. Demokratik Siyasal Sistemlerde Temsil Örnekleri	19
1.5. Kadın ve Temsil	20
1.5.1. Siyasal Sistemlerde Kadın Temsili	24
1.5.2. Kadın ve Temsil İlişkisi	25
1.5.3. Kadın Hareketleri ve Temsil İlişkisi	26
1.5.3.1. Liberal Feminizm	27
1.5.3.2. Marksist Feminizm.....	28

1.5.3.3. Radikal Feminizm	29
---------------------------------	----

II. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN TEMSİLİ

2.1. Siyasal Katılımda Kadın Temsili	31
2.1.1. Kadınların Siyasal Katılımlarının Tarihsel Süreci	34
2.1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kadınların Hak Mücadelesi	36
2.1.1.2. İngiltere'de Kadınların Hak Mücadelesi	37
2.1.1.3. Fransa'da Kadınların Hak Mücadelesi	38
2.1.1.4. Rusya'da Kadınların Hak Mücadelesi	38
2.1.1.5. Almanya'da Kadınların Hak Mücadelesi	39
2.1.2. Dünyada Kadın Temsiline Örnekler	40
2.2. Tanzimat Fermanı Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kadın Temsili	42
2.3. Cumhuriyet Dönemi Kadın Temsili	46
2.4. 1950 – 1980 Arası Kadın Temsili	51
2.5. 1980- 2002 Arası Kadın Temsili	55

III. BÖLÜM

AK PARTİ'DE KADIN TEMSİLİ

3.1. Ak Parti'de Kadının Yeri	64
3.2. Ak Parti İktidarlarında Kota Uygulaması	68
3.3 Ak Parti İktidarları Döneminde Kadınların Uluslararası Verilerdeki Sıralaması	70
3.4. Ak Parti İktidar Dönemlerinde Kadın ve Kadın Haklarına İlişkin Gelişmeler	73
3.4.1. Ak Parti Kadın Kollarında Kadının Yeri	79
3.4.2. Ak Parti Dönemlerinde Partideki Kadın Oranları	83
3.4.3. Ak Parti Döneminde Kadın Milletvekili Oranları	85
3.4.4. Ak Parti Dönemlerinde Kadın ve Yönetim	90

SONUÇ	94
-------------	----

KAYNAKÇA	99
----------------	----

ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
----------------	---

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Siyasal Katılım ve Kadın: Ak Parti Örneği*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

17/02/ 2022

İmza

Dilan SÜSLÜ

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

DİLAN SÜSLÜ tarafından hazırlanan *SİYASAL KATILIM VE KADIN: AK PARTİ ÖRNEĞİ* başlıklı bu çalışma, 17/02/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvan, Adı ve Soyadı)

Başkan	: Prof. Dr. Ersin ERKAN	İmza:
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Melek HALİFEOĞLU	İmza:
Üye	: Doç. Dr. Selda TUNCER	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/.../ 202.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Zahir ERTEKİN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Siyasal Katılım ve Kadın: Ak Parti Örneği konusu, günümüzde iktidar olan Ak Parti'nin tüm dönemlerinde kadın temsili yönündeki gelişmeler ve partinin kadın parlamenter oranlarından hareketle siyasal katılımda kadınların yer alması bağlamında konu üzerinde çalışma yapılmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam *Dr. Öğretim Üyesi Melek HALİFEOĞLU'na*; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen *Merve ATABAY, Hakan MERT* ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

17/02/ 2022

Dilan SÜSLÜ

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Siyasal Katılım Ve Kadın: Ak Parti Örneği
Tezin Yazarı : Dilan SÜSLÜ
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Melek HALİFEOĞLU
Anabilim Dalı: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
Bilim Dalı :
Kabul Tarihi : 17/02/2022
Sayfa Sayısı : ... (ön kısım) + (tez) + (ekler)
<p>Tezin amacı, tarih boyunca süregelen kadın cinsinin ötekileştirilmesi, insan hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılması ve mücadeleler sonucunda kazanılan hakların sadece anayasal düzlemde kalarak pratiğe yansıtılmamasından kaynaklı olarak siyasal alanda yapılan araştırmalar baz alınarak kadınların siyasal katılımlarına ve temsil oranlarına dikkat çekilmek istenmiştir. Türkiye’de 2002 yılında Milli Görüş geleneğinden gelen muhafazakâr parti AKP’nin 2018 yılına kadar olan süreçte parti içinde kadınlara ayrılan alan ve kadına olan bakış açısına dikkat çekilmiştir. Böylece kadınların siyasal alandaki belirginlikleri Türkiye’de muhafazakârlaşan siyasetin arasına sıkışarak kendine yer bulamadığı sayısal oranlarla da desteklenerek anlatılmak istenmiştir. Ayrıca araştırma genel hatlarıyla nitel bir araştırma alanını kapsadığından ilk etapta nitel verilerin doküman analizi yapılarak elde edilen bilgiler yazıya aktararak tez oluşturulmuştur. Ancak tezin II. ve III. bölümünde nitel araştırma yöntemine ek olarak nicel araştırma yöntemi de araştırmaya dâhil edilmiştir.</p>
Anahtar Kelimeler: Siyasal Katılım, Kadın, Ak Parti

Bingol University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Political Participation And Women: The Example Of The Ak Party
Author : Dilan SÜSLÜ
Supervisor : Dr. Öğr. Üyesi Melek HALİFEOĞLU
Department : DEPARTMENT OF POLİTİCS AND PUBLIC ADMINISTRATION
Sub-field :
Date : 17/02/2022
<p>The purpose of the thesis throughout the history of the ongoing female to be marginalized, to be deprived of human rights and freedoms and constitutional rights earned as a result of the struggle reflected in practice while remaining in the plane only as a result of the lack of research based on women's political participation and representation in the political field were asked to draw attention to. In Turkey, in 2002, the conservative party AKP, which came from the tradition of the National Opinion, drew attention to the point of view of the field and women allocated to women within the party in the process up to 2018. In this way, it was wanted to explain the decisiveness of women in the political field by being stuck between the conservative politics in Turkey and supported by numerical ratios that it could not find a place for itself. In addition, since the research covers a qualitative research field in general terms, in the first place, the information obtained by conducting a document analysis of qualitative data was transferred to the article and the thesis was created. However, part II of the thesis. and III. in part, in addition to the qualitative research method, a quantitative research method was also included in the research.</p>
Key Words: Political Participation, Women, Ak Party

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AWSA	American Women Suffrage Association
BDF	Federal Almanya Kadın Dernekleri
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FP	Fazilet Partisi
GREVIO	Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele Konusunda Uzmanlar Grubu
HDP	Halkların Demokratik Partisi
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IPU	Parlamentolararası Birlik (Inter Parliamentary Union)
KA-DER	Kadın Adayları Destekleme Derneği
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MV	Milletvekili
MYK	Merkez Karar Yönetim Kurulu
NOW	Ulusal Kadın Örgütü (National Organization of Women)
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
RP	Refah Partisi
s.	Sayfa
SHP	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
T.C	Türkiye Cumhuriyeti

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	Ve benzeri
WB	Dünya Bankası
WEF	Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum)

TABLO LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: Parlamentolarda Kadın Temsili (Bölgesel Ortalama).....	40
Tablo 2.2: Demokrat Parti Dönemi (1950- 1960) Parlamentodaki Milletvekili Oranları.....	53
Tablo 2.3: Türkiye’de Kadınların Yıllara Göre Parlamentodaki Sayı ve Yüzdeleri.....	61
Tablo 2.4: Uluslararası Parlamentolarda Kadın Sayısı.....	63
Tablo 3.1: Ülkelerin Kadın Parlamenter Sayı ve Yüzdeleri.....	75
Tablo 3.2: Ak Parti İktidarında Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları.....	88
Tablo 3.3: Ak Parti Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	89
Tablo 3.4: 1999- 2011 Yılları Arasında Mecliste Kadın Temsili.....	90
Tablo 3.5: Ak Parti Dönemlerinde Ak Partide Kadın Milletvekili Sayısı.....	91
Tablo 3.6: Ak Parti Dönemi Türkiye IPU Sıralaması.....	94

GİRİŞ

Uluslararası arenada kadınların hakları için mücadele etmeye devam etmesi Osmanlı İmparatorluğundaki toprakları da etkilemiştir. Böylece I. Meşrutiyet'in ilanı ile hissedilen özgürlük ortamında imparatorluk topraklarındaki kadınlar hak mücadelesi arayışına girmekte ve belli kazanımlar elde etmektedir. Fakat devamında işgal ve sonrasında yaşanan savaş kadınların kamusal ve siyasal alanda tekrar arka planda kalmalarına neden olur. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kadınlar hak mücadelelerine kaldıkları yerden devam eder ve mücadeleleri sonucunda siyasal alanda varlıklarını kanıtlayarak ilk siyasal kazanımlarını 1930 yılında belediye seçimlerinde yer alırlar. Kadınların belediyeler için seçme ve seçilme haklarını kazanmasının yanı sıra 1933 yılında köy muhtarı ve heyet seçiminde de hak elde etmişlerdir. Siyasi olarak yereldeki adımları tamamlayan kadınlar parlamentoda temsil edilmek adına mücadele etmiş ve bunun sonucunda 1934 yılındaki genel seçimlerde kadınlar seçme ve seçilme haklarını kazanmışlardır. Kazanılan hakla Türkiye'de kadınlar 1935 yılında yapılan seçimle mecliste 18 sandalyenin sahibi olurlar. Böylece parlamentoda kadınlar %4,5'lik bir dilimi oluşturmuştur. Temsil yüzdesinin ve kadın milletvekili sayısının düşük olması yeni hedeflerin gündeme gelmesine neden olur. Öte taraftan kadınların siyasete katılımları iktidarı kazanmak için partilerin kadın seçmenlere de yönelmesine yol açar. Kadınların erkeklere nazaran özel alanda görünür olması partilerin ve dolayısıyla erkek adayların oylarını arttırmaları için bir fırsat niteliğinde olup aynı zamanda siyasetin erilliğinin konsolide olmasına hizmet etmiştir.

Türkiye'de çok partili hayata geçişle birlikte 1950 seçimlerinde 487 milletvekilinden sadece 3'ü kadın vekil olup meclisin %0,6'lık bir oranını oluşturmuşlardır. 1960 askeri darbesinden sonra yapılan ilk seçimlerde 450 milletvekilinden sadece 3'ü kadın vekil olmuş ve önceki seçimlerde olduğu gibi benzer bir tablo görülmüştür. Aynı durum 1980 askeri darbesine kadar olan süreçte de devam etmiş ve parlamentodaki kadın milletvekili sayısı 10'nun üzerine çıkamamıştır. Darbe sonrası demokratik düzene tekrar geçişle birlikte 1983 yılında yapılan seçimde, daha önceden göz önünde olan politikacıların siyasetten men edilmesi politikada erkeklerin görünürlüğünü azaltmıştır. Böylece kadınların

politikada ön planda yer almasının önu açılmış olmasına rağmen parlamentoda sayıları 12’de kalmıştır. Ancak 1987 yılındaki seçimlerde siyasi yasakların ortadan kalkmasıyla parlamentodaki kadın temsilci sayısı yarı yarıya düşmüştür. Bir başka ifadeyle, siyasetten kadınların ancak ihtiyaç anında devreye sokulan bir araç olarak nitelendirilmeleri aksi mümkün olmadıkça ikincil yer almanın sakıncası olmadığı olarak söylenebilir. 1990’lı yıllara gelindiğinde ülkedeki kadın temsili önceki yıllara göre benzerlik göstermektedir. Fakat 1993 yılında Türkiye’de bir kadın ilk defa başbakan olmuştur. Bir kadın başbakan olmasına rağmen Tansu Çiller siyasette eril kodlarla hareket etmeye devam etmiştir. Kadın temsili minimum düzeyde parlamentoda artmasına rağmen 2002 yılına gelindiğinde ancak %4,4’lük bir orana sahiptir. 2002 yılında kendilerini muhafazakâr sağ kanatta nitelendiren Ak Parti, politikada yeni bir nefes olarak yorumlanmıştır. Öte taraftan partinin iktidara gelmesinde toplumsal kesimler arasında kadınların önemli bir payı olduğu söylenebilir. Bunun önemli nedenlerinden biri olarak Türkiye toplumunun ataerkil bir topluma sahip olması, Ak Parti’nin muhafazakâr kimliğiyle muhafazakâr toplumsal grupları etkisi altına alması ve belki de en önemlisi muhafazakâr ideolojinin biçimlendirdiği kadın algısına ve kadınlık rollerine hizmet ediyor olmasıdır. Böylece kadınların kamusal alandan ziyade özel alanda yer alması gerektiği fikri, siyasal pratiğin yeni bir mekân üzerinden tanımlanmasını sağlar. Dolayısıyla kadının politik varlığı hane içinden yükselir. Hane içinden yükselen politik tutum seçim dönemlerinde partinin bir alt örgütlenme biçimi olur. Artık parti örgütlenmesinde kadınlar, “kadın kolları” olarak nitelendirilen çalışmalar içerisinde erkeklerin giremediği özel alanlarda oy toplama adına parti için çalışır. Buna rağmen milletvekilliğine aday olan kadınlar ise aday sıralamasında oy oranının yoğun olmadığı ya da kadınların vekil seçilemeyeceği yerlerden aday gösterilmiştir. Böylece seçim dönemi sonrasında kadınlar, tekrar özel alanlarına geri dönmek zorunda kalmışlardır. Seçilen kadın milletvekilleri ise siyasetin mutfağında pasif durumda kalmakta yani geri planda tutulmaktadır. Ayrıca parti içindeki kadınlara böylesi bir bakış eril düşünce etrafında gelişmeye devam etmiştir. Fakat 2007 yılında AB uyum süreci gereğince ve Ak Parti’nin iktidardaki yerini sağlamlaştırması kaygısıyla parlamentodaki kadın sayısı önceki döneme göre neredeyse iki katına çıkarak sandalye sayısı 50’yi bulmuştur. Bu artış önemli olsa da siyasal katılımın eşit dağılımında yeterli değildir. 550 milletvekili arasından 50 kadın milletvekilinin

çıkması toplumun yarısını oluşturan kadınların temsili açısından olumsuz bir tablodur. 2018 yılında yapılan genel seçimlere kadar meclisteki kadın milletvekili sayısı artarak devam etmiş ve son seçimde parlamentoda 104 kadın milletvekili sayısına ulaşılmıştır. Rakamsal artış görülse de oransal olarak bakıldığında parlamentoda 600 milletvekili arasından %25'i bulmayan bir kadın oranı mevcuttur.

Siyasal temsil içerisinde parlamentodaki kadın vekil sayısının azlığı, sadece Ak Parti için geçerli olmamakta aynı zamanda muhalefet partilerini de kapsamaktadır. Kadınların ikincil bir konumda kalmaları sadece siyaset için geçerli değildir. Toplumun ataerkil olmasının ve siyasetin eril zihniyet içerisinde devam etmesinin yarattığı konfor siyasi partilere de nüfuz etmiştir. Türkiye'de özellikle 2002 genel seçimlerinden sonra kadın vekil sayısı artış gösterse de parlamentoda hala erkek vekil sayısının gerisindedir. Buna ek olarak parlamentoda az olan kadın vekil sayısı, ataerkil kodlar üzerinden işlevselleştirilmiştir. Örneğin; toplumsal cinsiyet rolleriyle benzer şekilde vekiller aile, çocuk ve kadın gibi konularda görevlendirilmekte ve ülke meselelerinden olan ekonomi, dış ve iç politika gibi alanlardan uzak tutulmaktadır. Kadın milletvekilleri parlamentoda toplumun yüklediği kodlarla yer almakta ve anaç duygularına yönelik alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.

Bu bakış açısından hareketle tezin birinci bölümünde çalışma, kavramsal çerçeve üzerinden ele alınmaktadır. Bu minvalde bölümün kavramsal içeriğinde siyasal katılım, siyasal katılıma etki eden faktörler, temsil ve temsil biçimleri ve son olarak siyasal katılım, temsil ve kadın ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. İkinci bölümde, kadın temsili ve mücadelesi hem bazı ülke örnekleriyle hem de Türkiye'nin tarihsel bağlamıyla açıklanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümde Ak Parti'nin 2002 yılında iktidara gelişinden günümüz 2018 yılına kadar kadın temsili değerlendirilmiştir. Sonuç olarak tezde, hala iktidarda olan Ak Parti'nin kuruluşundan itibaren muhafazakâr sağ ideolojinin kodlarıyla kadın temsilcileri seçmesi ve bunları normalize ederek topluma sunması tartışılmıştır. 2002 yılı 2018 yılları arasında kapsayan dört dönemlik iktidarı boyunca Ak Parti'nin kadına bakış açısı, kadının parti içinde ve teşkilatında kendisine ayrılan alanlar tartışılmış ve tablolarla sayısal veriler sunulmuştur. Dolayısıyla tez nitel bir çalışma olmasının yanında nicel verilerle desteklenmektedir. Böylece sayısal veriler ulusal ve

uluslararası kaynaklardan elde edilmiş ve buna ek olarak birincil ve ikincil yazılı kaynaklardan faydalanılmıştır.

I.BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tezin ilk bölümü olan bu bölümü oluşturmak için siyasal temsil ve ona etki eden faktörler, demokrasi, siyasal katılım kavramları ele alınarak kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca kavramların kadınla olan ilişkisi üzerinde durularak kadınların demokrasilerdeki temsil oranları ve siyasetteki temsil sayıları tartışılmıştır. Ataerkil toplum kodlarının yaşamın her alanında kadınları erkekten ayrı bir birey olarak kabul etmediği ve kadınlara karar mekanizmalarında yer verilmediği anlatılmıştır. Buna ek olarak, kadınların hak ve varlık mücadelesi çeşitli ülke örnekleriyle gösterilmiştir. Ülkelerdeki kadın temsili sayısal verilerle ve neden sonuç ilişkisi içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. Siyasal Katılım

Demokratik yönetimlerde toplumsal grupların eşit biçimde temsil edilebilmesi, düşüncelerini özgürce ifade etmeleri insan hakkı olduğu için çeşitliliğin korunması ve güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Farklı düşüncelerin var olması siyasal temsili anlamlı kılmakta ve demokrasinin meşruluğunu sağlamaktadır (Sumbas, 2012, s. 43). Demokrasinin meşruluğunu sağlayan diğer bir etmen de siyasal katılımın gerçekleşmesidir. Siyasal katılımın gerçekleşip toplumsal sistem içerisine yayılması da katılımın yaygınlaştırılmasını sağlar. Teknolojinin gelişmesi, siyasal katılımının artmasında önemli bir etkidir. Böylece olumlu bir şekilde ilerleyen katılımı etkileyen diğer bir faktör ise katılımın belirli bir grubun ya da bireyin himayesinde olmayarak yönetim sistemlerini geliştirmesidir. Dolayısıyla aksi bir durum toplum içinde kargaşaya ve taşkınlığa yol açabilmektedir (Karaçor, 2009, s. 127). Toplumsal değerlerdeki değişimle beraber toplumsal çıkarların dile getirilmesi ve siyasal strateji olarak olumsuz tepkilere karşı gelmek için kullanılması siyasal katılımın önemini artırmıştır. Toplumdaki bireyler kendi çıkarları için seçimlerde sınırlı bir tutum sergilememeli ve her konuyla ilgili demokratik bir katılımın olması gerektiği savunulmalıdır (Tuncay, Hurma ve Konuş, 2008, s. 30). Siyasal katılımın çeşitli tanımları olmasına rağmen herkes tarafından uzlaşılmış bir tanımı bulunmamaktadır.

Kimilerine göre katılım, yurttaşların devletin kararlarını etkileme eylemi, kimilerine göre ise hükümetin karar almasını etkileyen etkinlik bütünü olarak tanımlanmaktadır (Atabey ve Hasta, 2018, s. 486). Bireyi siyasal katılıma yönlendiren unsurlar arasında siyasal ilgi, etkinlik ve bireyin içinde bulunduğu sosyal ağ bulunmaktadır. Birey ve siyaset ilişkisine bakıldığında siyasal katılım ile birey siyasal süreç ve karar alıcılara etki edebileceğini hissettiğinde siyasete olan ilgisi ve siyasal katılımı artacaktır (Ayhan Yılmaz ve Yaşar, 2020, s. 198).

Ancak demokrasi, tüm bireylere eşit davranmayı esas alarak insanların ihtiyaçlarının karşılanması ya da herhangi bir haktan faydalanmaları ile sınırlı tutulamaz. Aynı zamanda bireylerin kendilerini özgürce ifade etmeleri de demokratik yapılanmanın yapı taşı olan eşit katılımı oluşturmaktadır (Bolluk, 2017, s. 24-25). Böylece bireyler kendilerini özgür bir şekilde ifade ederek demokratik çağdaşlaşmanın önemli göstergeleri arasında yer almakta; toplumsal aktörlerin siyasal karar alma süreçlerine katılmalarını sağlamaktadır. Siyasal katılımı devlet, halkla bütünleşir ve yönetim halkın seçimler yoluyla belirlediği temsilciler tarafından gerçekleşir (Duran, 2005, s. 132).

Siyasal katılımın gerçekleşmesiyle birlikte geleneksel devlet yapısı modern devlet yapısına dönüşmüş ve bireyler yönetimde söz sahibi olmaya başlayarak yönetimde ve karar alma mekanizmalarında dolaylı olarak etkili olmaya başlamıştır (Çadır, 2011, s. 9). Nüfusun giderek artması doğrudan siyasal katılım koşullarını zorlaştırmıştır. Ancak belirli aralıklarla yapılan seçimler ve temsilciler aracılığıyla siyasal katılımın dolaylı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır.

“Olağan siyasal katılmada; karar alma süreçlerine doğrudan katılım çok zor olduğundan katılımda en etkili yöntem, temsilciler aracılığıyla yönetmeye imkân sağlayan “seçim” olarak belirlemektir. Doğal olarak bu yöntemde de en önemli aktör oy verme hakkına sahip olan halk yani seçmendir. Seçmenler, siyasi katılma süreçleri sırasında farklı tutum ve davranışlar sergileyebilmektedirler” (Özdemir, 2019, s. 256).

Bu durumda önemli olan nokta bireylerin değişken davranışları değil, siyasal katılım içerisinde yer almalarıdır. Buna ek olarak, Huntington ve Dominguez sosyo-ekonomik gelişmeyle siyasal katılım arasındaki ilişkileri maddeler halinde izah etmektedir (Aktaran Bozdoğan Tulum, 2014, s. 12) Bu maddeler;

- 1- “Bir toplumda siyasal katılım düzeyi, sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak değişme eğilimindedir. Daha fazla eğitim görmüş olanlar, daha yüksek gelir sahipleri, üst düzey mesleklerde çalışanlara oranla daha katılımcıdırlar.
- 2- Sosyo-ekonomik gelişme ile birlikte örgüt ve derneklerin sayısı çoğalmakta, daha fazla kişinin bu gruplara katılmasıyla da siyasal katılım artış göstermektedir.
- 3- Ekonomik ve sosyal modernleşme, sosyal gruplar arasında gerginlikler ve çatışmalar yaşatır; yeni gruplar doğar, yerleşik gruplar tehditlerle karşılaşır, aşağı statülü gruplar durumlarını iyileştirmek için imkânlar elde eder. Sosyal çatışma artar ve bu durum grup bilinci yaratır. Dolayısıyla grubun taleplerini başka gruplar karşısında savunmak üzere grubu kolektif eyleme girişmeye zorlamaktadır. Kısacası söz konusu grup siyasete yönelmek zorunda kalmaktadır.
- 4- Ekonomik gelişme, devlet fonksiyonlarının önemli ölçüde artmasını gerektirir. Devletin faaliyetleri toplumsal grupları ne kadar çok etkilerse, gruplar devletin kendi hayatları açısından önemini açıkça görür ve hükümet kararlarını etkilemeye çalışır ve siyasal eyleme girişirler.
- 5- Sosyo- ekonomik modernleşme, milli gelişme çerçevesi içinde gelişir. Bireyin devletle özdeşleşmesi vatandaşlık kavramıyla anlatılır, vatandaşlığın, sosyal sınıf ve cemaat grubu bağlarını geri plana ittiği ve kitlenin siyasal katılımı için bir temel oluşturduğu varsayılabilir.”

Siyasal katılımın sosyo-ekonomik alanla ilişkisi ve katılıma etkisi yukarıdaki maddelerde açık olarak ifade edilmiştir. Bu maddelere göre, siyasal katılım ekonomik ve sosyal gelişmeyle bağlantılı olarak gelişim göstermekte ve oransal artmaktadır. Ekonomik ve sosyal açıdan gelişen topluluk veya toplumlarda siyasal katılım oranları artmakta ve buna bağlı olarak devletin fonksiyonları gelişerek gruplaşan bireylerin ilgisi çekilmektedir. Bahsedilen tüm durumlar ekonomik ve sosyal yönden gelişimini tamamlayan toplumlarda gerçekleşmekte ve bireyler siyasal katılım süreçlerine dâhil olarak siyasal katılımın imkân ve yollarını arttırmaktadır. Kısaca ifade edilecek olursa, sosyo-ekonomik refah düzeyi yüksek toplumlarda kırsal alanda yaşayan ve ekonomik, sosyal refahları geride olan toplumlara göre siyasal katılım oranı daha yüksektir (Dursun ve Altunoğlu, 2018, s. 107). Sosyo-ekonomik nedenler her ne kadar siyasal katılımı etkilese de katılımı etkileyen farklı faktörlerde bulunmaktadır.

1.2. Siyasal Katılımı Etkileyen Faktörler

İnsan, toplumsal bir varlık olduğu için siyasal davranışını etkileyen faktörler söz konusudur. Bunlar arasında sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal etkenler sayılabilir. Bireysel siyasal davranışlar kolektifleştikçe toplumsal siyasal davranışa dönüşebilmekte ve ortak ihtiyaçlar, arzular, dış etkenler gibi etmenlerle belirli bir amaç sağlayabilmektedir (Eyidiker, 2019, s. 707- 708). Siyasal davranış siyasal katılımı da kapsadığından katılım sadece oy vermek değil, aynı zamanda siyasal iktidarların karar alma pratikleridir. İktidarın karar alma süreci ve pratiğinin sonucunda bireyler, pek çok toplumsal ve kişisel dinamiğe bağlı olarak etkilenmekte ve böylece bir aksiyonda/eylemde bulunmaktadır. Ancak siyasal eylem basit bir etki-tepki mekanizması olarak okunmamaktadır. Buna ek olarak siyasal eylemi etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlar arasında yaş, gelir, eğitim, örgüt üyeliği gibi bireysel ve toplumsal yaşamı içeren etmenler sayılabilir (Bozdoğan Tulum, 2014, s. 12).

1.2.1. Yaş

Yaş, siyasal katılımı etkileyen faktörlerden biridir. Bireylerin yaşadığı tarihsel süreç/bağlam onların siyasete bakış açılarını ve siyasal katılımlarını etkilemektedir. Özellikle toplumdaki genç nüfusun kendi gündelik meseleleri dışındaki ülke siyasetine ilgisiz kalması siyasal katılımın düşük seviyelerde seyretmesine neden olmaktadır. Gençlerin siyasal katılımı aktif bir rol almalarının pek çok nedeni arasında eğitim kaynaklı yer değişimleri, mesleki tecrübe edinmemeleri veya herhangi bir sivil toplum kuruluşunda görev almamalarını sayabiliriz. Dolayısıyla bilgi birikiminin artması ve buna bağlı olarak deneyim kazanılmasının siyasal katılımı önemli katkısı olduğu söylenebilir (Çadır, 2011, s. 14- 15). Siyasal katılımın düzeyi yaşla birlikte değişikliğe uğrayabilir. Örneğin genç nüfusun mevcut düzeni değiştirmeye dönük bir politika anlayışını savunması onların düzene muhalif ya da düzene karşı radikal partilere yönelimlerini arttırabilir. Buna karşın kişilerin yaşlarının ilerlemesiyle birlikte değişime karşı daha katı bir tavır sergiledikleri görülebilir. Dolayısıyla yaşlıların gençlere nazaran daha düzen yanlısı ve tutucu olduğu ve bu bağlamda daha muhafazakâr partileri destekleme

yöneliminde oldukları söylenebilir (Altan, 2011, s. 322). Bireylerin yaşları ilerledikçe hayattaki beklentileri azalmakta ve siyasal katılımın kendi hayatlarında herhangi bir değişiklik oluşturmaması nedeniyle bireylerdeki yaş oranlarının artması katılım oranlarını düşürmektedir. Bu durum ise bireylerin yaşları ve siyasal katılımları arasında ters orantı olduğunu göstermektedir (Çadır, 2011, s. 14- 15).

1.2.2. Cinsiyet

Siyasal katılımın önemli öğelerinden biri cinsiyettir. Cinsiyete göre katılım ise tarihsel geçmişte farklı tezahürlere sahiptir. Ancak genel anlamda tarihsel düzlemde Antik Yunan'dan modern çağın sonlarına kadar siyasette ve karar alma mercilerinde erkek egemen anlayışla karşılaşılır. Siyaset sadece erkek olmanın değil, varlıklı bir erkek olmanın bizatihi sonucudur. Buna karşın erkek egemenliği altında seyreden kamusal alan, siyaset ve karar alma mekanizmaları toplumun yarısını oluşturan kadına (varlıklı olsa dahi) aynı imkânı tanımamıştır. Kadınların kamusal alanda az da olsa görünür hale gelmeleri 18. yüzyılda Avrupa'yı etkisi altına alan eşitlik ve özgürlük kavramlarıyla birlikte mümkün hale gelir. Başlangıçta kadınların cılız çıkan sesleri sonraları ciddi bir biçimde yayılmış ve hak mücadelesinde taban oluşturmuştur. Mücadele sonuç vermiş ve kadınlar belirli haklar kazanmıştır. Ancak belli bir düzeyde kazanılmış haklar olmasına rağmen kadınlar günümüzde hâlâ gerek siyasal alanda gerek de sosyal ve ekonomik alanda varlıklarını eşit bir biçimde gösterememekte ve ikinci planda kalmaya devam etmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, cinsiyetin (sex) pek çok alanda söz konusu olduğu gibi siyasal katılım alanında da belirleyici bir toplumsal role bürünmesidir.

Kadınların ekonomik ve sosyal düzeyde geri planda kalması onların siyasette de aktif olarak yer almalarını engellemiştir. Bununla birlikte kadınların dünyanın birçok ülkesinde oy haklarını erkeklerden çok sonraları elde etmiş olması, siyasal katılımında cinsiyetçiliğin var olduğunu kanıtlar niteliktedir. Aynı zamanda cinsiyetçilik siyasal katılım mekanizmaları dışındaki tüm alanlarda da etkisini hissettirmektedir (Eser ve Sarışahin, 2016, s. 42). Kadınların kamusal alanın dışında bırakılarak sadece ev içine hapsedilmeleri, eğitim hakkından yoksun bırakılmaları, siyasal, sosyal ve ekonomik alanda erkeklerin gerisinde kalmaları da esas nedenler arasında sayılabilir. Kadın

mücadelesi sonucunda kazanılmış siyasal haklar söz konusu olsa da, kadınlar siyaset arenasında yeterli temsil düzeyine ulaşamamıştır.

1.2.3. Eğitim Durumu

Bireylerin siyasal katılımı etkileyen önemli kriterlerden biri de eğitimidir. Eğitim, çok küçük yaştan başlayıp insanların kendilerini toplumsal, siyasal ve psikolojik olarak yetiştirebildiği, başka insanlarla iletişime, değişime ve etkileşime sahip olduğu alandır. İlkokuldan üniversiteye eğitimin her aşaması kişinin sosyalizasyon süreçlerinin içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda toplumsallaşmanın her bir sürecinde bilinci, düşünceleri, hayatı yorumlama anlama ve anlamlandırma biçimi değişen bireyin siyasal katılım sürecindeki tutumu da değişimlere uğrayabilir. Bireylerin eğitim düzeyleri siyasal katılım için önemli etkenlerden biri olduğundan birey, eğitimle siyasal katılım düzeyini arttırarak üzerindeki çevresel değişkenleri minimum seviyeye indirebilmektedir. Böylelikle bilinçli bireylerin siyasal katılımı gerçekleşmektedir (Akyüz, 2018, s. 33). Böylece bireyler kendilerini eğitimle geliştirerek siyasal olgunluğa erişmektedir.

“Eğitim bireyleri bilişsel ve algısal yönde geliştirmektedir. Böylece bireylerin siyasal alana yönelik kavrama kabiliyetleri artmakta ve siyasal gelişmelere yönelik ilgilerini teşvik etmektedir. Eğitim düzeyinin artması bireylerin gelir düzeylerini ve mesleki statülerini de olumlu yönde etkilemektedir” (Atabey ve Hasta, 2018, s. 493).

Eğitim, toplumun her alanını etkilediği gibi siyasal katılımı da etkilemektedir. Eğitim düzeyinin yükselmesi siyasete ilgiyi arttırmakta siyasal gelişmelerin takibini yoğunlaştırmakta, olaylarla ilgili zihinsel yelpazeyi genişletmekte ve siyasi fikir ya da eylemler hayat bulmaktadır (Çadır, 2011, s. 16). Eğitim aynı zamanda siyasal davranışa da yön vermekte oldukça etkili bir faktördür. Bilgi düzeyinin artmasıyla birlikte bireylerin siyasal katılımları değişkenlik göstermekte ve olaylara farklı yelpazeden bakmayı öğrenmektedir. Bu nedenle de bireylerin siyasi seçimlerde aday olması, devlet memuru ya da bulunduğu pozisyonda yükselmek amacıyla eğitim alması bireylerin ve toplumun gelişimi için önemli bir kriterdir.

Ataerki toplum yapısına sahip toplumların eğitim durumları bireylerin ekonomik ve sosyal alanlarını düzenleyerek meslek seçimlerini etkilemektedir. Erkek egemen toplum ideolojisinde eğitim çeşitli şekillerle yeniden düzenlenip üretilerek erkek

cinsine alanlar açmaktadır. Kadınlar için ise genel olarak annelik ve kadınlık rollerinin türevleri etrafında gelişerek sınırlı alanları kapsamaktadır. Bu nedenle kadınlar üretim alanlarında değil, işgücü alanlarında mesleklerini seçmektedir (Gök, 1993, s. 183). Sonuç olarak, erkekler içinde bulunduğu erkek egemen toplumun kodlarıyla eğitim ve meslek açısından daha özgür konumdayken kadınlar cinsiyetlerinin toplum üzerindeki gereklilikleriyle anılan roller çerçevesinde eğitim ve mesleklere yönlendirilmektedir. Söz konusu durum kadınların sadece yaşam alanlarını değil bununla birlikte siyasi katılımlarını da etkilemektedir.

1.2.4. Meslek

Bireylerin hayatlarını şekillendirmede çalışma hayatı önemli bir yer tutarken özellikle meslekleri sosyal ve siyasal davranışlarını yönlendirmektedir. Genel olarak bürokrasi ve ekonomi gibi alanlardaki işler, eril meslekler olarak nitelendirildiği için kararlardan doğrudan etkilenmektedir. Ancak annelik ve kadınlık rolleri kapsamındaki çalışma alanlarında işgücü olan kadınlar ise eril meslek alanlarından uzak tutulmakta ve böylece kararlardan dolaylı bir biçimde etkilenmektedir. Bu nedenle, siyasal katılımı alınan kararlardan daha az etkilenmişlerdir. Siyasal katılım bağlamında alınan kararlardan etkilenen meslekler de karar alma süreçlerine dâhil olmaktadır. Alınan kararlardan etkilenen kişilerin siyasal katılım sürecine katılım oranları daha yüksektir. Bazı mesleklerin icrasında ekonomik, hukuki, sosyal ve siyasal ilişkilerin yoğunluğu çalışanların siyasal katılımını yönlendirir. İş insanları, üst düzey yöneticiler, ticaretler uğraşan bireyler, bürokrasiyle yakından ilgilenen meslek grupları örnek gösterilebilmektedir (Özgül, 2019, s. 80- 81). Aynı zamanda meslekler, bireylerin toplumdaki statüsünü belirlemektedir. Toplumsal statüsü yüksek olan mesleklerden olan iş insanları, üst düzey yöneticiler, bürokrasiyle yakından ilgilenen meslek gruplarındaki bireylerin siyasete ilgileri artmakta ve bürokrasiyle ilişki kurmaları meslekleri gereğince kolaylaşmaktadır. Üst düzey yöneticilerin ve siyasal katılımı etkileyen mesleklerin yanı sıra işçi ve memur sendikalarının da siyasal katılımları kendi çıkarları çerçevesinde iktidar üzerinde kurdukları baskı nedeniyle artmaktadır (Özdemir, 2019, s. 260). Siyasal katılımı etkileyen faktörlerden meslek gruplarındaki bireyler çıkarlarına yönelik partileri seçerek siyasal katılımlarını gerçekleştirmektedir (Altan, 2011, s. 322). Böylece her

parti kendi tabanını bireylerin mesleklerine bağlı olarak gelişen siyasal katılımlarıyla oluşturmaktadır.

1.2.5. Örgüt Üyeliği

Siyasal katılımı etkileyen bir diğer faktör bireylerin kolektif olarak oluşturdukları örgüt üyeliğidir. Gelişen teknolojiyle birlikte insanlar yaşamlarını sosyal platformlara taşımış ve buralarda bireyler gerek ulusal gerek uluslararası gelişmeleri takip etme olanağı bulmuştur. Olanaklar dâhilinde bireyler sosyal, ekonomik, siyasal vb. birçok alanda farklı görüşleri takip etme şansını yakalar. Böylece kitlelerin kolektif bir biçimde hareket etmesiyle siyasal katılımlarında artış meydana gelmiştir. Zira farklı ülke, bölge ve alanlarda yaşayan insanlar görüşlerini, fikirlerini ve düşüncelerini bu tarz platformlarda paylaşıp daha kısa bir sürede örgütlenip dile getirebilmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucu dünyanın global bir köy haline gelmesi toplumdaki her alanı etkilediği gibi siyasal katılımı da etkiler. Aynı zamanda

“Örgütler, örgüt üyesi bireylerde karşılıklı etkileşimde bulunma, sorumluluk üstlenme ve bir amaç uğrunda iş birliği yapma gibi konularda sosyal değişimler yaratabilmenin yanında, bireylerin bilgi düzeylerini arttırmaya yönelik eğitici ortamlar da sağlanabilmektedir” (Atabey ve Hasta, 2018, s. 495).

Örgütlü yapıların kişisel gelişim ya da kolektif oluşum içerisinde kişilerin bilgi düzeylerini arttırma yönünde önemli gelişimleri oluşturduğu görülmektedir. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası platformlara kolay ve hızlı erişim, kısa sürede muhalif ya da destekçi grupların beraber hareket ederek siyasal katılımlarını yerine getirmektedir.

1.2.6. Gelir

Bireyler yaşamlarını sürdürebilmek için belirli bir gelire ihtiyaç duymakta ve gelire bağlı olarak fertlerin sosyal çevresi değişmektedir. Gelir düzeyi yüksek olan bireyler toplumda daha etkin bir role sahip olduklarından siyaset alanına katılımları ve söz sahibi olma oranları artmaktadır (Akyüz, 2018, s. 33). Bireyler gelir düzeyleri ve yaşam biçimlerine göre partiler belirleyip oylarını kullanmakta kendi durumlarına uygun ve çıkarlarına denk düşen partilerde çalışmalar yürüterek siyasal katılım oranlarını arttırmaktadırlar. Böylece bireylerin gelirleriyle siyasal katılımları

arasındaki ilişki üç ayrı şekilde incelenir (Altan, 2011, s. 321). Bunlardan ilki, gelir düzeyi düşük olan bireylerin maddi koşullarını iyileştirmek için sosyal demokrat partilere; ikinci olarak orta düzey gelir grubunda yer alan bireylerin genel olarak radikal partilere oy verdiği görülür. Bunun nedeni ise orta düzey gelir grubundakilerin statülerini kaybetme kaygısından ve bu yüzden değişim istememelerinden kaynaklanır. Son olarak gelir düzeyi yüksek olan bireylerin çoğunlukla merkez partileri tercih ettiği görülür. Bunun sebepleri arasında, en önemli unsur partilerin genel olarak liberal eğilimli olmaları ve bu toplumsal kesimin yaşam standartlarını yükseltme isteğidir. Dolayısıyla bireylerin gelir durumlarına ve yaşayış biçimlerine göre parti seçimleri maddi koşullarından bağımsız değildir.

1.2.7. Kentleşme

Tarım alanlarının daralması ve işgücünün kırsaldan kente doğru kaymasıyla birlikte bireylerin yaşam olanakları değişkenlik gösterir. Bireylerin kentlere göç etmesi ve gelir düzeylerinin artmasıyla birlikte siyasal katılım oranları da artmaktadır.

Kentlerdeki gelişmişlik düzeyi, kentlerin bireylere sağladığı eğitim olanakları, grup faaliyetleri, siyasal gelişimlerin yakından takip edilmesi ve işgücüne yönelik çalışma imkânlarının kentlerde yoğun olması bireylerin siyasal katılımını arttırmakta ve politikada yaşanan gelişmeler kırsal alandakilere göre yakından takip edilebilmektedir. Böylece kentlerde yaşayan bireylerin kırsalda yaşayan bireylere göre katılım oranları daha yüksektir (Kaya, 2010, s. 30- 31). Dolayısıyla kentleşmeyle siyasal yaşam ve siyasal katılım arasındaki ilişkinin temeli oluşmaktadır. Nüfus ile ilgili demografik hareketlerdeki gelişmeler diğer faktörler gibi siyasal katılımı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyerek etkin ve önemli bir eylem oluşturmakta ve kentleşme olgusunu biçimlendiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuncay, Hurma ve Konuş, 2008, s. 33).

1.2.8. Kitle İletişim Araçları

Teknolojinin gelişim göstermesiyle birlikte internet, telefon gibi kullanımlar yaygınlaşarak bireyler bilgi ve belgelere kısa sürede ulaşma imkânı bulmuştur. Gelişimle birlikte bireyler görüş, istek ve şikâyetlerini iktidara iletmenin yolunu ve siyasal katılımlarına yönelik fikirlerini kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla daha fazla dile getirmiştir. Böylece bireylerin internet erişimlerinin gerçekleşmesiyle sanal ortamda siyasal parti ya da iktidara yönelik istek ve memnuniyetsizliklerin daha kolay ve hızlı şekilde dile getirilmesinin önü açılmıştır. Sanal ortamın varlığı ve teknolojik araçların kullanımlarının yaygınlaşmasıyla birlikte katılım mekanizması gelişim göstermiştir. Teknolojik gelişmeler beraberinde hükümetlerin ve muhalefetin kararlarına ulaşmada kısa yol olarak partiler bireyler tarafından bir nebze denetlenmeye başlamıştır. Kısacası ifade edilecek olursa teknolojik gelişmeler ışığında kullanımı yaygınlaşan kitle iletişim araçları kamusal alanın bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle de kitle iletişim araçları temsili sisteme aracılık eden bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bilginin yayılması ve yeni bilgilerin elde edilmesinin ucuz yolu olan kitle iletişim araçları siyasal katılıma da etki etmiştir (Karaçor, 2009, s. 129). Ayrıca sosyal ağlar aracılığıyla da kullanıcılar istedikleri bilgiye ulaşmakta ve siyasal katılım için bu ağlar bir takip sistemi oluşturmaktadır. Sosyal medya aracılığıyla bireyler siyaset bilgilerine daha hızlı ulaşmakta, siyaseti yakından takip etmekte ve siyasilere bir dokunuş kadar yakın olup onların gündeme dair yorumlarına hızlıca ulaşmaktadır. Böylece bireyleri siyasal katılım yönünde teşvik ederek güncel olaylar hakkında fikir sahibi olmaları sağlanır.

Bireylerin teknolojik gelişmelerle kitle iletişim araçlarını aktif şekilde kullanımları demokrasi, siyasal katılım ve siyasal iletişim açısından sorumluluk oluşturmakta ve toplumda çoğulcu bir topluluk bilincinin gelişmesini sağlamaya yöneliktir (Karaçor, 2009, s. 129- 130). Gelişen teknolojiyle kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı küresel dünyada insanların bilgiye ulaşımını kolaylaştırmakta ve ülkedeki gelişmeleri yakından takip ederek siyasal katılım oluşturmaları yönünden yadsınamaz nitelik taşımaktadır.

1.3. TEMSİL NEDİR

1.3.1. Genel Olarak Temsil

Etimolojik olarak Latince kökenli olan temsil kavramı var olmak, ortaya koymak ya da yeniden sunmak anlamlarına gelmekte ve daha ziyade cansız nesnelere betimlemektedir. Orta Çağ Hristiyan toplumunda ise manevi bir simge olarak ortaya çıkan temsil kavramı başlarda Papa ve kardinalleri ifade etmektedir (Pıtkın, 2014, s. 233). Kavram 16. yüzyıla kadar yerine geçme, ikame etme ya da yerini doldurma gibi anlamlarını taşıırken 16. yüzyıl sonrasında temsil mekânların oluşmasına ek olarak şövalye ve onların temsilcilerini temsil ederek kolektif biçimde hareket eden kişilerin yerine geçme veya vekâlet etmeyi kapsayacak bir kavram haline gelmiştir. Kavramın gelişimiyle birlikte halk kendi adına karar verme yetkisini yöneticiye devrederek kendi adına temsilcilerin oluşmasını ve parlamentoların kurulmasını sağlamıştır. Halk parlamentoyu oluşturmak adına temsilciler seçmekte ve seçilen temsilciler de tüm sorumluluğu üstlenerek parlamentodaki yerlerini almaktadır. Bu nedenle temsilci, temsil eden, vekil, delege gibi sıfatlarla temsil görevini üstlenen kişiye yüklenmiştir (Pıtkın, 2014, s. 21).

Nüfusun artmasıyla birlikte insanların yaşam alanları genişlemeye başlar. Bu nedenle de halkın yönetime doğrudan katılması pek mümkün olamaz. Böylece halk, temsilciler seçerek karar mekanizmalarını oluştururlar (Bekcan, 2005). Halk egemenlik gücünü seçmiş olduğu temsilciler vasıtasıyla kullanmakta ve gücü eline alan temsilciler de böylece iktidarı oluşturmaktadır (Ören ve Varlık, 2003, s. 173-185). Temsil, kişiden beklenen davranış, yükümlülük ve normlar bütünüdür. Seçilen temsilciler bu bütünlüğü sağlayarak kolektif bir biçimde çalışıp tüm bireylerin haklarını korumak, yaşam kalitelerini arttırmak ve toplumsal barışı sağlamak amacıyla temsil gücünü kazanırlar; aksi takdirde toplum içerisinde niteliğini kaybedip güçlerini yitirirler (Örs, 2006, s. 1-22).

Gerçek bir temsilin koşulu, belirli ve düzenli aralıklarla halkın özgür iradesiyle temsilciler seçilmesi ve seçilen temsilcilerin de halkın sorun ve isteklerine karşı duyarlı olmasıyla mümkündür. Ancak bu şekilde yönetim belirli bir kesime değil tüm halka yönelik bir temsil olmaktadır. Kısacası temsil kavramı, halkın kendi istek ve çıkarları doğrultusunda temel siyasaları savunacak temsilcilerin seçilmesini sağlayan

bilinçli seçmen ve ülke çıkarlarını savunacak ideal birer temsilciye dayanmaktadır (Çitci, 1996, s. 6). Başka bir ifadeyle temsil kavramı, bireylerin kolektif bütün oluşturma fikriyle ortaya çıkmıştır (Örs, 2006, s. 1-22).

1.4. Demokrasi Nedir

Demokrasinin doğru oluşum ve gelişim göstermesi için siyasal temsilin olması gerekir ve siyasal temsil demokrasinin yapı taşı olarak en önemli ilkedir. Demokrasi nosyonu temsil kavramını barındırdığı için temsil ve demokrasi kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Dünyada hak ve özgürlükler talebinde bulunanlar temsil ve demokrasi kavramlarını bir arada kullanmış ve bu yüzden toplum iki kavramı birbirinin yerine geçebilecek şekilde değerlendirmiştir (Özkan, 2016, s. 55-83). Günümüzde demokrasiler, eylemsel zorunluluk nedeniyle temsili demokrasi kavramını uygularlar. Çünkü demokrasi denildiğinde, akıllara halkın iktidarda kendisini temsil etmesi adına vekiller seçmesiyle oluşan bir yönetim biçimi akla gelir. Temsil ve demokrasi kavramları da toplumda birbirini tamamlayan iki kavram niteliğindedir.

Demokrasi ve temsil kavramlarının harmanlanmasıyla birlikte seçimler, demokrasi için norm niteliği taşımıştır. Seçimlerin norm niteliği taşımasıyla anayasal rejimler kitle demokrasisine dönüşür. Dolayısıyla hükümetler ve siyasal iktidarlar demokratik uygulamayı benimseyerek parlamentoları oluşturmuş ve zamanla gelişerek yerini temsilcilerin bir araya gelerek oluşturduğu siyasi partilere bırakmıştır. Böylece demokratik temsilin oluşumu sağlanmıştır. Ülkeler bu sistemin gelişmesi için siyasi partilere ve temsilcilere önem vererek yayılımını arttırmıştır (Özkan, 2016, s. 55-83). Siyasi partilerin ve temsilcilerin öneminin artmasıyla birlikte, halk belirli aralıklarla temsilci seçmek için oy kullanarak yönetime sınırlı bir katılımında bulunmuştur. Bu durum halkın birebir yönetimde bulunmayıp kendi adına temsilciler seçerek demokrasiye dolaylı olarak dâhil olduklarını göstermektedir (Kurtbaş, 2016, s. 421-445). Ancak buna karşın siyasi yönetimlerin demokratik olup olmadıkları halkın siyasal katılımlarına göre ölçülmektedir. Siyasetle ilgili olan bir toplumun hükümetin izlediği politikaları dikkatli takip ettiği söylenebilir. Ayrıca siyasal katılım, siyasetin belirlenmesinde, uygulanmasında ve denetlenmesinde yer

alan kişilerin kararlarını ve karşılıklı bir etkileşimle seçmenleri dolaylı olarak etkilemektedir (Çitci, 1996, s. 9-10).

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde devlet ve toplum arasında yöneten–yönetilen ilişkisinin güvenilir bir zemine oturtulması için siyasal katılım zorunlu bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Katılımla birlikte bireylere kendi düşünceleri ile özgür ve eşit bir ortam sunulmakta böylece yurttaşlar kendilerini özgür hissetmektedirler. Bununla birlikte siyasal katılım ülkelere göre değişkenlik gösterir. Gelişmekte olan ülkelerde siyasal katılımın amacı ülke yönetimine demokrasiyi yerleştirmek iken; gelişmiş ülkelerde yönetimden ve siyasetten uzaklaşan yurttaşların siyasete katılımını sağlamaktır (Altınova Hancı, 2020, s. 7-8).

1.4.1. Demokrasinin Gelişimi

Demokrasi kavramı Antik Yunan’da aristokratların halkı ezmek ve gücü kendi ellerinde tutmak için ortaya attıkları bir yönetim anlayışıdır, ancak kavram o dönemde her durum için yönetmek anlamında kullanılmıştır (Aktaş, 2015, s. 87-105). Toplumdaki nüfusun giderek artmasıyla yönetimdeki eksiklikler ortaya çıkmaya başlayarak yönetim şekilleri değişim göstermeye başlamıştır. Bu nedenle Yunan demokrasisini uygulamak yerine anayasa ve hükümet biçimleri temel alınarak günümüz demokrasileri oluşturulmuş; aksi durumda yönetim sadece bürokrasiden ibaret olup toplumun isteklerine cevap verilemeyeceği düşünülmüştür (Benello ve Roussopoulos, 2019, s. 346). Yönetimdeki değişimin gerçekleşmesi adına bireylerin hak ve hürriyetleri demokratik sürecin bir parçasıdır. Demokratik sürecin de gerçekleşmesi için bireylerin seçme ve seçilme hakkı, ifade özgürlüğü, siyasi parti kurma ya da üye olarak siyasi faaliyette bulunma haklarını aktif olarak kullanmaları gerekmektedir (Yavuz, 2009, s. 1-2). Dolayısıyla yönetim şeklinin demokrasi olabilmesi için bazı genel ilkelere sahip olması gerekir. Bu ilkeler; kişi ve toplum ilişkisinin belirlenmesinde halkın yönetime katılması, azınlık haklarına saygı duyulması, yurttaşların hak ve özgürlüklerinin korunması ve toplumdaki tüm yurttaşların eşit olmasıdır. Bunlara ek olarak kişilerin siyasi parti kurma özgürlüğü, erklerin bağımsızlığı, ifade ve basın özgürlüğü de ilkeler arasında yer almaktadır (Bekcan,2005). Bununla birlikte demokrasinin işleyişini karakterize eden üç unsur bulunur. Bunlar birey, toplum ve devlettir. Demokrasi söz konusu üç unsurun sadece

yazılı hukuki kurallara göre düzenlemesiyle değil, aynı zamanda bu üç kavramın kültürel doku içerisindeki yerine uygun olarak anlamlandırılmasını sağlayan bir sistemdir. Dolayısıyla bir toplumda demokratik bir anlayışın ve yönetimin olduğundan bahsedebilmek için toplumsal değerler çerçevesinde bu üç unsur arasındaki formel ilişkinin nasıl ilişkilendirildiği ve anlaşıldığı önemlidir (Ural, 1999, s. 451-459). Başka bir ifadeyle bireyler toplum içerisinde haklarını ne kadar çok kullanırsa, kendilerini ne kadar özgür bir biçimde ifade ediyorsa orada demokrasiden söz edilebilir. Fakat bireysel haklar belli bir grubun/kesimin ya da kurumsal yapının karşısında geçerli değilse orada demokratik bir toplumsal yapıdan bahsetmek söz konusu değildir.

Bununla birlikte demokratik bir toplum tahayyülü kendiliğinden oluşmaz. Örneğin Batı tipi demokrasinin oluşumunda Aydınlanma Dönemi'nin de Fransız İhtilali'nin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Böylece günümüz demokrasi modelinin en belirgin özelliği, parlamentonun seçilen temsilciler aracılığıyla yasama ve yürütme gücünü elinde bulundurmasıdır (Ural, 1999, s. 451-459). Fransız İhtilali ile şekillenen demokrasi kavramı Sanayi Devrimi ile gelişmeye devam etmiştir. Ancak Antik Yunan'dan bu yana kadınların ve çocukların hakları gasp edilerek siyasal hak kullanımı varlıklı erkeklere verilmiş kadınlar toplumun bir parçası olarak görülmemiş ve gelişmekte olan demokrasilerde siyasal hakların kullanımını sadece belirli bir yaşa gelmiş mülk sahibi olan erkeklere bahşedilmiştir. Kadın ve çocukların hakları ailedeki erkeğin inisiyatifine bırakılmıştır. Kadınların hiçbir yasal haklarının olmadığı kabul görmüş ve biyolojik cinsiyet belirleniminde kadınlar ev işi, üreme ve çocuk bakımından sorumlu tutulmuşlardır.

Bütün bu eşitsiz gelişime rağmen günümüzde demokrasiler, gücünü halktan almakta ve halk en üst siyasi otoriteyi temsil etmektedir. Çoğunluğun söz sahibi olduğu parlamentolardaki yasa yapımında azınlıkların dışlanmaması ve hakları korunması amaçlanır. Demokratik siyasal toplumlarda yurttaşların hakları uluslararası hukukun garantisindedir. Demokrasilerde kişi hak ve özgürlüklerinin korunması aynı zamanda kuvvetler ayrılığı ilkesine de dayanmaktadır. Çünkü kuvvetler ayrılığı ilkesi hak ve özgürlükler için bir garanti oluşturmaktadır. Özgürlüklerin garantisi olan demokrasinin amacı, bağımsız şekilde oluşturulan soyutlamaları somut bir veriye uygulamak değil, somut olaylardan yararlı

soyutlamalar çıkarmaktır. Ayrıca çıkarların garanti altına alınması demokrasi için yeterli değildir. Çünkü çıkarlar oligarşiye, tiranlığa, aristokrasiye ya da yönetimsizliğe yol açabilir. Demokrasi dizginlendiği takdirde zorbalık ortaya çıkarak yokluğunda cehaleti getirmeye başlar (Heywood, 2013, s. 59-60). Demokrasiyi dizginlemek yerine demokratik bir ortamda oluşacak siyasal sistem ve seçimle yurttaşların sorunlarına çözüm bulmak güçlü demokrasiyi oluşturacak ve siyasal iktidarlar da anayasal düzen çerçevesinde güç ve yetkilerini kullanabilecektir. Güçlü demokrasi ile siyasal biçimde insan özgürlüğü korunabilmekte aksi takdirde özgürlükten söz etmek dahi güç olmaktadır. Sadece seçimlerde oy kullanıp temsil edilmekle güçlü demokrasi oluşmamakta demokrasinin tüm ilkelerinin hayata geçirilmesiyle ancak güçlü bir demokrasiden söz edilebilmektedir. Güçlü demokrasi de seçimden çok iradeye, iradeden çok yargıya dayandırılmaktadır. Ülkelerde güçlü bir demokrasinin oluşması ülke refahı ve sosyal düzeni ile ilintilidir.

1.4.2. Demokratik Siyasal Sistemlerde Temsil Örnekleri

Küresel düzeyde demokratikleşme tarihsel olarak üç dalga halinde ortaya çıkmıştır. Birinci uzun dalga, İngiltere, Fransa ve ABD'nin kendi içsel dinamikleriyle uzun bir süreçte halkın genel ve eşit oy hakkına kavuşarak temsilciler seçmesiyle temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvenceye bağlanmasıyla sonuçlanan dönemi kapsamaktadır. Bu süreçte yaklaşık yirmi dokuz civarında demokratik yönetim ortaya çıkmış, fakat küresel olarak bazı ülkelerde iktidarın ele geçirilmesi için demokrasi bir araç olarak kullanılmış ve akabinde diktatör rejimler oluşmaya başlamıştır. Diktatör rejimlerin yükselişe geçmesiyle birlikte demokratik rejimlerin sayısı da on ikiye düşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın demokrasiyi savunular tarafından kazanılması küresel olarak demokrasiye yeni bir ivme kazandırmıştır. 1943-1962 yılları arasında demokraside ikinci dalga hareketiyle Japonya, Batı Almanya, Hindistan ve İsrail gibi ülkelerin demokrasiye geçiş yaptıkları görülmektedir. Demokraside üçüncü dalga küreselleşme hareketi ise 1970'lerin ortasında Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın demokrasiye geçişleriyle başlamış ve 1980'lerin sonunda Doğu Bloku'nun çökmesiyle birlikte bazı ülkelerin demokratikleşme süreci 1991 yılına kadar devam etmiştir. Demokratikleşme süreci,

gerek adını saydığımız ülkelerde gerek henüz sürecini tamamlamayan ülkelerde devam etmektedir (Karkın, 2005, s. 1-25).

Demokratikleşme süreci Osmanlı Devleti'nde ise Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu eşitlik, özgürlük, milliyetçilik ortamından esinlenerek şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti eşitlik, özgürlük ve hak kavramından etkilenmiş; ancak Batılı devletlerin karşısında güçlü durmak istemiştir. Demokrasi gelişimiyle ilgili olarak reformlar 19. yüzyılda sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda gerçekleşmiştir. Demokratikleşme çabaları küresel dünyadan geri kalmamak, Batılı devletler karşısında güçlü durmak ve devletin yıkımını geciktirmek için bazı reformların hayata geçirilmesini sağlar. Bu reformlar, Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. Meşrutiyet ve onunla birlikte yürürlüğe giren Kanun-i Esasi ve sonrasında ise II. Meşrutiyet'in ilanıdır (Bekcan, 2005). Tüm bu reform çalışmalarının olmasına rağmen Osmanlı Devleti ayakta kalmayı başaramamış ve yıkılarak yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu itibariyle sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda modernleşme adımları atılarak demokratikleşme sürecine hızlı giriş yapılmıştır. Demokratikleşme sürecinin ilk adımı otoritenin parlamentoya bırakılması gereğiyle Hilafetin kaldırılması olmuştur. Böylece anayasal düzene geçiş sağlanmış ve parlamentodaki vekilleri belirlemek adına halkın siyasal katılımıyla temsilciler seçilmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ülkede demokratikleşme ve modernleşme çalışmaları birçok alanda devam etmiştir.

1.5. Kadın ve Temsil

Meşru hükümetlerin yapı taşı olan birey, çeşitli hak ve özgürlüklere sahiptir. Ancak daha önceden de ifade edildiği gibi hak ve özgürlüklere sahip olan birey erkek cinsi için geçerli olmuş kadına sağlanmamış ve kadın ikinci planda bırakılmıştır. Dolayısıyla kadın toplumsal hayatın her alanında olduğu gibi siyasal alanda da aynı duruma maruz kalmıştır. İlk demokrasi örneklerinden olan Atina demokrasisinde yurttaşlık hak ve sorumlulukları belirli bir erkek grubuyla sınırlandırılmış kadınlar, köleler ve yabancılar haklar temelinde dışlanmışlardır (Phillips, 2015, s. 14). Toplumsal yaşamın her veçhesinde kadının erkekle eşit ve denk sayılmaması, toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadının erkek karşısında ikincil konumda bırakılması ve

toplumsal yapının eril bir zihniyetle sarmalanması demokratik hak mücadelesi içerisinde aktivist düşün ve yazarları harekete geçirmiştir. Tarihsel bir bagaja sahip olan kadın hak mücadelesi içerisinde ilk akla gelen isimlerden biri olan Olympe de Gouges “Kadın Hakları Bildirgesi” eserinde iktidarın zorbalığının ve toplumsal zayıflığın nedenlerinden biri olarak kadınlara hak tanınmamasını ya da tanınmak istenmemesini dile getirir. Bir manifesto niteliğindeki eserde kadınların kutsal haklarının devredilmez olduğunu ve toplumdaki herkesin bu bildiriye göz önüne alarak kişi hak ve sorumluluklarının bilinmesi gerektiğini savunmuştur. Ülke geleceği ve refahı için kadın haklarının bilinmesi, saygı duyulması ve anayasa ile korunması gerektiğini savunmuştur (Göztepe, 1996, s. 45). Bildirinin bazı maddeleri aşağıda yazılmış biçimdedir.

1. “Kadın özgür doğar ve erkeklerle eşit haklara sahiptir. Toplumsal farklılıklar yalnızca genel fayda üzerine kabul edilebilir.
2. Her siyasal topluluğun amacı, kadının ve erkeğin doğal ve devredilemez haklarını korumaktır. Bunlar özgürlük, güvenlik, mülkiyet ve özellikle de baskıya karşı direnme hakkıdır.
3. Egemenlik ilkesi kadının ve erkeğin birlikte oluşturduğu ulusa aittir. Hiçbir kuruluş, hiçbir birey, açıkça buradan gelmeyen bir yetkiyi kullanamaz.
4. Özgürlük ve adalet, başkalarına ait olanı tümüyle onlara geri vermektir. Erkeğin sürekli zorbalığına karşı, kadının doğal haklarının kullanımı da bu kapsamdadır. Bu yüzden bu kısıtlamaların doğa ve akıl yasaları tarafından yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
5. Yasa, genel iradenin ifadesi olmalıdır. Her kadın ve erkek yurttaşın, bizzat ya da temsilcisi aracılığıyla yasaların belirlenmesine katılma hakkı olmalıdır ve o yasalar herkes için aynı olmalıdır. Yasa önünde eşit olan her kadın ve erkek yurttaş, yetenek ve erdemlerinden başka bir ayırım gözetilmeksizin, kamu hayatındaki her makam, memuriyet ve mevkiye eşit olarak gelebilmelidir.
6. Hiçbir kadın yasalar karşısında ayrıcalıklı değildir; Kadınlar da yasaca belirlenen koşullarda suçlanır, gözaltına alınır ve tutuklanır. Onlar da erkekler gibi bu ceza yasasına tabidir.
7. Hiç kimse, temel düzeyde farklı olsa bile inançlarından ötürü tedirgin edilmemelidir. Kadın, nasıl ki idam sehпасına çıkma hakkına sahipse, eylem ve ifadeleri yasa tarafından korunan kamu düzenini bozmamak şartıyla, konuşma kürsüsüne de çıkma hakkına sahip olmalıdır.
8. Kamu gücünün devamını sağlamak ve yönetim masraflarını karşılamak için kadın ve erkekten eşit ölçüde vergi talep edilir. Kadın, bu yükümlülük ve ödevleri yerine getirdiğinden dolayı da işlerde, mevkilerde, memurluklarda ve diğer mesleklerde erkeklerle aynı paya sahip olmalıdır.

9. Birlikte ya da ayrı ayrı, mülkiyet her cinsiyetin hakkıdır. Yasalarca belirlenmiş kamusal bir zorunluluk bunu açıkça gerektirmedikçe, ayrıca adil ve peşin bir tazminat ödenmedikçe, hiç kimse asli miras payından yoksun bırakılamaz” (Yalınz, 2020, s. 19-27).

De Gouges’un “Kadın Hakları Bildirgesi” ile kadınların toplumdaki haklarının anayasayla koruma altına alınması gerektiği ve erkeklerle eşit haklara sahip olduklarının altını çizilmiştir. De Gouges, aynı zamanda kadınların giyotine gitme haklarının var olduğu kadar kürsüye çıkma haklarının da olduğunu savunmuştur (Göztepe, 1996, s. 45). Bildiride olduğu gibi toplumda da kadınların erkeklerle cinsiyetlerine göre değil bireysel yeteneklerine göre değerlendirilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Bildiri temel alınarak kadınların bağımsızlıkları için grup eylemleri yapılmış ve kadınların kariyer yapmasını, siyasi açıdan aktif hale gelmesini kısıtlayan, sosyal ve yasal baskıların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. NOW (National Organization of Women) ve Emily’s List (Emily’nin Listesi) gibi örgütler kadınların siyasal ve sosyal hayatta üst konumda temsil edilmelerinin arttırılması için çeşitli kampanyalar yürütmüşlerdir (Heywood, 2013, s. 246). Yürütülen kampanyalar ve sunulan bildirilerle birlikte kadınlara sosyal, siyasal ve ekonomik haklar tanınmaya başlanmış fakat bu haklar daha çok biçimsel yönüyle var olmuştur. Kadınlar yine biyolojik yönleriyle anılmaya ve yarım olarak görülmeye devam edilmiştir. Kadınlar bu yarım sayılmayı hiç sayılmamaktan daha iyi görmüş ve mücadelelerine devam etmiştir. Aynı zamanda ülke nüfuslarının yarısını oluşturduklarından oy potansiyellerinin yüksek olacağı düşüncesi ile ülkelere oy hakkı tanınmaya başlanmıştır. Kadınlar için kendileri erkekler gibi parlamentoda eşit şekilde temsil edilmeli ve var olmalıdır (Phillips, 2015, s. 14).

Tarihsel düzeyde yaşananlar, düşünsel alanda bazı yaklaşımların beraber hareket etmesi gerektiğini gösterir. Feminizm ve demokrasi kavramları eşitlik ilkesiyle ilgilendikleri ve keyfi iktidarlara karşı çıktıkları için iki kavramın ortak noktası bireylerin eşit haklarını savunmak olmuştur. Birinci dalga feminist hareket olarak nitelendirilecek olan akım, 18. yüzyıla kadar götürülmekte ve liberal feminizm olarak adlandırılmaktadır. Liberal toplumun unsurlarından olan eşitlik, hak ve özgürlük gibi kavramlar kadınların özgürleşmesinde aracı olarak görülmüştür. Kadınların erkeklerin sahip oldukları eğitim, çalışma, seçme ve seçilme gibi haklara sahip olmayışı, ataerkil düzen içinde onları ev içi yaşama hapsedmiştir. Sonrasında

erkeklerle aynı haklara sahip olma amacını taşıyan kadın mücadelesi belirli kazanımlar elde etmiş ve kanun önünde erkeklerle eşit haklara sahip olmuştur. Buna karşın kanun önünde eşitlik kadınların ev içindeki konumlarını değiştirmemiş, çalışma koşullarını iyileştirmemiş ve sadece patron-işçi ilişkisinde değil; ev içi hizmet ilişkisinde de sömürünün devamını sağlamıştır. İkinci dalga feminist hareket ya da diğer adıyla radikal feminizm ise kadının sadece siyasal katılımını sağlayan liberal feminizminin eksik bıraktığı alana –özel alana- gözünü diker. Bu noktada kadının toplumsal ve ev içi yaşamında ve kendi bedeni üzerinde söz sahibi olması için mücadeleye yeni bir nefes getirir. Mücadelenin ana noktası kadını ikinci planda bırakan/ buna sebep olan ataerkidir. Radikal feministler için ataerki, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu bir egemenlik biçimidir ve her toplumda evrenselleşmiştir. Dolayısıyla kadınlar ataerkil yapıyı kırmak ve haklarını elde etmek amacıyla bir araya gelerek mücadelelerine devam ederler (Güneş, 2017, s. 246).

Kate Millett, ataerkil otorite biçimini bu şekilde tanımlamaktadır; (Aktaran Güneş, 2017, s. 248).

“Tüm diğer tarihi uygarlıklar gibi bizim toplumumuzda ataerkidir. Bu gerçek oldukça açıktır, çünkü askeri kurumlar, sanayi, teknoloji, üniversiteler, bilim, siyasi kurumlar, ekonomi kısacası toplumdaki tüm iktidar kaynakları –ki buna polisin cebir kullanma gücü de dâhil olarak erkekler elindedir. Siyasetin özü iktidardan geçtiği için böyle bir fedakârlığın etki yaratmaması beklenemez. Ataerkil devletin, nüfusun yarısını oluşturan kadınları kontrol etmek için kurumlaşmış olması iki yönlü gerçekleşir: erkekler kadınlara, yaşlı erkekler daha genç erkeklere hükmedeceklerdir”

Toplumun kamusal ve siyasal alanları eril zihniyetle yönetildiği ve erkek egemenliğinde bırakıldığından kadınlar toplumda ikincil konumda yer almıştır. Böylelikle toplum içinde erkek egemen baskı her daim devam edecektir (Güneş, 2017, s. 248). Kadınlar, toplumsal yapı içindeki görev amaçlarının çocuk doğurmak ya da ev işleriyle ilgilenmekten ibaret olmadığını savunmuş ve sosyal, ekonomik, siyasal haklardan faydalanmak için mücadele etmişlerdir. Bunun sonucunda siyasal haklardan olan oy hakkı yasalarla güvence altına alınmıştır.

1.5.1. Siyasal Sistemlerde Kadın Temsili

Oy hakkının elde edilmiş olması politik hayatta kadınların tam anlamıyla varlık bulduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde kadınlar, pek çok ülkede parlamentoda kadın temsilci oranlarının artırılması gerektiğini savunmaya devam eder. Britanya ve ABD’de kadınların parlamentoya girişleri için %5’lik barajı geçmeleri beklenmekte; İskandinav ülkelerinde kadınlar ise siyaset alanının %2 ile %10’luk bir dilimi oluşturmaktadır. Bununla birlikte kadınların siyasal alandaki yüzdeler oranları yerel politikayı da etkilemektedir. Yerelde kadınlar, 1983 itibariyle Batı Almanya yerel meclislerinde koltukların yüzde 13’üne; Fransız belediye meclislerinde yüzde 14’üne; İngiltere ve Galler’deki il meclislerinde yüzde 14.4’üne; İskoçya’daki bölge meclislerinde yüzde 11.1’ine; Kuzey İrlanda bölge meclislerinde ise yüzde 7.9’un da kendilerine yer bulabilmişlerdir. 1985 yılından itibaren Amerika’daki belediye ve ilçe yönetiminde üyelerin yüzde 14’ü kadınlardan oluşmaktaydı fakat buna rağmen en büyük yüz kentten ancak dördünde kadınlar belediye başkanı seçilebilmişlerdi. Yerel meclislerde yüzdeler oranlar bu durumda iken parlamentodaki kadın sandalye oranları da sarsıcı nitelikte ve kadınların siyasette ikinci planda olduklarını kanıtlar niteliktedir. Örneğin; Britanya parlamentosunun 650 üyesinden sadece 43’ünü, ABD Temsilciler Meclisi’nin 435 üyesinden sadece 28’ini kadınlar oluşturmaktaydı. İskandinav ve Avrupa ülkeleri arasında kadın temsilinin rakamsal farkı da oldukça ilgi çekicidir (Phillips, 2015, s. 79- 80).

“1984 yılında kadınlar İzlanda’da parlamento koltuklarının yüzde 15’ini, Norveç ve Danimarka’da yüzde 26’sını, İsveç’te yüzde 28’ini, Finlandiya’da ise yüzde 31’ini oluşturmaktadır. 1985 yılında dünya rekoruyla Norveç Ulusal Meclisi’nde kadınlar yüzde 34.4’ünü kazanarak parlamentoda yerlerini almıştır. Bu rekorun akabinde on sekiz bakanlığın sekizini ellerinde tutup belediye meclislerinin de yüzde 31.1’ini oluşturmuşlardır”

Dolayısıyla İskandinav ülkelerindeki oranlara bakıldığında, dünya genelinde kadın temsil düzeyinin üstünde oldukları görülmektedir. Kadınların parlamentodaki sayılarının artması gerektiğini savunan İskandinav ülkeleri artış tezlerini üç ilkeye dayandırmaktadır. Bunlardan ilki; demokratik adalet, ikincisi; kaynak kullanımı, üçüncüsü ise çıkar temsilidir. Birinci ilkeye göre, kadınların nüfusun yarısını oluşturdukları; onları ilgilendiren yasalarda söz sahibi olmaları gerektiği; bunun da

eşit sayısal bir temsille olabileceği ifade edilmiştir. İkinci ilke ise, kadınların politik karar mercilerinde yer almadığı durumlarda toplumun değerli bir insan kaynağının boşa harcandığı vurgulanırken toplumun yarısının ise yeteneklerinden faydalanılmadığı dile getirilir. Üçüncü ilke de, toplumsal cinsiyet temelli farklılaşmalar nedeniyle kadın ve erkeklerin farklı politik çıkarları olduğu varsayımıyla kadınların politikadan dışlandıkları ya da onların yetersiz bir biçimde temsil edildikleri düşüncesidir (Phillips, 2015, s. 97). Bu nedenle İskandinav ülkelerinde kadınlara ayrılan siyasal alan diğer ülkelere nazaran sayısal olarak yüksektir.

Türkiye’de ise kadın haklarında, 1926 yılında Medeni Kanun’la kadınların toplum ve aile içerisindeki haklarının yasal güvence altına alınması ilk adımdır. Bununla birlikte 1930 yılında yasaların düzenlenmesiyle kadınlara ilk olarak belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Buna ek olarak, 1933 yılında muhtar ve heyetleri seçiminde kadınlar seçme ve seçilme hakkına sahip olurlar. Akabinde 1934 yılında milletvekili seçimlerinde kadınlar siyasal temsil haklarını yerelden genele yayılacak şekilde kullanmaya başlarlar. 1935 yılında yapılan seçimlerle 18 kadın milletvekili parlamentodaki yerini almıştır. Yerel ve ulusal meclislerde kadınlar her ne kadar sandalye elde etmiş olsalar da, onların yeterli temsil düzeyine ulaştıklarını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla, hala kadınların sınırlı bir düzeyde temsil hakkını elde ettikleri ve bu bakımdan toplumsal cinsiyet kodlarının yaygın olduğu ifade edilebilir

1.5.2. Kadın ve Temsil İlişkisi

Demokrasi ve temsil kavramları toplumsal algıda iç içe geçmiş şekilde kullanılsa da kavramlar arasında zaman zaman gerilimler yaşanır. Bu durumun giderilmesi demokratik temsilin bütün topluma uygulanması yoluyla mümkündür (Sumbas, 2012, s. 42). Demokratik temsil uygulanmaya çalışılırken belirli unsurların olduğunu belirtir. Temsili demokrasinin belirlenen unsurlarından biri olan siyasi partiler, bireylerin egemenlik yetkilerini kullanmaları ve siyasette aktif olarak yer almaları için siyasal katılımın yolunu açmıştır. Böylece siyasi partiler görevlerini yerine getirebilmek için öncelikle kendi içlerinde demokrasiyi özümsemiş

olmalıdırlar. Ancak bu şekilde gerçek bir demokrasinin ve halk katılımının varlığından bahsedebilir. (Bolluk, 2017, s. 19)

Demokrasiyle birlikte anılan eşitlik ve adalet gibi kavramlar, toplum içinde benimsenmiş gibi gözükse ve kadınlar da erkekler gibi karar alma mekanizmalarında ve siyasette var olmak isteseler de, ataerkil toplumun engellemeleriyle karşılaşır. Dolayısıyla parlamentodaki kadın sayısı ülke genelinde düşük oranda seyretmiştir.

“Siyasetteki kadın temsilci sayısının azlığı ya da siyasette var olan kadınların, kadın çıkarlarını savunmaması / savunamaması, “kadınların siyasal temsili yetersizdir” söylemlerine yol açmaktadır. En temelde ise, siyasal yokluğun, demokratik temsili hem nicel hem de nitel olarak yaraladığı iddiaları hâkimdir. Bu açıdan, kadın temsili ve katılım taleplerinin asıl hedefi, kadınları erkeklere göre kadın çıkarlarını daha iyi temsil edeceği varsayımına dayanarak kamu kurumlarındaki ve siyasetteki kadın sayısını yükseltmektedir” (Aktaran Sumbas, 2015, s. 112).

Bu açıdan değerlendirildiğinde kadınlar hemcinslerini maddi toplumsal koşullar altında yaşadıklarını iyileştirmek, özel ve kamusal alanda maruz kalınan zorlukları gidermek ve siyasal mecralarda karar alma mekanizmalarında önemli bir rol oynamak için politik pratiğin içinde yer almak durumundadır, zorundadır (Aktaran Sumbas, 2015, s. 112).

1.5.3. Kadın Hareketleri ve Temsil İlişkisi

Kent devletlerinin gelişmesiyle birlikte ataerkil toplumsal yapı, kendisini yasalar dolayısıyla güvence altına almıştır. Böylece kent devletlerinde iktidar ve otoritenin kaynağı kadınlar açısından baba ve koca olmuştur. Bu nedenle kadınlar ve çocuklar, baba ya da koca otoritesine itaat etmekle yükümlü olmuşlardır (Berktaş, 1995, s. 81- 82). Dolayısıyla kadınlar sadece kamusal alanda olmak için değil aynı zamanda özel alan yaşam pratiklerini değiştirmek için de mücadeleye girer ve yeni bir düşünsel zemin olan feminizm fikriyle birlikte yol alır. Feminizm, ataerkil toplumun kadınları dışlamasına, aşağılamasına, sömürmesine ve ezmesine karşı kurtulmayı amaçlayan bir fikir hareketidir. Feminist düşüncenin tohumları Antik Yunan ve Çin Uygarlıklarına uzanmasına karşın, gelişimini 19. yüzyılda tamamlamıştır. İlk olarak oy hakkı için bir araya gelip mücadeleye başlayan kadınlar sonrasında mücadele alanlarını genişleterek oy haklarının dışında yapılan cinsiyet

ayrımı nedeniyle mücadeleye devam ederek toplum içerisindeki konumlarının iyileştirilmesi için çalışmışlardır. 20. yüzyılla birlikte feminist mücadelenin dünya çapında etkisini göstermesiyle birlikte küresel çapta gelişen feminizm, liberal, radikal ve Marksist feminizm olarak gruplara ayrılmıştır. Her bir ayrım, kadın haklarının farklı veçhelerini ele alarak mücadeleye devam etmiştir (Atan, 2015, s. 3). Feminist mücadele sadece bir kadın mücadelesi değil, aynı zamanda ataerkil yapıyı konsolide eden milliyetçilik ya da militarizm gibi eril unsurlara da karşı olan bir kavramdır. Dolayısıyla feminizm bir kadın hareketi olarak sınırlandırılmamalı aynı zamanda ataerkiye karşı olan bir erkek mücadelesi olarak da okunmalıdır (Biricik, 2020, s. 232).

1.5.3.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, liberal kavramının gelişimiyle birlikte oluşum göstermiştir. Bireylerin haklarına değer veren bir kavram olduğundan liberalizm ilkelerinden yola çıkılarak feminizm kavramına uyarlanmıştır (Altınbaş, 2006, s. 23- 24). Doğal haklar geleneğinden yola çıkan liberal feminist kuramcılar, kadınların erkekler aynı temel haklara sahip birer birey olduklarını dile getirmişlerdir. Kadınların evdeki ve erkek egemenliği altındaki varlıkları toplumsal derin köklere sahiptir ancak buradaki eşitsizlik ilişkisi liberal feminizm kapsamı dışındadır (Donovan, 1997, s. 29). Liberal feminizm, diğer feminizm türlerinden önce gelişim göstermiş ve diğer feminist türlerin yoluna ışık tutmuştur. Liberal feminizme göre, kadınların mevcut koşullarına göre daha iyileştirici haklar verilmeli ve bu hakların kullanılabilmesi için imkân sağlanmalıdır (Dikici, 2016, s. 524). Ayrıca liberal feminizmin amacı, kadın ve erkek cinsinin eşit olduklarını göstermek ve eşit haklarla yaşamalarını sağlamaktır. Donovan, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıkları dışında herhangi bir farklılıklarının olmadığını ve dolayısıyla her iki cinsin özdeş olduğunu; böylece toplumun eğitimle değişebileceğini belirterek bireyin onurlu ve bağımsız bir varlık olduğunu vurgulamıştır (1997, s. 33). Genel olarak liberal feminizmin kendi özünde reformist bir yapıya sahip olduğu; Aynı zamanda ataerkil toplum yapısına meydan okumaktan ziyade kamusal alanda eşitlik olduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle eğitim, seçme ve seçilme, oy verme ve meslek edinme gibi haklar liberal feminizmin savunusu içerisinde yer alır (Aktaran Heywood, 2014, s. 305). Liberal feministler

genel olarak kadın ve erkek arasındaki eşitliğin sağlanması ve çeşitli düzenlemelerin yapılması için mücadele etmişlerdir.

“Mücadele yöntemleri ılımlı olan liberaller, kadınlar için talep ettikleri eşitlik haklarına kavuşabilmek için statükoyu koruyarak, yasal ve sosyal reformlar gerçekleştirilmesi için şiddet içerikli olmayan yollarla mücadele ederler. Bunun için de, başta lobi faaliyetleri olmak üzere yasal çerçevede söz konusu reformlar için çaba sarf edilmesi gerektiğini savunurlar” (Altınbaş, 2006, s.28).

Reformlarla kadınların toplumda erkeklerle eşit olması ve birey olarak özgürce yaşayıp kendilerini ifade etmeleri hedeflenmiştir. Böylece feministler 19. yüzyılda oy verme hakkı, yasalar önünde erkeklerle eşit tutulma ve mülk edinme gibi haklar bağlamında belli kazanımları elde eder.

1.5.3.2. Marksist Feminizm

Marksist feminizm savunucuları; sınıfsal, etnik ve sosyo-ekonomik farklılıkların da kadınlar arasında eşitsizlik doğurabileceğini vurgular. Aynı zamanda üst sınıfa mensup olan kadınların ekonomik özgürlüklerinden kaynaklı kendilerini baskıdan bir nebze koruyabildiklerini fakat alt sınıf mensubu olan kadınların ise baskıya bire bir maruz kaldıklarını dile getirirler. Ayrıca üst ve alt sınıf fark etmeksizin çalışan kadınların hane içi işlerde erkeklere göre daha az hak sahibi oldukları ve yaşamları dışında ev içi işlerini de yaptıklarını dile getirerek karşı cinse göre daha az hak sahibi oldukları vurgulamışlardır (Atan, 2015, s. 7). Marksist feministler kadınların ezilme nedenini ataerkil yapıdan çok sınıfsal eşitsizlikten kaynaklandığını ve sömürünün kaynağının kapitalist üretim sistemi olduğunu ifade etmiştir. Üst sınıfa mensup maddi olanakları iyi olan kadınların yaşam standartlarının alt sınıftaki işçi ya da köylü kadınlara göre daha iyi düzeyde ve bu nedenle ezilmişlik oranları da daha düşüktür.

Liberal feminizm, daha çok cinslerin eşitliği, oy hakkı gibi konular üzerine gelişim gösterirken, Marksist feminizmin ise sınıf, ekonomi gibi konularda kadınların çıkarları üzerine gelişim gösterdiği görülmektedir (Dikici, 2016, s. 526).

1.5.3.3. Radikal Feminizm

Ana Tanrıça yerini zamanla Baba Tanrı anlayışına bıraktığından toplumda kadın statüsü düşmüş, ikincilleştirilmiş ve kadının erkeğe bağımlı kalması hızlandırılmıştır (Berktaş, 1995, s. 79). Kadının erkeğe bağımlı kalması kadın mücadelesinin önünü açarak feminizm kavramını geliştirmiştir. Kavram da gelişerek kendi içinde gruplara ayrılmıştır. Gruplardan birini oluşturan radikal feminizm, 1960'ların sonlarında eski kadın hareketinin içinde bulunan bir grup kadın tarafından New York da geliştirilmiştir. Hareket içerisindeki kadınlar 1960'ların başında medeni haklar ve savaş karşıtlığı için kampanyalar yürütmüş ve Yeni Sol'daki erkek radikallerin aşağılayıcı davranışlarına tepki göstererek radikalleşmişlerdir. Bu nedenle de radikal feminist kuram Yeni Sol erkeklerinin davranışlarına karşı oluşan direnişle şekil almaya başlamıştır (Donovan, 1997, s. 265- 266). Radikal feministler kadın erkek eşitsizliğine en sert tepkiyi veren gruplar arasında yer almakta ve kadın bedenini, özgürlüğünü, yaşam alanını kısacası kadına ait olan her alanda söz sahibi olması gerektiğini savunmuş. Ayrıca haklarının yasal düzenlemelerle düzenlenip fiili olarak da uygulamaya koyulmasını talep etmektedirler. Radikal feministler kadınların bastırılmış kimliklerinin ortaya çıkarılması ve kişisel alanlarının kamusal alana taşınmasını talep etmiş. Bu nedenle de kadın kimliğinin ve bedeninin farklı temellendirilmesi büyük önem taşımıştır (Özdemir, 2017, s. 404). Kadınların yüzyıllardır ikincil konumda olmaları radikal feministlere göre ne ideolojilere ne de ekonomik sisteme bağlı değildir. Bağlı olmamasındaki en önemli faktörün ataerkil yapı olduğunu söylemişlerdir. Radikal feministler, yaşamın her alanında olan kadınların giyimlerine, yaşamlarına, ezilmişliklerine karşı durmak için bir araya gelmiş ve mücadele etmiştir. Bu karşı duruş sadece ataerkil yapıya ve yapıyı sürdürmek isteyenlere karşı yapılan bir mücadele olmuştur.

Liberal feministlere karşı çıkanlar, kadınların babaları ya da eşleri aracılığıyla temsil edildiklerini nasıl söyleyebiliyorlarsa, radikal feministlere yönelik de, ev içi mekânın özel alanı kapsadığı, evlilik kurumunun kutsal olduğu ve Tanrı'nın kullarını belli görevler için yarattığını ileri sürmüşlerdir. Geleneksel ifadeyle kadın çocuk doğuran, ev işi yapan, kocasına hizmet eden ve bu bakımdan herhangi bir söz hakkı olmayan bir varlıktır. Ancak radikal feminizm tüm bu geleneksel ataerkil toplumsal

baskılara rağmen özel alanın da politik olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda kadınlar evlilik kurumunun erkeğe hizmet eden bir patriyarka aracı olduğu; ev içi yükümlülük ve haklarını erkeklerle paylaşılması gerektiği hususunda ısrarcı davranmıştır (Philips, 2015, s. 40). Bu noktadan hareketle kadın mücadelesi sadece oy verme, ev işlerini eşitleme gibi kısır bir yorumun ötesinde bir var olma ve demokrasi mücadelesidir. Mücadelede kadınların biyolojik cinsiyet özellikleri ön plana atılmış ve bu durumun dezavantaj olduğu dile getirilmiştir. Fakat kadınlar biyolojik olarak kadın cinsiyetine sahip olmanın toplumsal ve siyasal alanda söz sahibi olmaları konusunda herhangi bir engel teşkil etmediğini savunmuşlardır. Geleneksel toplumsal anlayışın kadına yüklediği rollere karşı çıkan radikal feminizm, sadece çocuk bakımı ya da annelik gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmamış aynı zamanda anneliğin kutsal olduğunun altını çizerek kürtajı yasaklayan düşüncenin de karşısında yer almıştır.

II. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN TEMSİLİ

İkinci bölüm, genel olarak kadınların siyasal katılımları, katılımlarındaki mücadeleleri ve ülkelerdeki kadın mücadele örneklerinden oluşmaktadır. Buna ek olarak dünyadaki kadın temsil oranlarına da değinilmektedir. Aynı zamanda bölümde, Osmanlı Devleti'ndeki kadın mücadelesine ve Cumhuriyet'in ilanından sonra kazanılan haklarla kadınların parlamentodaki sayısal oranları gösterilmektedir. Öte taraftan 2002 yılına kadar olan süreçte kadınların siyasal temsil haklarını kazanma yönündeki mücadelelerine rağmen ulusal ve uluslararası arenada temsil düzeyinin düşük olma sebepleri tartışılmaktadır.

2.1. Siyasal Katılımda Kadın Temsili

Tarih boyunca kadın erkek arasındaki eşitsiz gelişim farklı nedenlerle açıklanmakta ve buna dair argümanlar geliştirilmektedir. Bunlardan bazıları, cinsler arasındaki eşitsizliğin kaynağını biyolojik farklılıklar temelinde; bazıları ise kadın erkek eşitsizliğini toplumsal roller temelinde ifade etmektedir. Ancak fiziksel özelliğe dayanan cinsiyetten ziyade eşitsizliğin kaynağının toplumsal yapının ataerkil bir zemin üzerinde yükseldiği görülür. Dolayısıyla bu durum ilk önce ailede daha sonra toplumda oluşur. Ataerkil zihniyet, toplumsal görevleri biyolojik farklılıklara göre sınıflandırarak kadınları eğitim, çalışma ve sosyal hayat gibi olanaklardan uzaklaştırmış sadece ev içi yaşamda aktif olmaları gerektiği düşüncesini yaymıştır. Böylece sorumlulukları ev içi yaşam ile sınırlı kalan kadınlar, ataerkil yapıda sürekli olarak erkek gözetiminde kalmıştır. Ancak eğitim düzeyinin artması ve buna bağlı olarak kadınların toplumsal yaşamdaki rollerinin çeşitlenmesiyle birlikte kadınlar sosyal haklarını elde etmek için çalışmalar içinde yer alarak mücadele etmeye başlamıştır (Yaylı ve Eroğlu, 2015, s. 506). Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınlar, tarihsel süreç içerisinde toplumsal ve ekonomik hayatta erkeklerle rolleri paylaşmalarına rağmen yaşam döngüsü içinde katılımları eşit düzeyde olmamıştır (Yaylı ve Eroğlu, 2015, s. 506). Kadın sadece ev içi alanında değil ekonomik ve siyaset alanında da erkek gözetimi ve baskısı altında kalmıştır. Bu nedenle siyasete katılımda cinsiyet faktörü tüm toplumlarda ayırt edici özellik taşır. Dolayısıyla

siyaset erkekler için geniş bir alanı yansıtırken kadınlar açısından cinsiyetleri neden gösterilerek dar bir alanı kapsamaktadır. Erkeklerin kamusal alanda varlık gösterebildiği kadar kadınların gösteremediği ve sadece ev içi alanda kalmaları tüm toplumlarda cinsiyetler arasında eşitsizlik ve farklılıklar nedeniyle sorun oluşturmaktadır (Dursun ve Altunoğlu, 2018, s. 110).

Başlarda yurttaş olarak sadece erkeklerin görülmesi toplumların kitle toplumuna evrilmesiyle kadın hakları ve hak mücadelesinin yasal çerçevede sağlanması kaçınılmaz bir hâl almıştır. Sözleşme kuramının doğmasıyla insanın sadece insan olarak görüldüğü, cinsiyet ayrımının yapılmadığı doğal haklar doktrinini ortaya çıkarmıştır (Deniz, 2019, s. 20). Böylece kadınların eşitlik talepleri ilk önce aile içinde baş göstermiştir. Aile içerisinde kadınlar; baba, ağabey gibi faktörlerin gerisinde kalmış ve özel alandaki baskıdan kaynaklı haklarının olmadığını düşünmüşlerdir. Aile içerisinde hak sahibi görülmeyen ve eşitlikçi davranılmayan kadınlar, toplum içerisinde de hak sahibi olarak görülmemiş ve toplumda ikinci planda kalmışlardır. Aydınlanma dönemi sonrası birey temelli eşitlik ve özgürlük fikrinin yoğun yaşanmasıyla birlikte kadınlar kendileri ve hemcinsleri için hak arayışına başlamıştır. 1800'lü yıllarda Fransız İhtilali ile gündeme gelen eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi kavramların yayılmasıyla kadınlar da eşit hak taleplerini gündeme getirmişlerdir. Bu döneme kadar siyaset kuramının dışında tutulan kadın, merkezi erkek olan bir alana dâhil olmak istemiştir. Anne Phillips (1995, s. 16), tarihsel süreçte siyaset kavramının erkekle ilişkilendirilmesinden iki sonuç çıkarılabileceğini söylemiştir. Bunlardan ilki, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tanıyan ve politik kararların alınmasında cinsler arasında eşitlik sağlanacak bir temsil mekanizmasının oluşturulmasıdır. İkincisi ise kamusal ve özel alan ayrımının yeniden düzenlenmesi için kadın hareketinin politikada gücünü temel almak gerektiğini dile getirmiştir. Eşitlik, özgürlük ve birey hakları gibi fikirlerin gelişim göstermesine rağmen kadınlara dair aynı gelişim olduğunu söylemek zordur. Bu noktada 19. Yüzyıl kadınların kendi siyasal hak mücadelelerinin ortaya çıktığı düşünsel gelişimle de ilişkilidir. Feminizmin ortaya çıkışındaki en önemli etmen kadınların ezilen bir grup olduğunun bilincine varmasıdır. Feminizm olgusuyla hareket eden kadınlar, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele etmiş ve elde edilen haklarla toplumda değişimler meydana gelmiştir. Eşitlik kavramının

evrensel bir ilke olarak görülmesi için de feminizm gibi bir kadın hareketi ataerkil yapıda şart olmuştur (Örs, 2007, s. 416- 417). Üretici güçlerin gelişmesiyle birlikte kapitalist üretim tarzı üretimi arttırmak amacıyla daha fazla işçiye ihtiyaç duyduğundan kadınların üretim çarkında yer alması kolaylaşmıştır. Ancak bu durum bir kazanım olmasının yanında kadınlar üretimin bizatihi içinde erkeklere nazaran daha düşük ücretle çalışmak zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda kadın sorununun ortaya çıkışı, kadının üretim sektöründe yer alması ve kendi ekonomik özgürlüğünü kazanmasıyla da doğrudan ilintilidir (Kollontai, 2000, s. 123- 124). Kadınların toplumsal eşitlik ve siyasal hak talep mücadeleleri 19. ve 20. yüzyılda da etkisini göstererek devam etmiştir. Avrupa’da kadınlara oy hakkı büyük ölçüde I. Dünya Savaşı sonunda ülkelerde cephe gerisinde de büyük bir tahribatın olmasından kaynaklı olarak kadınların bu süreç içerisinde büyük mücadeleleri sonucunda toplumda kadın rolünün arttığı görülerek belirli haklar verilmiştir (Yavaşgel, 2014, s. 72-73).

Kadınların yasal eşitlik kazanma süreci 19. yüzyılın sonlarında 20. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Böylece siyasal eşitlik mücadelesi eylemlerin kolektif bir biçimde başladığı birinci dalga feminist harekete denk gelir. Kadınlar bu süreçte yasal eşitliğin sağlanması, oy haklarının kullanımı için taleplerde bulunmuş fakat bu talebi özel alandaki rollerine itiraz etmeden dile getirmişlerdir. Ayrıca bu durum feminizm mantığına aykırı ve ikinci dalga feminizmin karşı çıktığı durum olması nedeniyle kadınların toplum tarafından biçilen role karşı çıkmaları olağan bir durum olmuştur (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015, s.282). Kadınlar, toplum tarafından kendilerine biçilen rollerin yanında kamusal alanda da varlıklarını sürdürmek istemiş ve Amerika’da 1840’larda, İngiltere’de 1850’lerde, Fransa ve Almanya’da 1860’larda ve İskandinav ülkelerinde 1870’lerde kolektif hareket oluşturmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminden erken cumhuriyete kadar kadınlar dergi, gazete ve sivil toplantı kanallarıyla mücadele vermişlerdir. Bunun sonucunda Medeni Kanun’la birlikte cinsiyetlerin sosyal alandaki eşitliklerinin sağlanması söz konusu olup kadınlar siyasal hakların önünü açmışlardır (Deniz, 2019, s. 38-39). Buna rağmen kadınların parlamentoya girme konusunda hala çekinik davrandıkları görülür. Bunun nedenleri arasında ataerkil toplumsal cinsiyet rollerinin olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda yapılan yasal düzenlemelere rağmen

toplumsal algı değişmemekte ve toplumdaki geleneksel yapı devam etmektedir (Deniz, 2007, s. 10). Yapılan düzenlemelere ve kazanımlara rağmen siyasi alanda beklenen sonuç elde edilememiş ve kadınlar geri planda kalmaya devam etmiştir. Böylece kazanılan haklar sadece kâğıt üzerinde kalarak pratikte uygulanmamıştır (Aydın ve Kahraman, 2017, s. 48). Kadınların eşit bir toplum oluşturup ataerkil yapıya son vermeleri için ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda iktidara gelmeleri gerekir. Aksi takdirde kadınlara karşı düzenlenmiş bir iktidar anlayışında kendi benlikleriyle varlıklarını sürdürebilmeleri neredeyse imkânsız bir hâl almıştır (Yaraman, 2015, s. 31). Kendi benlikleriyle varlıklarını sürdürmeye çalışan kadınlar iktidar eşitsizliği ve erkek üstünlüğünün ideolojilere yansımalarıyla da köklü olan erkek şiddetine maruz kalmaktadır (Connell, 2019, s. 164).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de eşitsizliğin en çok görüldüğü alanlardan biri siyasi karar alma mekanizmalarıdır (Yaylı ve Eroğlu, 2015, s. 506). Siyasette kadınların eksik temsilinin giderilmesi için kamusal ve siyasi alanda kadın sayısının artırılması gerekmektedir (Çağlar, 2011, s.56). Zira siyasi alanda erkeklerin ekonomik temelli baktıkları ve bu açıdan toplumsal yarardan ziyade bireysel çığara odaklandıkları, kadınların ise toplumsal barış ve küresel iyilik için çalıştığı ve bu noktada iki cinsiyetin bakış açılarında bile farklılık olduğu görülmektedir (Yaraman, 2015, s. 36). Kadınlar ortak iyilik için çabalarına rağmen nadir olarak politik liderler arasında yer almaktadır. Ayrıca politikanın şekillenmesinde, karar alma süreçlerinde ve iktidarda neredeyse yok denecek kadar az sayıdadırlar. Günümüzde de iktidarın kumanda araçları hâlâ ataerkil yapının elinde bulunmaktadır (Connell, 2019, s. 42). Kısacası erkekler siyaset alanının merkezinde yer alırken kadınlara bu alanın gerisindedir.

2.1.1. Kadınların Siyasi Katılımlarının Tarihsel Süreci

Kadınların başkaldırısı, çağdaş yaşama geçerken eşit hak ve oy talepleri için filizlerini vermeye başlamış ve yasalarda eşitlik düzenlemeleri ve seçme-seçilme hakkı siyasete katılmalarına ön ayak olmuştur. Fakat kadınlar yasal hak sahibi olmalarına rağmen günümüzde hâlâ erkek cinsiyle eşit düzeye gelememiştir. Bu durumun en belirgin özelliği seçilme hakkının olmasına rağmen hâlâ ikinci planda ya da seçilmeyecek yerlerden aday gösterilerek siyasi karar alma mekanizmalarından

uzak tutulmalarıdır. Kadınların eksik temsil sorununa çözüm bulma konusu aksatılmakta ve kadın statüsünün yükselmesine ilişkin çözümlere ulaşılamamaktadır (Gökçimen, 2008, s. 8). Sorunların çözümsüz kalması kadınları harekete geçirerek birey olarak tanınmaları yönündeki hak ve özgürlük mücadeleleri küresel sorun olarak görülmeye başlamıştır.

“İnsan hakları söylemi, genelde *Magna Carta* ile başlatılıp, daha sonra *Bill of Rights* gibi yine çeşitli İngiliz yasaları ve ünlü 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, özellikle de 1949 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa Sözleşmesi ile olgunlaşmıştır. Aslında burjuvazinin yükselişine koşut olarak bütün insanlığın gündemine giren bu kavram doğal hukuk teorisine dayanmaktadır” (Yavaşgel, 2014, s. 71).

Kadınların bildirilere, sözleşmelere rağmen birey olarak görülmemesi de kadınları mücadeleye itmiş ve mücadelenin adı feminizm olarak uluslararası boyut kazanmıştır. Kavram ilk etapta ütöpik bir düşünce olarak algılanmış ancak zaman içerisinde ütopiyadan gerçekliğe ulaşmıştır. Bu gerçeklik bazı ülkelerde radikal bir şekilde mücadeleyi gerektirirken bazı ülkelerde de sadece kadınların taleplerini dile getirmesi için yeterli olmuştur (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 148). Kadınlar sadece bireysel olarak haklarını talep etmemekte aynı zamanda örgütlenemeyen, hak mücadelesinde bulunamayan kadınların hakları içinde mücadele etmektedir. Örneğin; fuhuşun kaldırılması, yoksullar için aşevinin yapılması gibi durumlar için dahi mücadele etmekteydiler. Böylece kadın işçiler için öğlen yemeğinin çıkması, çocuk kreşleri, danışma merkezleri, yasal koruma alanları, sunum ve dernek toplantıları için kadın merkezleri açılmaya başlandı. İlk kadın merkezlerinden birini Anita Augspurg, (1857-1943) Hamburg’da 19. yüzyılın sonlarında açmıştır. Kadın merkezlerinin kurulmasının yanı sıra düşünürlerin kavramları anlamlandırması da toplumsal hak mücadelesinde önemli rol oynamaktadır.

“J.J Rousseau’da kaynağını bulan, eşitlik ve eşitsizlik kavramlarının toplum içinde anlamlandırıldığı, tarihsel süreç içinde kazanılmış olduğu düşüncesi kadınlar için eşit hak talebinin temellerinden biridir. Olympe de Gouges’un 1791’de ölüm pahasına kaleme aldığı *Déclaration de Droit de la Femme et de la Citoyenne*’i (Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi) ve onu izleyen Mary Wollstonecraft’ın, 1792’de İngiltere’de yayımladığı *Vindication of the Rights of Women* (Kadın Hakları Savunması) başlıklı kitabı bu bağlamda birer manifesto niteliğindedir. Kadın ve erkek arasındaki eşitlik, öncelikle, bireylere gizilgüçlerini ortaya koyma olanağı veren fırsat eşitliği niteliğindedir ve bu amaçla yasalar karşısında kadının erkeğe denk statüye kavuşması gündeme gelmiştir. Mülkiye ve miras

hakkı, çocuğun velayeti, eğitim ve çalışma haklarıyla ilgili talep ve buna bağlı dönüşümleri, 19. yüzyılın sonunda ekonomik ve toplumsal eşitliği yönlendirebilmek amacıyla seçme ve seçilme hakkı mücadelesi izlemiştir. Yasal eşitliğin toplumsal eşitsizliği otomatikman ortadan kaldıracağını iddia eden bu yaklaşım kadın hak mücadelesinin temelidir” (Yaraman, 2015, s. 19).

Yasalar karşısında eşit olan bireylerin toplumdaki işleyişte herhangi bir eşitliğe sahip olmamaları bireyleri mücadeleye itmiştir. Kadınlar da bu mücadeleyi kolektif bir oluşumla devam ettirmiştir. Bu mücadelelerinin yanı sıra bir araya gelip oluşturdukları siyasi partiler de bulunmaktadır. Partiler arasında 19. yüzyılın sonundan itibaren kurulan ABD’deki (National Woman’s Party), Birleşik Krallık’taki (Women’s Party) ve 1923 yılında Türkiye’de kurulan Kadınlar Halk Fırkasıdır. Partilerin amacı ise kadınların seçme ve seçilme alanındaki hak mücadeleleridir (Yaraman, 2015, s. 47).

2.1.1.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde Kadınların Hak Mücadelesi

Amerika’da kadın mücadelesi, kölelik karşıtlığındaki harekete dayanmaktadır. 1837 yılında kölelik karşıtlığı için dernekler kurularak mitingler yapılmış ve 1848’de kadınların eşit oy talepleri ile Seneca Falls’da bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda ilk kez kadınlar dayanışma esasıyla hareket ederek kadın haklarının neden ihmal edildiğini sorgulamış ve buna karşın ihmalkâr yönetime rıza göstermeyeceklerini belirtmişlerdir. Buna ek olarak oy verme, eğitim ve çalışma hakkı gibi bireylerin eşitsizliğine neden olan unsurların ve aynı zamanda kadın erkek arasındaki ücret farkının ortadan kaldırılmasını talep etmişlerdir (Örs, 2007, s. 418-419). Toplantı sonucunda 68 kadının ve 42 erkeğin imzasıyla *Duygular Bildirgesi* (Declaration of Sentiments) kamuoyuna sunulmuştur. Bildiri genel hatlarıyla Amerikan Bağımsızlık Bildirisi üzerine oturtulmuştur. Ayrıca Amerika’da kadınların eşit oy istemelerindeki mücadeleleri ilk olarak kadınların oy hakları ve kölelikle mücadele eden aktivist isimlerden Elizabeth Cady Stanton öncülüğünde gerçekleşmiştir. Kadınlar bir yandan mücadeleye devam ederken diğer yandan da Lucy Stone, American Women Suffrage Association’ı (AWSA) kurmuştur. Fakat 1875 yılında mahkemenin, vatandaşlığın oy kullanmaktan ibaret olmayacağını ibraz etmesiyle feminist gruplar 1890’da Ulusal Amerikan Kadın Oy Hakkı Derneği adı altında birleşme kararı almışlardır (Deniz, 2019, s. 42-43). Kurulan dernekle

mücadeleye ve etkinliklere devam edilmiştir. ABD'deki kadınlar mücadelelerine 1837 yılında başlayarak çeşitli toplantılar düzenlenip bildiriler yayınlamış ve 83 yıllık mücadeleleri sonucunda 1920 yılında oy haklarını kazanmışlardır.

2.1.1.2. İngiltere'de Kadınların Hak Mücadelesi

İngiltere'de kadınların siyasal hak ve eşitlik mücadeleleri diğer ülkelerdeki gibi kolay olmamıştır. Aydınlar, kadın ve erkek arasında bir üstünlük olmadığını iki cinsinde eşit olduğunu vurgulamış ve eşit olan cinslerin eşit hakları olabileceği dile getirmişlerdir. Fakat kadınlar özel alanda erkek egemen hükümler altında ezilmiştir. Ancak 1832 yılına gelindiğinde İngiltere'de işçi sınıfının özgürleşmesi için bazı reformist hareketler oluşmaya başlar. Bu hareketler kadınların oy hakkı mücadelesi için önemli bir adımı oluşturur. Buna karşın İngiltere'de kadınlara oy hakkı tanınmamaya devam etmiştir (Deniz, 2019, s. 41-42). Kadınlar, siyasal hakları olmadan yaşamın herhangi bir alanında denetim kuramayacaklarını kavramış ve oy hakkı için İngiltere'de 1867 yılında bir imza kampanyası başlatmışlardır. Kampanya ise John Stuart Mill'in kadınlara siyasal haklar tanınması adına Avam Kamarası'na yasa önerisi sunmasıyla başlamıştır. Yasa önerisiyle kadınlar, kolektif bir hareketle Milicent Garret Fawcett tarafından National Union of Women's Suffrage Societies (Kadın Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Federasyonu) derneğini kurar. Derneğin kuruluş amacı kadınlara oy haklarının verilmesidir. Böylece 1903 yılı itibariyle İngiltere'de kadınların siyasal hakları için çeşitli dernekler kurulmaya başlamıştır. Kadınlar kamuoyunu ve parlamenterleri etkilemek için yasal ve yasadışı birçok farklı yola başvurur. Bunlar arasında polisle karşı karşıya gelmek, duvarlara yazı yazmak, parlamentonun dinleyici sıralarına kendilerini zincirlemek sayılabilir. Öte yandan tarihte açlık grevi ilk kez bir siyasal eylem biçimi olarak kullanılır. İngiliz kadınlarının 86 yıllık siyasal hak mücadelesi sonucunda, 1918 yılında 30 yaşına gelmiş mülk sahibi, üniversite mezunu veya haftada 5 poundluk bir işte çalışan kadınlara siyasal haklar tanınmıştır (Örs, 2007, s. 422- 425). 1918 yılında sınırlı olarak siyasal haklarına kavuşan İngiliz kadınları parlamentoda ciddi bir oran yakalayamamıştır. Parlamentoda kayda değer orana kavuşmaları, 1997 seçimindeki kota uygulamasından sonra gerçekleşir. Ancak bu uygulamaya rağmen İngiltere'de kadınların siyasal temsildeki oranları halâ %22,5'tir.

2.1.1.3. Fransa’da Kadınların Hak Mücadelesi

Fransa’da kadın hak mücadelesi İngiltere’den farklı seyretmiştir. İngiltere’deki mücadele Fransa’ya göre daha canlı tutulurken Fransa’da ise işçi sınıfının düşünceleri burjuvazinin düşünceleriyle benzerlik göstermiş ve kadınların ev içi yaşamda kalmaları sıkça dile getirilmiştir (Örs, 2007, s. 427). Fransa’da 1790 yılında başlayan kadın hakları tartışmaları Olympe de Gouges’un Kadın Hakları Bildirisiyle 1791 Anayasası’nın kabulünden önce geniş yankı uyandırmıştır. Gouges, kadınların giyotine gitme haklarının olduğu kadar kürsüye çıkma haklarının da olduğunu dile getirmiş ve düşüncesini bildiri şeklinde sunmuştur. Ancak tüm bu çabalara rağmen 1793 yılında sadece Fransız erkeklerine yasal haklar tanınmıştır (Örs, 2007, s. 425- 426). 1870 yılında Fransa’da işçi sınıfının iktidara gelmesiyle birlikte kadınlar, komüne seçme ve seçilme hakkını kazanmış ve erkeklerle eşit haklara sahip birey olarak kabul edilmiştir (Örs, 2007, s. 427). Yalnız, Fransa’da sık değişen iktidar nedeniyle kadınlar her iktidar anlayışında geri planda bırakılmış ve gerçek haklarını 1944 yılında kazanmış olmalarına rağmen günümüz Fransız parlamentosundaki kadın temsili istenen düzeye ulaşamamıştır.

2.1.1.4. Rusya’da Kadınların Hak Mücadelesi

1917 Sovyet Devrimi’nde kadınlar mücadele için ön sıralarda yerini almış ve devrim sonrasında da gerek yasalarda gerek de uygulamada kadınlar için önemli adımlar atılmıştır. Devrim sonrası Lenin döneminde, ev işlerinin toplumsallaştırılması kararı alınarak yuva, kreş ve kolektif mutfaklar açılmış ve toplumda uygulanır hale getirilmiştir. Bu sosyalist dönemde “Engels’ten, Babel’e, Lenin’den, Kollontai’ye kadar tüm sosyalist düşünürler kadınların özgürleşmesini savunmuşlardır” (Örs, 2007, s. 430- 431). Ancak Stalin döneminde kadınların özgürleşme fikri rafa kaldırılarak kutsal aile kuramı topluma yeniden empoze edilmeye başlanmış ve 1926 yılında evlilik yasasıyla birlikte kadınların boşanma hakları kısıtlanarak kürtaj hakları ellerinden alınmıştır. Kadınların sadece devrimle elde ettikleri siyasal, ekonomik ve eğitim haklarına dokunulmamıştır (Örs, 2007, s. 430- 431). Rusya’da Stalin Dönemi’nde yapılan bazı yasa değişiklikleri ve verilen haklara dokunulmasa da kadınların varlıkları özel alanla sınırlı bırakılmıştır.

2.1.1.5. Almanya’da Kadınların Hak Mücadelesi

Paris Komünü’nün yenilgisinden sonra kadın hareketi Avrupa’dan Almanya’ya doğru kaymıştır. Almanya’daki hızlı kapitalistleşme ve emek gücünün artması mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Böylece Alman Sosyal Demokrat Parti lideri Babel, kadınlara eşit haklar verilmesi gerektiğini öne sürmüştü ve bunun da sosyalizm ile mümkün olabileceğini dile getirmiştir. Kadınların işçilerle bir araya gelerek kurtuluşa ereceklerini savunmuştur (Örs, 2007, s. 429). Almanya’da 1908 yılında yürürlüğe giren Devlet Dernekler Yasası ile kadınlar partilere ve derneklere üye olabilmeye fakat eşit yurttaşlık haklarını elde edememiştir. Alman kadınları ancak I. Dünya Savaşı sonucunda hak kazanımlarını elde etmiş ve Haziran 1920’de Weimar Cumhuriyeti’nde yapılan seçimde 467 parlamenterin sadece 37’sini (%8)ini kadınlar oluşturmuştur. Parlamenta giren sosyalist kadınlar, sosyal sorunların tartışılmasının önünü açmış ve anayasada politik eşitliğin belirtilmesinde öncü olmuşlardır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle birlikte elit kesim, partilere ve parti çalışmalarına katılmış ve bu durumda kadın örgütleri pasifleşerek zaman içerisinde yok olmaya başlamıştır. Sosyalist kadın milletvekillerinin parlamentodaki varlığı muhafazakâr erkek milletvekilleri tarafından eşit haklara sahip olmadıkları gerekçesiyle hoş karşılanmamaktaydı. Kadın haklarını savunan radikal kadın milletvekilleri de seçimlerde listelerin son sırasında veya erkek adaylara göre seçilmesi nispeten zor olan yerlerden aday gösterilerek parlamentoya girişleri engellenmiştir. Genel olarak kadın varlığından rahatsızlık ve kadın adayların seçilmeyecek yerden aday gösterilmelerinden kaynaklı olarak yaşanan güven eksikliği Weimar Cumhuriyeti’nde kadınların aday olmamasıyla sonuçlanmıştır (Notz, 2012, s. 55-56). Almanya’daki ataerkil egemen yapı böylece kadınları özel alanla sınırlandırmış ve toplumda söz hakkı sahibi olmalarını engellemiştir. Günümüz Alman Federal Meclisi’nde kadın temsil oranı erkek oranlarının oldukça gerisindedir. Şansölye Merkel her ne kadar ilk kadın başbakan olsa da siyaseti erkek kodlarıyla yönettiğinden kadın temsil oranında bir değişimin olmadığı görülmektedir.

Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin yanı sıra diğer ülkelerdeki kadınlar da seçme ve seçilme hakları için çeşitli mücadelelerde bulunmuşlardır. Örnek olarak

“ (...) Norveç 1913'te, Danimarka ve o dönem Danimarka'ya bağlı olan İzlanda da 1915 yılında kadınlara oy hakkı vermiştir. Kanada'da Quebec bölgesi hariç kadınlar 1917 yılında seçme ve 1920 yılında seçilme hakkı elde ederken Quebec'de ise 1940 yılında kadınlara bu hak tanınmıştır. 1917 yılında Rusya ve Sovyetlere bağlı bazı devletlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1918 yılında Almanya kadınlara seçme ve seçilme hakkını yasalarla garantilemiştir. Hızlı sanayileşme ve güçlü kadın hareketlerin olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınlara 1920 yılında anayasa değişikliği ile oy hakkı tanınmıştır. Birleşik Krallıkta ise kadınlara oy hakkı 1928 yılında verilmiştir. Fransa'da 1944 yılında kadınlara oy hakkı tanınırken İtalya'da 1946 yılında bu hak tanınmıştır. Brezilya'da 1934'de, Arjantin ve Meksika'da 1946'da, Japonya'da 1945'te, Çin'de 1947'de kadınlar oy verme hakkına sahip olmuşlardır. İsviçre ise kadınlara seçme ve seçilme hakkını 1971 yılında tanımıştır” (Yavaşgel, 2014, s. 76-77).

2.1.2. Dünyada Kadın Temsiline Örnekler

Kadınların siyasetteki temsil sorunu dünyadaki tüm ülkelerde görülmekte ve ulusal bir sorun olmaktan çıkıp uluslararası bir problem haline gelmektedir. Ayrıca dünya genelindeki parlamentolara bakıldığında kadın temsil oranlarının erkek temsil oranlarına göre düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir.

Tablo 2.1: Parlamentolarda Kadın Temsili (Bölgesel Ortalama)

Bölgeler	Ortalama %
İskandinav Ülkeleri	% 44
Amerika Kıtası	% 30.6
Avrupa (İskandinav ülkeleri dâhil)	% 29.6
Avrupa (İskandinav ülkeleri hariç)	% 28.1
Sahra Altı Afrika	%24.1
Asya	% 20.1
Orta ve Kuzey Afrika	% 17.7
Pasifik	% 16.6

Kaynak: IPU, Woman in National Parliaments, 2019 Erişim: 9 Nisan 2021.

Kadınların uluslararası parlamentolardaki yüzdeler oranları tablo2.1'de gösterilmiştir. Tabloya göre tüm dünyada kadınların temsil oranları ve parlamentodaki sayılarının azlığı dikkat çekmekte ve küresel bir sorun olduğu açıkça görülmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere parlamentolardaki kadın temsilinin en

yoğun olduğu ve diğer ülkelerle arasında ciddi farkın bulunduğu ülkelerin başında İskandinav ülkeleri gelmektedir. Yüzdeler oranlarda görüldüğü gibi İskandinav ülkeleri, dünya kadın temsili oranında en büyük payı oluşturmaktadır. Ayrıca İskandinav ülkelerindeki tatminkâr oranlar da kota uygulamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de 1934 yılında siyasal haklarına kavuşan kadınların siyasal temsildeki oranları günümüzde oldukça düşük seviyelerde seyreder. Buna karşın 1971 yılında İsviçre’de kadınlar siyasal haklarını Türkiye’ye nazaran geç elde etmiş olsalar da kadınların yaklaşık %29 oranında temsil edildikleri görülür. Dolayısıyla kadınların siyasal haklarına kavuşmaları tarihsel geçmişlerine değil toplumsal, siyasal ve ekonomik değerlere dayanmaktadır. Ayrıca kota uygulaması kadınların parlamentolardaki sayısındaki artışı sağlamak için yapay bir önlem olarak dünya gündeminde kalmaya devam etmektedir (Yaraman, 2015, s. 44).

Birinci dalga feminizmle birlikte kadınlar birçok ülkede siyasal hak mücadeleleri sonucu oy haklarına kavuşmuştur. Ancak oy hakkı dışında toplumdaki konumlarına dair herhangi bir değişim yaşamayan kadınlar 1960 yılı sonrasında ikinci dalga feminizmle birlikte toplumsal konumlarında iyileşmeler talep etmiş ve buna yönelik uluslararası düzeyde insan haklarına dair yeni düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlisi Birleşmiş Milletler tarafından, 1979 yılında üye ülkelere sunulan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi” (CEDAW) sözleşmesidir. Sözleşme, ilk etapta taraf ülkelerce imzalanmamıştır. Akabinde 1993 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi’ni kabul ederek önemli bir adım atmıştır (Berktaş, 2008, s. 9). Türkiye, sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış fakat Medeni Kanun’la çeliştiği gerekçesiyle sonrasında çekince koymuştur. Çekincelerin giderilmesiyle 30 Temmuz 2002 tarihinde Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin Protokolü TBMM’de onaylanmış ve 2 Ağustos 2002 tarihinde de Resmi Gazete de yayınlanmıştır. Prosedürler tamamlanarak belgeler 29 Ekim 2002 tarihinde Birleşmiş Milletlere sunulmuştur. Böylece Türkiye CEDAW İhtiyari Protokolü’ne taraf olan 48. ülke konumuna gelmiştir (Deniz, 2019, s. 44).

2.2. Tanzimat Fermanı Sonrası Osmanlı Devleti'nde Kadın Temsili

Ülkede kadın haklarının günümüzde ulaştığı noktayı değerlendirmek için Osmanlı Devleti'ndeki kadın hareketlerini bilmek gerekir (Gökçimen, 2008, s. 5). Osmanlı kadınları devletin son dönemine denk gelen II. Meşrutiyetin ilanı ile siyasi alanda varlıklarını göstermeye çalışmış kurulan dernekler, çıkarılan dergiler ve kurulan siyasi partilerle seslerini duyurmaya çalışmışlardır (Altındal, 2009, s. 353-354). Osmanlı Devleti'nde âdem-i merkeziyetçi bir yapı hâkim olduğundan merkezi yönetime karşı gelecek ekonomik sınıfın olmaması devletteki modernleşmenin bürokrasi aracılığıyla yapılmasına neden olmuştur (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015, s. 275). Osmanlı Devleti'nde kadınlar, eğitim hakları verilmeden sadece kocalarını hoşnut etmek ve aile içi sorumluluklarını yerine getirmek için adeta bir araç olarak kullanılmıştır (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 61). Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmamasının yanında gündelik yaşam padişah fermanıyla kısıtlanabilir durumdadır. Örneğin; 1603 yılında kadınların kaymakçı dükkânlarına girmeleri, 1610 yılında erkelerle aynı sandala binmeleri, 1787 yılında mesire alanlarına yalnız girmeleri, 1828 yılında da vücut hatlarını belli ettiği için ince ferace giyilmesi yasaklanmıştır. Böylesi bir ortamda, kadınların toplumsal sınırları erkekler tarafından belirlenmiş ve bu sınırlar dâhilinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Kaçar, 2020, s. 22). Geleneksel bir yapı ve İslami değerlerle yönetilen Osmanlı Devleti'nde özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde dönemin küresel ikliminden kaynaklı olarak kadın meseleleri üzerine tartışmalar başlamıştır. Dünyadaki gelişmeler, kapitalizmin küreselleşmesiyle birlikte dünyanın farklı yerlerinde gelişen ve ivme kazanan fikirler küresel olarak yayılmaya başlamıştır. Dergi, gazete ve Avrupa'ya gitmiş gençler aracılığıyla elde edilen bilgilerle dünyadan haberdar olan Osmanlı kadınları Avrupalı kadınların gerisinde kaldıklarını fark etmişlerdir. Buna karşı kadınlar ilk olarak seslerini gazete ve mecmualarla duyurmaya başlamıştır (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 56- 57). Ayrıca kadınlar ev içi yaşamlarını da sorgulayarak kadın erkek eşitliğini savunmuş ve seslerini bu şekilde duyurmaya çalışmıştır. Buna ek olarak, dergi ve gazetelere mektuplar gönderilerek kadınların vapur gibi ulaşım araçlarında kötü şartlarda seyahat ettiğini, çok eşli evliliklerin olduğunu, eğitimdeki kadın-erkek eşitsizliğini ve bu yönde hak taleplerinin olduğu dile getirerek seslerini duyurmaya çalışmışlardır (Yüksel, 2018, s. 82- 83). Böylece Osmanlı Devleti'nin batıdaki

gelişmeler dâhilinde çağa ayak uydurması zorunlu hale gelmiş ve bu nedenle bazı modernleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Bunlar; Sened-i İttifak'la (1808) başlayıp Tanzimat Fermanı (1839), Islahat Fermanı (1856), I. ve II. Meşrutiyet (1876/ 1908) ile devam eden demokratikleşme ve modernleşme sürecini kapsayan adımlardır (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015, s. 276). Fakat Kanun-i Esasi'nin kabulü sonrasında oluşturulan Mebusan Meclisi'nde temsil hakkı yine sadece erkeklere verilmiş ve böylece seçme ve seçilme hakkı olmayan kadınların siyasal hayata katılımları engellenmiştir. Kadınların engellenen hakları, dönemin demokratikleşme ve modernleşme atmosferinde yoğun bir şekilde gündemde kalmaya devam etmiştir (Kaçar, 2020, s. 25); (Yüceer, 2008, s. 133). Bu nedenle II. Meşrutiyet'in ilanı kadın hakları savunucuları ve kadınlar tarafından coşkuyla karşılanmış fakat vaad edilen hak ve özgürlüklere yer verilmediği nedeniyle dikkatleri çekerek tepkiye neden olmuştur. Ayrıca dönemin tüm aydınları ve ideoloji savunucuları kadın haklarının geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur (Deniz, 2019, s. 58). Özgürlük ortamından faydalanmak isteyen kadınlar seslerini duyurmak için gazete ve dergilerde yazarak erkeklerin buldukları alanlarda kendi kalemlerini konuşturarak güçlerini göstermeye çalışmış ayrıca toplumdaki tüm olumsuzluk ve cinsiyet eşitsizliğinden dolayı ikinci plana itilmelerine rağmen 1895 yılında Hanımlara Mahsus Gazete'yi çıkarmayı başarmışlardır (Balçı ve Tuzak, 2017, s. 45). Gazetenin yanı sıra, 1899 yılında yayımlanan Nevsal'i Nisvan ilk kadın yıllığı olarak tarihe geçmiş ve yıllıkta Avrupa'daki kadın mücadeleleri hakkında Osmanlı kadınlarına bilgi geldiği ve kadınların eğitim haklarının önünün açılmasındaki mücadelelerine bu bilgilerin yol gösterdiği yazılmıştır (Ateş, 2009, s. 19- 20). Böylece II. Meşrutiyet'in özgürlük ortamından en çok kadınların faydalandığı söylenebilir. Kendilerini ifade edebilmiş ve bu yolla dünyaya seslerini duyurmayı başarmışlardır (Yüksel, 2018, s. 84). Ayrıca farkındalığın arttırılması ve kadınların bilinçlenmesi için dönemin en önemli dergisi *Kadınlar Dünyası*(1913) çıkartılmıştır. Dergideki yazılarla kadınların seçme hakkını elde etmek istedikleri ve çalışma hayatına girmekte ısrarcı oldukları belirtilmiştir. Hak mücadelelerindeki en büyük desteği ve güveni dünyadaki kadın hareketlerinden almışlardır. Dergi, dünyadaki kadın hakları mücadelelerini Osmanlı kadınlarına ulaştırıyor ve onları haberdar ediyordu. Dergideki yazılar gittikçe cesur hale geliyor ve böylece kadınların mücadelesini ateşleyerek kadınları özgürleştirmeyi amaçlıyordu (Deniz, 2019, s. 60-61). Ayrıca yayınlar, kadın erkek eşitliği, kadının

toplumdaki yeri, eğitim ve çalışma hayatı üzerinde durarak kadının toplumsal konumu hakkında toplumu aydınlatmaya çalışır. Gazete ve dergilerle toplum aydınlatılmaya gidilmiş ve 1908 yılında Osmanlı Devleti'nde çıkarılan 29 yayında kadınların yazmış oldukları makalelere yer verilmiştir (Yüksel, 2018, s.85). Kadınlar Dünyası Dergisi'nde yer alan yazılara bakıldığında, kadın hakları, kadınların özgürleşmesi ile ilgili taleplerin ya da gündemlerin konu olduğu görülmekte ve annelik olgusuna da sıklıkla yer verilmektedir.

“Kadınlar aynı anda hem anne ki savaş döneminde anne, askerin, şehidin, ulusun annesi demekti hem de eğitim hakkına erişmeye, medeni haklar elde etmeye, çalışma hayatına dâhil olmaya çalışan, hal talep eden bireyler olarak sunulmuştur” (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 70).

Kadın haklarına yer veren ve oldukça ses getiren dergi 1921 yılında son sayısını çıkarmıştır. Yaklaşık 8 yıllık yayın hayatında Osmanlı kadınının konumunu, siyasal hak mücadelesini ve dünyadaki kadınların mücadelesini Osmanlı kadınına aktararak mücadele yönünden kadınların seslerini duyurabildikleri bir alan olmuştur (Deniz, 2019, s. 63). Dergi ve gazetelerin yanı sıra kadınlar mücadelelerine II. Meşrutiyet sonrasında kurmuş oldukları cemiyetlerle de devam etmişlerdir. Bu cemiyetler; İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti ve Teal-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti'dir. İttihat ve Terakki Partisi'nin Kadınlar Şubesi Cemiyeti yeni cemiyetlerin açılması için konferanslar vermiş ve onlara destek olmuştur (Aktaran Özkiraz ve Arslanel, 2011, s. 5). Ayrıca cemiyetler sadece hayır işleri ile ilgili değil, aynı zamanda feminist hedefler için de kurulmuştur. Hedefler doğrultusunda kadınlara yönelik kurulan diğer cemiyetler; Kadınları Esirgeme Derneği, Teâl-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Nisaiyye, Müdafa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti'dir (İlkhan, 2018, s. 62). Bu cemiyetler arasından Teal-i Nisvan Cemiyeti, 1908 yılında Halide Edip tarafından kurulmuş, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi gerektiğini savunmuştur. Cemiyetin amacı ise ulusal değerler çerçevesinde kadınların toplum içerisinde yükselmesini sağlamaktır (İlkhan, 2018, s. 62). Bunun yanında 1908 yılında kadınların eğitim alanındaki eksiklikleri fark edilmiş ve eğitilmiş bir grup kadın, mecliste gözlemci olarak yer almıştır. Eğitim, evlilik ve boşanma gibi konular mecliste ilk kez ciddi anlamda tartışılmış ancak buna rağmen kadınların toplum içindeki konumlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır (Balcı, Tuzak, 2017, s. 45). Aynı yıl içerisinde

kadınlar Meşrutiyetin getirdiği özgürlük ortamından da faydalanarak oluşan kadın dinamizmiyle birlikte peçeye isyan için büyük mücadele oluşturmuşlardır (Ateş, 2009, s. 22).

Bunlara ek olarak; Osmanlı Devleti'nde kadınlar, Sıbyan Mektebi'nde okuryazarlık ile Kur'an-ı Kerim dersleri almaktaydı ve bilgilerini genişletme imkânı bulamamaktadır. Osmanlı Devleti'ndeki modernleşmeyle birlikte kadın hakları konuları gündeme gelmiş ve eksiklikler aydınlar tarafından dile getirilmeye başlanmıştır (Balcı ve Tuzak, 2017, s. 44). Ayrıca, kadınların eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve art arda gelen savaşların da etkisiyle İstihlak-ı Milli Kadınlar Cemiyeti ve Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi gibi derneklerin kurulmasıyla kadınlar çalışma hayatına girmiş ve dernekler aracılığıyla iş yaşamına katılmaları erkekler tarafından da yurttaşlık bilincinin sağlanmasına yardımcı olmuşlardır (Yaraman, 2015, s. 61). Fakat kentli eğitimli kadınların Osmanlı Devleti'ndeki örgütlenme çalışmaları batılı devletlerdeki eşit hak mücadelesi gibi olgunlaşmamış; sorunların çözümü için daha çok yöneticilerden birer adım beklenmiştir. İstenen hak ve yetkilerin ilk adımı da Tanzimat Fermanı ile atılmıştır. Aydınların ve edebiyatçıların bu süreç içerisinde kadınların sosyal konumunu eleştirmeleri olumlu bir adım olarak nitelendirilebilir (Aksoy, 2016, s. 17). Ancak Osmanlı Devleti'ndeki kadın hareketlerinin en büyük problemi, kendi içinde dahi ataerkil zihniyetle yürütülmesidir. Ayrıca Osmanlı kadınlarının kendilerini ifade etmeleri ilk kez basın aracılığıyla gerçekleşir. Kadınların bir araya gelip örgütlenmeleri ise yardım dernekleri sayesinde olmuştur. Dergiler kadınların kendilerini ifade etmeleri için kullanırken, dernekler ise ifade biçimlerine göre örgütlenme zemini oluşturmuştur (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015, s. 281). II. Meşrutiyet dönemi ile başlayan ve devam eden kadın hareketi; kadın haklarını savunan örgütlere ve kadın haklarını savunan siyasi partilere dönüşür. Kadınlar sadece özel alanda değil, kamusal alanda ve karar mekanizmalarında da varlıklarını sürdürmek istemişlerdir (Çiçek, Aydın ve Yağcı, 2015, s. 282). Ayrıca Osmanlı kadınlarının hak mücadelesi gazete ve dergi yazılarında, cemiyetlere üye olunarak kendini göstermeye devam eder.

“Balkan Savaşları sırasında Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Heyeti, 3 ve 13 Şubat 1913'te, Darülfünun konferans salonunda kadınların konuşmacı olarak yer aldıkları, beş bin kadının katıldığı iki toplantı düzenlenmiş; Türk kadınları ikinci Edirne seferinin masraflarını karşılamıştır” (Yaraman, 2015, s. 62).

Cemiyetin kuruluşu ve düzenlenen toplantıyla kadınların siyasette yer alabileceklerini ve yurt sorunlarıyla ilgili çözüm üretebildikleri topluma gösterilmiştir. Böylece II. Meşrutiyet'in ilanı ile kadınlar toplumsal ve siyasi alanlara yönelmiştir. Bu bakış açısı İttihat ve Terakki Partisi'ne bağlı olan “Kadınlar Şubesi” ile kadınların ilgi odağı haline gelir. Kadınlar, dernek ve dergilerin dışında siyasi partilerde de kendilerine yer bulabilmiş ve siyasetle yakından ilgilenebilmişlerdir (İlkhan, 2018, s. 58).

II. Meşrutiyet ve özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında kadınların yaşamlarında değişimler olduğu görülür. Bir yandan eğitimini tamamlayan kadınlar meslek hayatına atılırken, diğer yandan cepheye gönderilen erkeklerin yerine kadınların memurluklara tayin edilme zorunluluğu doğmuş, savaş sonrası azalan erkek nüfusla kadınlar çalışma hayatında yer bulmuş ve böylece çalışan kadın sayısı artış göstermiştir (Gökçimen, 2008, s. 11). Osmanlı Devleti'ndeki iç karışıklık, savaş hali ve en sonunda I. Dünya Savaşı'yla birlikte erkeklerin sürekli olarak ordu içerisinde yer alması bu dönemde kadınların siyasi ve kamu hizmetleri alanında aktif çalışmasının önünü açmıştır. Ayrıca kadın hareketleri savunucuları Türkiye'de dünyadaki gelişiminin yanı sıra kadın hak ve özgürlüklerini vatanperverliğin ve ülkenin gelişiminin üstünde tutmuşlardır (Deniz, 2019, s. 74). Böylece kadın hakları savunucusu aydınlar ve mücadeleci kadınlar Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi krizler nedeniyle haklarını elde edememiş ve kadın haklarındaki mücadele uzayarak Cumhuriyet Dönemi'ne sarmıştır.

2.3. Cumhuriyet Dönemi Kadın Temsili

Türkiye'deki kadınlar siyasi kazanımlarını uzun soluklu bir mücadele sonucunda olgunlaştırıp taban oluşturarak kazanmış ve kazanım batılı devletlerden farklı seyretmiştir. Toplum içinde kadınların da erkekler gibi eğitim görmesi, üretime katılması, siyasi alanda yer bulması Atatürk'ün büyük projelerinden olmuştur. Atatürk bir konuşmasında,

“(...) hakların kadınlara bir lütuf olarak verilmediğini, kurtuluş hareketi içerisinde yer alan, ülkesinin bağımsızlığı için mücadele eden kadınların kurtuluşu olarak verildiğini belirtir. Kadınlarımız için asıl mücadele alanı ve zafer kazanılması gereken alan ışıkla, bilgi ve kültürle, gerçek faziletle süslenip donanmaktır” der (Güler, 2007, s. 307-308).

Bu ifade çağdaş bir toplumda eğitimle kazanılan özelliklerin kadınlar için ne kadar önemli olduğunu belirtir. Böylece Atatürk'ün eşitlikçi ve devletçi bir feminist hareket gerçekleştirdiği ve bu hareketi devletin kanunlarıyla güvence altına aldığı söylenebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi kabul edilen kanunlarla birlikte Osmanlı Devleti'nden bu yana devam eden yerel ve özgün kadın hareketi yerini devlet feminizmine bırakmıştır. Şeriat ve Hilafetin 1924'te kaldırılması sonucunda kadın haklarıyla ilgili konular daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Laik ve demokratik bir ülke için kadınların köle olarak değil, birey olarak yaşamasının önünü açan Medeni Kanun 1926 yılında kabul edilmiş ve kadınlara hak ve özgürlükler tanınmaya başlanmıştır (Güler, 2007, s. 307). Cumhuriyet Dönemi kadın hareketinin öncüleri arasında yer alan Nezihe Muhiddin 1922 yılında kadın hakları ile ilgili sesin gür çıkmasına katkıda bulunmuştur. Siyasi otoritedeki kadın haklarının henüz belirlenmemiş olması Nezihe Muhiddin'in kadın hakları ve kadınların hak ettikleri yerlerde olması gerektiği kanısını güçlendirmiştir (Balcı ve Tuzak, 2017, s. 46). 1922- 1923 yılları arasında Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulma girişimi Cumhuriyet'le oluşturulan yeni rejimde kadınların özgürlükçü ve eşitlikçi bir ortamdan faydalanabilmeleri adına önemli bir adım olarak nitelendirilebilir. Ancak belirtmek gerekir ki Kadınlar Fırkası heyetindeki kadınlar, dönemin önde gelen yöneticilerin eşlerinden oluşmakta ve kadınların siyasi haklarının verilmesini talep etmektedir (Balcı ve Tuzak, 2017, s. 46). Bu açıdan siyasi haklar elde etmek için kolektif ve örgütlü bir zeminde birleşen kadınlar kurulan yeni düzende kendi paylarının da olduğunu ve aktif olarak düzen içerisinde yer almak istediklerini her fırsatta dile getirmişlerdir. Bu gelişmelere ek olarak, Halide Edip de kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi gerektiğini; ancak öncesinde yasal bir değişikliğin şart olduğunu ifade etmiştir. Kadınlar savaşta bilfiil cephede yer almalarına rağmen kadınların haklar temelinde eşit olmak talebi erkeklerin tepkisine yol açmıştır.

“Nisan 1923'te Bolu Milletvekili Tunalı Hilmi Bey seçme hakkının verilmesi gerektiğini dile getirmiş ancak tepkilerle susturulmuştur. 1924'te anayasa tartışmalarında konu tekrar gündeme gelmiş ancak tekrar olumsuz sonuç alınmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tartışmalarının akabinde yapılan seçimde seçilme hakları olmamalarına rağmen kadınlara oy verilmiş; Halide Edip ve Latife Hanım İzmir'de birer, Halide Edip Konya'da otuz yedi oy almıştır” (Yaraman, 2015, s. 66).

Halide Edip ve Latife Hanım'ın oyları almasıyla birlikte toplumda kadınların seçilmesine ait bir tabanın olduğu görülmüş ve akabinde,

“Halide Edip, kadınların milletvekili adaylıkları için mevcut partilerden adaylıklarını koyabilecekleri gibi bir halk fırkası oluşturabileceklerini öngörmüş ve 1923 yılında Nezihe Muhiddin başkanlığında Kadınlar Halk Fırkasını kurmuşlardır” (Yaraman, 2015, s. 66).

Fırkanın kuruluşundaki amaç, kadınların toplumsal, siyasal ve ekonomik statülerini yükseltmek ve onların siyasal arenada aktif olmalarını sağlamaktır. Böylece Halide Edip, kadınların erkeklerden ayrı olarak kulüpleri olabildiği gibi fırkalarının da olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Nezihe Muhiddin, Halk Fırkası'nın kuruluş sürecinde hükümete bir beyanname göndererek kadınların gerek I. Dünya Savaşı'nda gerek de ulusal savaşta toplumda, siyasette ve ekonomide kısacası hayatın her alanında yer aldığını ve kadınların her alanda varlıklarını gösterebilmeleri adına 1923 yılında fırkayı kurduklarını dile getirmiştir (Ateş, 2009, s. 37). Fakat Fırka, Atatürk ve arkadaşlarının da kuracakları partinin adını taşıdığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Fırka daha sonra Kadınlar Birliği Derneği'ne dönüştürülerek tüzüğüne herhangi bir siyasi talebin olmadığı ibaresi konulmuş ve otoriteler tarafından ancak o şekilde kabul görmüştür. 1925 yılında yayımlanan Türk Kadın Yolu Dergisi'nin ilk sayısında ise siyasal haklar tekrar gündeme getirilmiştir (Yaraman, 2015, s. 66). 1926 yılında ise kadınların siyasal hak mücadeleleri İstanbul ile sınırlı kalmayarak tüm yurda yayılmaya başlamış ve Medeni Kanun'un kabulü ile kendini daha güçlü hisseden kadınlar mücadeleciler ve politik bir çizgide hareket etmeye başlamıştır. 1927 yılının Mart ayında ise Kadınlar Birliği'nin düzenlemiş olduğu kongrenin asıl amacı tüzük değişikliği olmuş fakat dönemin İstanbul Valiliği değişikliği reddetmiştir. Hükümet, valiliğin bu değişikliği onaylamasını istemiştir (Yaraman, 2015, s. 66). Tüzük değişikliğinin otorite tarafından kabulü kadınların oy haklarının ve dernek tüzüğüne oy hakkı maddesini eklemenin yolunu açmıştır. Ancak Kemalistler ve Kadınlar Birliği içerisindeki feminist kadınlar arasındaki fikir ayrılığının sebebi, ulus devlet zemininde yükselen yeni devletin siyasal alanda da birlik sağlaması isteğinden kaynaklanmaktadır. Tek parti dönemindeki baskı, feminizmi geride tutup Kemalist kadın hareketine yani yerini devlet feminizmine bırakmıştır (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 314).

Sosyal hayatta kadın haklarının verilmesi ve kadınların birey olarak görülmeye başlanması siyaset alanını da etkilemiş ve gelişmeler ışığında 1930 yılında Türkiye’de kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Bu hak 1933 yılında Köy Kanunu’nda kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi adına düzenleme yapılmasının önünü açmıştır. Ayrıca 5 Aralık 1934 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 10 ve 11. Maddeleri düzenlenmiş ve buna göre 22 yaşını dolduran kadın ve erkekler seçme haklarını kullanabilmiş ve 30 yaşını dolduran kadın ve erkekler ise seçilebilecek duruma gelmiştir. Değişimin meclise sunulması sonucunda 317 vekilden 258’i olumlu, 53’ü çekimser, 6’sı boş oy vermiştir. Mecliste bulunan vekillerin yasa değişikliğine muhalif olmaması dikkat çekici olsa da siyasette ataerkil yapı hüküm sürmekte ve belirleyici bir rol üstlenmektedir (Yaraman, 2015,s. 69).

Siyasal modernleşme sonucu kadınlara siyasal haklar verilmiş böylece kadın-erkek siyasal anlamda eşit haklara sahip olmuştur. Eşitliğin sağlanmasıyla ulusal egemenlik kavramı tüm yurttaşları kapsadığından demokrasinin bir ürünü olmuştur (Yüceer, 2008, s. 145). Medeni Kanun’un değişimiyle birlikte kadınlara 1934 yılında seçme ve seçilme hakkı verilmiş ve akabinde 1935 yılında yapılan ilk seçimde 18 kadın milletvekili %4,5’lik bir oranla Türk parlamentosunda kadınlar ilk kez yerini almıştır (Doğramacı, 1985, s. 115). Kadınlar, parlamentoya girişlerinden itibaren çeşitli alanlarda düzenlemeler yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Vekiller, kadınların eğitimine önem verilmesi, köy okullarının sayısının artırılması, çocuk hastanelerinin kurulması, Anadolu kadınlarının yaşamlarının iyileştirilmesi gibi kadın ve çocuk sorunlarıyla ilgilenmişlerdir (Deniz, 2019, s. 86). Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle birlikte kadınlar siyaset alanına girmiş ve yerelde mücadele eden kadınlardan çok iktidar partisine yakın kadınlarının ev içi rollerinin uzantısı olarak bağımlı bir siyaset yönü çizdikleri görülmüştür. Seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle mücadelede bulunan muhalif kadınlar ise aday gösterilmeyip yerel meclisin dışında kalmıştır. Bu durum dönemin iktidarının sadece muhalefeti bastırma amacıyla kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiğini göstermektedir (Yaraman, 2015, s. 68).

Aydınların da desteğiyle kadınlar, mücadeleleri sonucunda kazanımlarını elde ederek siyasal katılım türlerini oluşturmuştur. Siyasal katılım türleri de bireysel ve

toplumsal siyasal katılım olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel siyasal katılım, insan ilişkilerini gerektirmeyen doğal vatandaşlık görevlerini kapsamakta ve belirgin özellik olarak oy verme davranışı gösterilmektedir. Ancak bireyin vermiş olduğu oyun gizliliği esastır. Bu gizlilikle bireyselliğin korunması kolay hale gelmiştir. Diğer bir tür olan toplumsal siyasal katılım ise, bireysel siyasal katılımın aksine herhangi bir siyasi partiye üye olmak, aday olmak gibi grup davranışını kapsayan eylemlerden oluşmaktadır. İki ayrı katılım türünün kadınlara biçtiği rollerde türlerin özelliklerinden de anlaşıldığı üzere farklılık göstermektedir. Bireysel siyasal katılım, toplumsal siyasal katılım türüne göre daha objektif olduğundan bireylerin bu katılım türünden etkilenmesi olağandır. Bireysel siyasal katılımında dil, din, ırk, statü, eğitim, cinsiyet, yaş vb. kriterler katılımında etkili olurken toplumsal siyasal katılımında ise daha çok grup hareketleri etkili olmakta ve dolayısıyla bu durum toplumsal siyasal katılımın subjektif olduğunu göstermektedir (Tekeli, 1993, s. 293,294). Bireysel siyasal katılımında kadınlara ilişkin kamuoyunun iki varsayımı vardır. Bunlardan ilki, kadınların siyasete ilgisiz olduklarıdır. İkincisi ise kadınların erkek egemenliğinde oy kullandıkları ve özgür olmadıklarıdır (Tekeli, 1993, s. 294). Bireysel siyasal katılımın yanında toplumsal siyasal katılımında ise kadınlara yönelik birkaç siyasi hareketin oluştuğu görülmektedir. Bu siyasi hareketler; dini gruplar, feminist hareketler ve partilerin kadın gruplarıdır (Tekeli, 1993, s. 296). Bu tür hareketler kadınları siyaset alanına çekmekte ve genel olarak bir parti veya grup için siyaset alanında oldukları görülmektedir. Girmiş oldukları siyasi alanda da özel alanı aksatmayacak şekilde varlıklarını göstermekte ya da karar alma mekanizmaları erkekler tarafından yönetilmektedir. Toplumsal siyasal katılım da partiler, kadınların oylarıyla iktidara gelmeyi ve erkeklerin giremediği alanlara kadınların girerek parti görüşlerini yayıp oy toplamayı amaç edinmiştir. Ayrıca yasal eşitliğin sadece kanunda belirlendiği şekilde kaldığının topluma ve siyaset alanına yayılmadığının kanıtı; kadınların parti üyesi olarak siyasal katılımları parti içerisindeki iki erkek vekilin önerisiyle mümkün olmakta ve seçimlerde kadın adayların belirlenmesi de yine erkek vekillerin kararlarıyla hayata geçirilmektedir (Yaraman, 2015, s. 70). Yasal değişikliklerin olması ve yasalar önünde kadın ve erkeğin eşit olduğunu göstermek toplumda ve siyaset alanında cinslerin eşit olduğunu göstermemektedir. Aksine iktidarın sadece süresini uzatmak ve toplumda muhalif olan çatlak seslere son vermek amacı taşımaktadır.

Türkiye’de tek parti döneminde kadınların hakları yasal çerçevede erkeklerle eşitlenmiş, eğitimlerine önem verilmiş ve seçme-seçilme hakkı ile toplumdaki varlıkları görünür hale getirilmiştir. Dönem içerisinde kadınların eğitim alanında önceliği söz konusu olmuş ve okuma yazma oranları arttırılmaya çalışılmıştır. 1927 yılında kadınların % 4,6’sı okuryazar durumunda iken 1950 yılına gelindiğinde % 19,35 oranına yükselmiştir (Deniz, 2019, s. 79). Amaç kadınları aktif hale getirip toplumun her alanına nüfuz etmesini sağlamaktır.

“Tek partili dönemde Türkiye’de kadınların hangi alanlarda çalıştıklarına dair net bir verinin olmamasıyla ve nüfusun büyük kısmının kırsalda yaşadığı varsayılarak dönem içerisinde kadınların da erkeklerle birlikte tarım alanlarında çalıştığını söylemek mümkündür” (Deniz, 2019, s. 82).

Kadınlar açısından bir diğer önemli düzenleme 1936 yılında çıkarılan 3330 sayılı İş Kanunu olmuştur. Kanunla kadınların, erkeklerin ve çocukların iş hayatındaki koşulları düzenlenmiştir. Fakat bu dönemde kadınların tarım alanlarında çalıştığı göz önüne alınırsa kadınlar açısından herhangi bir kazanım olmamıştır. Ancak yapılan düzenleme, gerek çalışma hayatına katkısından gerek de kadınların iş yaşamına atılımlarındaki düzenlemelerle önemli bir adım niteliğindedir (Deniz, 2019, s. 82).

Türk toplumundaki modernleşme, kendi öz değer yargılarına uygun olarak gerçekleşmiş ve Atatürk Devrimi de bu şekilde topluma nüfus etmiştir. Batı modernleşmesi toplum içerisine yayılırken, geleneksel değerler de göz ardı edilmeyerek modernleşme sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm alanlarda olduğu gibi kadın ve erkek arasındaki modernleşme de toplumdaki ataerkillik nedeniyle batı toplumlarında olduğu gibi gelişmemiştir. Ataerkillik normları içerisinde bir gelişim sağlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla toplumdaki geleneksel kodlar ve toplumsal cinsiyet rolleri kadınların siyasal hayatta rol almalarını etkiler durumdadır (Yılmaz, 2010, s. 209).

2.4. 1950 – 1980 Arası Kadın Temsili

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra toplumsal düzenin değişmesiyle Türkiye’de de toplumsal cinsiyet politikalarında değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Türkiye’de çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti (DP)’nin iktidara gelmesiyle modernleşme

daha çok muhafazakârlaşarak, milliyetçi Sünni İslam ile harmanlanıp topluma empoze edilmeye başlanmıştır. Ayrıca laiklik uygulamalarının gevşetilmesi de parlamentoda kadın temsilinin düşmesine neden olmuştur (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 315). Kadınlar bu dönemde muhafazakâr kesimin söylem ve görüşüyle ev içi yaşamla kısıtlanmış ve kamusal alana geçişleri engellenmeye çalışılmıştır. Bu durum muhafazakâr-İslamcı kesimin politikalarının kadını toplumsallaştırmak yerine belirli alana kısıtlamayı yeğleyerek uygulanmasına neden olmuştur. Böylece sağ partilerde kadın faaliyetleri sınırlı olarak şekillenmiştir. Çünkü muhafazakâr kesim, kadının herhangi bir parti içerisinde bir erkekle yan yana durmasından rahatsız olacağından kadınları sadece özel alanda görmek istemiştir (Tekeli, 1993, s. 303). Çok partili hayata geçilmesiyle kadınların temsil oranları düşmüş %1 dolaylarında seyretmiştir (Sargın ve Yıldız, 2018, s. 4063). Kadınların DP dönemindeki parlamentoda sandalye sayıları ve yüzdelik oranları tablo 2.2’de açık bir şekilde verilmiştir.

Tablo 2.2: Demokrat Parti Dönemi (1950- 1960) Parlamentodaki Milletvekili Oranları

Seçim Dönemleri	Toplam Vekil Sayısı	Kadın Vekil Sayısı	Kadın Vekillerin Parlamentodaki Oranı
1946 - 1950	455	9	%2
1950 - 1954	487	3	% 0.6
1954 - 1957	535	4	% 0.7
1957 - 1960	610	7	%1.1

Kaynak: Şirin Tekeli Türk Toplumunda Kadın s.383

Çok partili hayata geçilmesi ve DP’nin tek başına iktidarında kadınlara ayrılan milletvekili sandalye sayısı 3’e düşmüştür. Bu ciddi düşüşün asıl kaynağı çok partili hayatta geçişle DP’nin muhafazakâr çizgide olan siyasi anlayışıyla birlikte bu çok seslilikte kadınların geri planda kalması, dini değerlerin ve geleneksel yapının siyasetle birlikte yürütülmesidir.

Türkiye’de dini değerlerin siyasete öncül olduğu bu dönemde kadınların siyasal katılımlarına yönelik uluslararası gelişmeler yaşanmakta ve bu yönde

düzenlemeler yapılmaktadır. Böylece Birleşmiş Milletler tarafınca hazırlanan Kadınların Siyasal Haklarına Dair Sözleşme, 1952 yılında kabul edilmiştir. Sözleşme kadınların siyasal haklarının uluslararası düzeyde tanınması sebebiyle de önem taşımaktadır (T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2021, s. 54). Ancak ülkede 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri darbe nedeniyle sivil siyaset sekteye uğramış ve 1961 yılında yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle seçim yapılarak 450 milletvekilinden sadece 3 kadın meclise girebilmiştir. Bu oran kadın temsiline o dönemde %0,7 oranına kadar düştüğünü göstermektedir (Sargın ve Yıldız, 2018, s. 4067-4068).

Kadınların 1934 yılında seçme ve seçilme hakkı elde etmelerine rağmen parti içi grup halinde çalışmaları 1960 sonrasına denk gelmektedir. Bu durum da partilerin kadın kolları ile mümkün olmuştur. İlk kadın kolları 1954 yılında CHP'de kurulmuş fakat dönemin siyasi yaşamı ve demokrasinin askeri darbeye uğramasından dolayı 1960 sonrasında aktif hale gelmiştir. Ancak bu dönemde başlarda partilerin il başkanları tarafından kadın kolları engellenmeye çalışılmış ve gerekçe olarak geleneksel yapı gösterilmiştir. Engellemelere ve il başkanlarının isteksiz davranışlarına rağmen kadın kolları kurulmuştur. Ayrıca partiye oy sağlamaları ve düzenledikleri sosyal etkinliklerle para kazandırmaları kadınları önemli bir güç odağı haline getirmiştir. Ancak tüm bu olumlu etkiye rağmen kadınlar, parti içerisinde karar alma mekanizmalarında yer alamamış ve erkekler tarafından desteklenmemiştir. Bazı zamanlarda kadınlara ait fikirler kabul edilmiş fakat uygulayıcı olarak erkeklerin gösterilmesi partilerin cinsiyetçi tavır sergilediklerini ortaya koymuştur (Tekeli, 1993, s. 302).

1970'ler Türkiye'sine gelindiğinde ise sol hareketin güçlendiği ve kadınların sendikalar, meslek örgütleri ve diğer siyasi örgütler içerisinde kitlesel olarak yer aldığı ve politika ürettiği görülür. Türkiye'de öncesinde böylesi bir kitlesel hareket içerisinde kadınları görmek oldukça zor olmasına rağmen kadınlar zor olan kısmı bu dönemde başarmıştır. Böylece 1975 yılında İlerici Kadınlar Derneği kurulmuş ve istekleri 1970 Avrupası'ndaki feminist hareketin talepleriyle örtüşmüştür. Ayrıca derneğin kuruluşu ile Türkiye'deki devlet feminizmi aşılmıştır (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 148- 149). Bu dönemde sol partilerin kadına ilgisinin arttığı da söylenebilir. BM'nin 1975 yılını Kadın Yılı ve akabinde 1975-1985 yılları arasındaki on yıllık

süreyi Kadın On Yılı ilan etmesi sol partileri hareketlendirmiştir. 1970’li yıllarda Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile birçok kadın, sosyal ve siyasal konularla ilgili sokak gösterilerine katılmıştır. Kadınlar daha çok dönemin atmosferinden kaynaklı olarak kendi ideolojilerini savunma imkânı bulur. Bu dönemde TİP içerisinde Behice Boran gibi ünlü kadın aktivistleri görmek de mümkündür (Deniz, 2019, s. 95). Bu gelişmelere rağmen 1970’ler Türkiye’inde parlamentoda ve siyasi karar alma mekanizmalarında kadınlar düşük oranda temsil edilmişlerdir. Ancak:

“Türkiye’nin ilk iki kadın bakanı, parlamentoda kadın milletvekili sayısının çok düşük olduğu 12 Mart muhtırası döneminde atanmıştır. Nihat Erim hükümetinde Türkan Akyol Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na, Sadi Irmak hükümetinde ise Nermin Neftçi Kültür Bakanlığı’na getirilmiştir. Bu dönemdeki siyasi partilerin aday listelerine kadınları almakta çekinceli davranmasına rağmen, Türkiye’nin ilk iki kadın bakanının bu dönemde atanması kadınların demokrasinin simgesi olarak kullanıldığı iddiasını güçlendirmektedir” (Deniz, 2019, s. 94).

Siyasetin sekteye uğradığı zamanlarda kadınların demokrasinin birer aracı olarak siyasete ve karar alma mekanizmalarında bulunmaları ilginçtir. Dönemlere bakılacak olursa kadınlar zaman zaman siyaset alanında joker olarak kullanılır. Kadın ve erkek eşitliği ideolojilerin bakış açısına göre farklılıklar göstermektedir.

“Milliyetçi muhafazakâr çizgi her cinsiyet temelli haklar ve özgürlükler açısından demokratikleşme adımlarını sınırlamıştır. Bu yapı kadının geleneksel anlamda aile, annelik, dişilik, cinsellik bağlarından ortaya çıkan imgesel konumunun dışına hala çıkmamasına yol açmıştır. Kadınların yeni toplumsal açılımların sunduğu ekonomik ve siyasal fırsatlardan erkeklerin eşit düzeyde yararlanamaması normal, kalıcıymış gibi imge yaratmaktadır” (Yavaşgel, 2014, s. 13).

Kadınların sadece özel alanda varlık göstermeleri ve erkeğin gerisinde olmaları normal karşılanır. Sonuç olarak Türkiye’de DP döneminde dini ve geleneksel değerlerin ön planda olması kadınların toplumsal ve siyasal alandaki konumlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde başlayan ve 1980’ler sonrasında da artış göstererek devam eden kadınların konumu, siyasi partiler ve basın yoluyla dini değerlerle işlenmeye başlanmış kadın haklarının ve kadınların siyasal temsilciliğinin geri planda tutulmasına neden olmuştur. DP döneminde tohumları atılan siyasal İslam, siyasal yaşamı sonraki dönemlerde de etkilemiş ve bu durum kadınların konumunu olumsuz yönde etkilemiştir (Deniz, 2019, s. 95). Türkiye’de

demokrasinin sekteye uğradığı 1960 Darbesi, 1971 Muhtırası ve 1980 Darbesi'nden sonra yeniden demokrasiye geçişlerin olduğu dönemlerde kadınların geri planda kaldıkları ve genel olarak demokrasiye geçişin bir ilkesi olarak aday gösterildikleri görülmektedir.

2.5. 1980- 2002 Arası Kadın Temsili

12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbeyle Türkiye'de sivil siyaset tekrar sekteye uğramış ve 1983 yılında ilk seçim yapılmıştır. 1983'de yapılan seçimde parlamentoda toplam 399 milletvekili bulunmakta ve bu vekillerin yalnızca 12'si kadınlardan oluşmaktadır. Böylece meclisteki kadın oranının da %3 olduğu görülmektedir (Sargın ve Yıldız, 2018, s. 4068). Bu oran 1960 Darbesi sonrasında sivil siyasete geçişten az da olsa yüksek bir orandır. Bu yükselişin en önemli nedeni ise darbe sürecinde erkeklerin siyasi yasaklı olmasından kaynaklanmaktadır (Sargın ve Yıldız, 2018, s. 4068). Böylece Türkiye'de siyasi örgütlenmelerin yasaklandığı dönem içerisinde kadın hareketlerinin yükselmesi dikkat çekicidir. Ancak, erkeklerin siyasi yasaklı olmaları kadınlara siyaset yapmanın önünü açmış ve kadın hareketlenmeleri hız kazanmıştır. Fakat bu durum kadınlara siyasetin kapıları ardına kadar açılmamış aksine kadınlar, erkeklerin giremedikleri alanlara girdikleri için ön planda tutulmuş ve partilerin kadın kolları bu süreçte öncekine nazaran hız kazanmıştır. Kadınların özel alandaki işleri aksatmadığı takdirde siyasette bulunabilmeleri sağlanmış, erkeklerin talimatları doğrultusunda hareket etmeleri onları sıradan bir çalışan konumuna indirgemiş ve siyasetteki çalışmalar erkeklerin yeniden iktidara taşınmalarına kolaylık sağlamıştır (Deniz, 2019, s. 112). Ayrıca 1980 öncesi dönemin en büyük sağ partisi olan Adalet Partisi'nde de kadın kolları kurulmuş ve kadınlar kısa süreli sadece seçim dönemlerinde faaliyet göstermiştir. Ancak sağ partiler içerisinde kadın kollarının verimli olarak çalışan partisi 1983 yılında kurulan Anavatan Partisi olmuştur. Parti başkanının karısı tarafından kurulan fakat parti ile herhangi bir bağı olmayan, Türk Kadını Tanıtma Vakfı adında bir örgüt kurularak dernek görünümünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Dernek görünümlü örgüt çalışmalarına kadının kamusal alanda yarı zamanlı çalışması gerektiği ve aile hayatıyla da yakından ilişkili olması gerektiğiyle ilgili bir sınırlamayla devam etmiştir (Tekeli, 1993, s. 303- 304). Her sağ partide olduğu gibi ANAP'ta da kadınların çalışma hayatları özel alanı aksatmadığı takdirde var

olabilmiş ve erkeklerin gerisinde kalarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Buna ek olarak kadınların siyasal temsilde seçilmemelerinin önündeki engellerden bir tanesi de, siyasi partilerin adaylarını belirleme usulleridir. Türkiye’de genel olarak ön seçim, örgüt yoklaması ve merkez yoklaması partilerin aday belirleme süreçlerindedir. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının desteklediği adayın genel olarak ön seçimde seçilme olasılığı artmaktadır. Örgüt yoklamasında kadın adayların aday gösterilmesi kadınların şansını arttırmakta ancak son basamak olan merkez yoklamasında ise adayların seçimi parti liderine bırakılmaktadır (Özalp, 2016, s. 60). Ayrıca kadınlar, kadın kolları faaliyetlerinde parti içi siyasetten uzak kalarak sadece gün ve kermes gibi etkinliklerin içine hapsedilmiş ve ev içi yaşamlarındaki görevlerini aksatmadığı sürece siyasette kadın kolları faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir. Bu durumda kadınların siyasal alanda söz sahibi olduğu değil aksine uzaklaştıkları bir alan olduğunu söylenebilir (Deniz, 2007, s. 6). Türkiye’de 1980 Askeri Darbesi sonrasında artan siyasi, dini ve kültürel hakların genişletilmesi konusunda gündeme gelen konular, devletin eşitlikçi geleneksel yönünü tartışmaya açmıştır. Devletin üniter yapısı ve laik yönü bu anlamda sorgulanmaya başlamıştır. Hareketlerden bazıları siyasal alanda etkinlik kazanmış, bazıları taleplerine yönelik istedikleri sonuca ulaşamamış, bazıları ise farklı hareketlerle çatışan taleplerde bulunmuşlardır. Hareketlerin taleplerine bağlı olarak dini ve muhafazakâr yaşam tarzını benimseyen İslamcı muhalefet etkili bir güç olarak ortaya çıkarak siyasi ve toplumsal alanda gücünü arttırmıştır. Siyasi taleplerin yoğun olduğu bu dönemde kadınlar da eşitlik talepleri ile kendilerine önemli bir alan oluşturmuşlardır (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 72- 73).

Tüm bu aksaklıklara rağmen Türkiye’de 1980 sonrası kadın hareketleri; yayınlar, sivil toplum örgütleri ve gösterilerle belirleyici bir güç kazanmıştır. Hareketlenme ışığında kadınların cinsiyetleri nedeni ile yaşadıkları sorunlar dile getirilmiş, ataerkil yapı eleştirilmiş ve kadınlara uygulanan şiddetin önlenmesi adına kampanyalar düzenlenmiştir. Yapılan eleştiriler ve düzenlenen kampanyalarla Türkiye’de ikinci dalga feminizmin ortaya çıktığını söylemek mümkündür ve dünyada 1960’larla başlayan ikinci dalga feminizm hareketi, Türkiye’de 20 yıllık sekteye uğramakla beraber 1980 sonrasında ortaya çıkmıştır (Deniz, 2019, s. 107).

İkinci dalga feminizmin sekteye uğrayıp 1980 sonrası Türkiye’de gelişim göstermesiyle birlikte kadınlar birçok alanda kendilerini ifade etme imkânı bulur.

“1980’den sonraki dönemde Türkiye’de kadın hareketinin üç çerçevede ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Birincisi; Somut, Kadınca, Kaktüs, Feminist dergileri gibi yayın organları yoluyla kadınların kendilerini ifade etmeye başlamalarıdır. İkincisi; kadınların sivil toplum kuruluşlarıyla seslerini duyurmaya çalışmalarıdır. Cumhuriyet Dönemi’nde çıkan Türk Kadınlar Birliği’nden sonra, 1980’den sonra Uçan Süpürge, KA-DER gibi önemli sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmaya başlamıştır. Üçüncüsü, feminizmin İslami kesimdeki etkisi ve bu etkinin bir uzantısı olarak türban konusuyla kadınların ön plana çıkmalarıdır” (Deniz, 2019, s. 112).

Kadınların özellikle 1980 sonrası bazı alanlarda kendilerini ifade etmeleri siyasal görünürlüklerini arttırır. Ayrıca kadınlar, “1980’lerin sonlarından itibaren hem kurumsal hem de enformel yapılarda, sivil toplum kuruluşlarında (STK) ve siyasal partilerde eğitim, hak savunuculuğu ve lobicilik gibi faaliyetlerle aktif siyasete tekrardan katıldılar” (Berber ve Saygılıgil, 2020, s. 313). Aktif siyasette yer almaya başlayan kadınlar hak savunuculuğuyla yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini savunur. Buna ek olarak, yine aynı dönemde muhafazakâr partilerin kadına önem vermesi ve türban konusunun ön plana çıkması da oldukça dikkat çekicidir. Bu dönemde Refah Partisi (RP), kadınlara mitinglerde ön saflarda yer vermesine rağmen, aday listelerinde kadınların olmaması sebebiyle eleştirilmiştir. Ayrıca 1980’li yıllarda kadınlar eşitlikten çok özgürlüğe odaklanmıştır. Öte taraftan 1990’lı yıllar daha çok İslami bir bakışla kadın sorunlarının çözüme ulaşacağına düşünüldüğü bir dönemdir (Güler, 2007, s. 309). Dönemin diğer bir partisi olan Anavatan Partisi (ANAP) kadın kolları başkanlığına 1995 yılında Yaşar Eryılmaz’ı atayarak kadınların siyasette yerinin olmadığını göstermiş ve kadınlarla ilgili bir alana erkek birinin atanması da ayrı bir eleştiri konusu olmuştur. Muhafazakâr partilerin söylemleri dışında 1990’lı yıllarda Türkiye’de İslami feminizm kendini göstermeye başlar ve türbanlı kadınların üniversitelere alınmamasıyla bu durum kadınları ve gençlerin aktif bir şekilde sokak eylemlerine iter (Yaraman, 2015, s. 59). Böylece 1990’lı yıllarda Türkiye’de kadın hareketinde yükselme yaşamış ve bunu fırsat haline getiren Doğruiyol Partisi (DYP) genel başkanlığına Tansu Çiller’i seçmiş ve aynı zamanda DYP’nin iktidara gelmesiyle birlikte Tansu Çiller Türkiye’de ilk kadın başbakan unvanına sahip olmuştur. 1923’den DYP’nin iktidarda kaldığı 1996

yılına kadar siyasette geleneksel bir yol izlenirken Tansu Çiller'in başbakan olmasıyla birlikte Avrupa ile bütünleşmede kadın simge olarak kullanılmaya başlanmıştır (Deniz, 2019, s. 115). Türkiye'de kadınlar diğer ülkelerden farklı olarak kendi benlikleri ile değil, daha çok erkeksi tavır ve söylemler takındığı için üst mevkilere gelebilme imkânı bulmuştur. Sadece ev içi yaşam, toplumsal ve kadın haklarıyla ilgili alanlarda değil kadınların ülke siyasetini belirleyen içişleri, ekonomi ve dış işleri gibi bakanlıklarda da görev aldıkları nadiren de olsa görülmüştür. Buna örnek olarak 1990'lı yıllarda Tansu Çiller'in başbakanlığının yanında Dış İşleri Bakanı, Meral Akşener'in İçişleri Bakanı ve İmren Aykut'un da Çalışma Bakanı olmuştur (Deniz, 2019, s. 116). Türkiye'de kadınların siyasette yer almasıyla ilgili aslında iki durum söz konusudur. Bugüne kadar yer alan kadın siyasetçilerden çok az bir kısmı özel alanın dışındaki mercilerde yer bulur. Bunlar arasında Tansu Çiller ve Meral Akşener gibi isimler toplumdaki kadın algısının aksine güçlü, daha 'erkeksi' imajlar çizmişlerdir. Bunların dışında çoğu kadın milletvekili Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na getirilmiş ve siyasette egemen olmamıştır. Daha çok erkek güdümünde siyasete girmeyi başaran bu kadın politikacılar, siyaset yaparken de erkek güdümü ile siyaset yapma yolunu tercih etmişlerdir (Deniz, 2007, s. 14).

Siyasi bunalım dönemlerinin başarısızlığının örtülmesi ve gündem değişikliği amacıyla da kadın siyasetçiler önemli görevlere getirilmektedir. Ayrıca bu dönemde kadınlara yönelik politikalar üretmek adına "Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ni onaylayan ülkemizde, kadın politikaları geliştirmek amacıyla ulusal mekanizma olarak 1990 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) kurulmuştur" (Gökçimen, 2008, s. 32). KSGM'nin kuruluşundan sonra yine aynı yıllarda devlet ilk kez Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'nı kurarak, kadın sorunlarını zımni bir şekilde kabul etmiştir (Deniz, 2019, s. 117). Böylece kadın sorunlarıyla ilgili politikaların üretilmesi için yasama alanında genel müdürlükler sorunlara hızlı çözüm bulmak amacıyla kurulmuş, fakat kadınların siyaset alanındaki sorunlarına tam anlamıyla çözüm üretememiştir. 1990'ların ikinci yarısına kadar siyasal varlıklarını tam anlamıyla gösteremeyen kadınlar, baskı gruplarının da etkisiyle siyasal katılımı amaçlayan bir örgütlenmeye giderek 4 Mart 1997'de KA.DER'i kurar. KA.DER'in kuruluş amacı ilk etapta parlamentodaki kadın milletvekillerinin sayısını %10'a yükseltmek ve bu amaçla da kadınları parti

gözetmeksizin siyasal alanda katılımlarını sağlamaktır. Kadınlar örgüt sayesinde şiddet ve hak mücadelesinde ataerkil yapı içerisinde seslerini duyurmaya çalışmışlardır (Yaraman, 2015, s. 89). Ayrıca Türkiye’de kadınların siyasal katılımlarının artmasına yönelik en güçlü savunmayı KA-DER Derneği yapmıştır. 1997 yılında kurulan dernek insanların cinsiyet ayrımı yapılmadan her alanda eşit temsil edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Topluma dair alınan kararların cinslerin eşitliğine dayandırılması gerektiği savını savunmaktadırlar. KA-DER özellikle kadınların karar alma organlarındaki sayılarının da artması gerektiğini demokrasiye dayandırarak savunmaktadır (Göksoy, 2019, s. 76). Böylece 1990’lı yıllarda kadın hakları bir alan olarak görülmüş ve kadın hakları adına birçok sivil toplum kuruluşu ve üniversitelerde kadın araştırma merkezleri kurulmuştur. Ayrıca 1990’larda mecliste yer alan Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) tüzük değişikliğine gitmiş. Parti yönetim organlarında kadınlara yüzde 25’lik bir kota uygulamasını öngörmüş ve aynı kurultayda yapılan seçimde 45 kişilik parti meclisinden 11 kadın üye seçilmiştir ancak bu uygulama milletvekili seçimlerine yansıtılamamıştır (Aktaran Yaraman, 2015, s. 59). SHP’nin tüzük değişikliğinin yanı sıra 90’lı yıllara kadar kadınların temsil oranı düşük seviyelerde seyretmiş ancak;

“1996 yılında ise, Parlamentolar arası Birlik Konseyi, yalnızca kadınları değil, her iki cinsiyetinde eşit temsilini amaçlayarak kotanın olumlu ayrımcılığını çalışma planına katmıştır. Zira kadınların siyasal haklarını kazanmalarının üzerinden önemli bir zaman geçtiği halde, bu sürenin uzamasıyla kadın siyasal temsilci sayısının artışı arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Kadınların karar mekanizmalarında özellikle parlamentoda %33’lük kritik eşiğe ulaşmaları bu sayede mümkün olabilecektir” (Yaraman, 2015, s. 44).

Ancak birlik konseyinde alınan karar Türkiye parlamentosundaki kadın temsilini etkilememiş kadınların sandalye sayısı erkeklerin çok gerisinde kalmıştır. Böylece kadınların eksik temsil edilmesine demokrasinin meşruiyeti gereği çözüm bulunması gerekmektedir. Dünyada kadınların eksik temsilinin giderilmesi için genel olarak üç çözüm önerisi sunulmaktadır. Bunlardan ilki; kadın oranlarının anayasa ile düzenlenmesi, ikincisi; yasal bir düzenlemenin olması talebi, üçüncüsü ise siyasal partilerin kendi oranlarını belirlemesidir. Kadınların erkek cinsiyetle eşit olmadığı parlamentodaki durumlarını kendi lehlerine çevirebilmek ve bireylerin eşit temsili için pozitif ayrımcılık niteliğinde kota uygulanmalıdır. Söz konusu olan kota uygulaması parlamentolarda %30 veya %40 oranında hayata geçirildiğinde bir anlam

ifade etmektedir. Cinsiyet kotasının uygulanmasıyla toplumdaki değer yargı kalıpları kırılıp demokratik bir düzen oluşturulabilmektedir. Düzenin kurulmasındaki amaç da kadın ve erkek cinsinin parlamentolarda eşit temsil edilmesidir (Yavaşgel, 2014, s. 124-124). Ancak kadınların siyasal temsilde yer alabilmeleri için kota uygulamasının yapılması çeşitli eleştirilere de zemin hazırlamıştır. Eleştiriler genel olarak oy kaygısı taşıyan partilerin kadınları aday gösterecekleri, kadınların doğal haklarını kullanabilmeleri için belirli bir sınırlamanın olması ve kota uygulamalarının genel olarak azınlıklara uygulandığı düşünülerek kadınların azınlık konumuna düşürülmeleri olmuştur.

Demokratik sistemin ilkeleri bakımından Türkiye sorunlu bir ülke olarak görülmekte ve sorun Cumhuriyet Dönemi'nde hızla ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanda yeniliklerin olmasına rağmen 20.yüzyılın ortalarında kısa sürede muhafazakârlaşarak örnek aldığı batıdan uzaklaşıp demokratikleşmeye ayak uyduramamasından kaynaklanmaktadır (Altındal, 2009, s. 353). Bu durumda kadınlara siyasi partiler ve karar alma mekanizmalarından çok kadın kolları, eğitim, aile, sağlık, sosyal güvenlik gibi alanlarda yer verildiğini göstermektedir. Anayasal olarak eşitlik savunulsa da siyasal alanda ataerkil yapının devam etmesi kadınların ikinci planda kalmalarına sebep olmaktadır. Kadınların, partilerin kadın kollarında seçim dönemlerinde adayların seçilmesi için çalışması ve kadın adayların vitrin süsü gibi kullanılması partiler tarafından olağan bir hâl almıştır (Çağlar, 2011, s. 71). Bu durumu açıklayan ve parlamentoda kadın vekil azlığının olduğunu ortaya koyan tablo2.3'de oransal olarak ifade edilmektedir.

Tablo 2.3: Türkiye'de Kadınların Yıllara Göre Parlamentodaki Sayı ve Yüzdeleri.

Seçim Yılı	Milletvekili Sayısı	Kadın MV Sayısı	Toplam Yüzdelik
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	455	9	2.0
1950	487	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	610	7	1.1

1961	450	3	0.7
1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1983	400 (1 boş)	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	22	4.0
2002	550	24	4.4

Kaynak: TBMM MV Cinsiyete Göre Dağılımı. Erişim: 09.04.2021

Tabloyu kısaca anlatmak gerekirse, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte parlamentodaki kadın milletvekilleri sayısı, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle birlikte ilk olarak 1935 yılında parlamentoda yerlerini almışlardır. Parlamentoda vekil sayısının artması kadın vekil sayısında herhangi bir farklılık oluşturmamış ve düşük seviyelerde devam etmiştir. Düşük olan kadın vekil sayısı kadına toplum tarafından biçilen rollerden, kadınların siyasete girecek cesaretlerinin olmaması, kadınların eğitim durumu ve en önemlisi erkek cinsinin gerisinde kalmasından kaynaklanmaktadır. Tek partili dönemde durum böyleyken çok partili hayatta kadın milletvekilli sayısında ciddi düşüş meydana gelmiş ve erkek cinsinin gerisinde kalmıştır. Cumhuriyet tarihinde ilk askeri darbe olan 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle parlamentoda kadınların temsil oranı %0.7 olarak kayıtlara geçmiş ve kadınlar parlamentoda yok denecek kadar az temsil edilmiştir. 1960 ve 1980 yılları arasında durum bu şekilde seyrederken 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra 1983 yılında sivil siyasete geçişte parlamentonun tekrar faal duruma geçmesiyle birlikte kadın milletvekillerinin sayısında tekrar bir artış meydana gelmiştir. Bu artış darbe sonrasında siyasi yasaklı olan erkek cinsinin meclise girememesinden kaynaklanmakta ve sonraki seçimin 1987 yılında yapılması ve siyasi yasakların kalkmasıyla parlamentodaki kadın sayısının düşmesi durumu destekler niteliktedir. 90'lı yıllarda dâhil olmak üzere 2002 yılına kadar parlamentoda kadınların sayısı erkeklerin oldukça gerisinde kalmıştır.

Toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine karşı eğitim, ekonomi ve toplumsal alanda tedbirler alınmalı ve alınan tedbirler uygulanmalıdır. Siyasal alanda kadınların temsil oranlarındaki düşük seviyenin yükseltilmesi için de tüm partilerin iç tüzüklerine pozitif ayrımcılık olarak cinsiyet kotası koyup uygulamaları gerekmektedir (Ugan, 2017, s. 396). Cinsiyet eşitliğinin siyasal alanda sağlanması için siyasi partilerin meclisteki sandalye sayılarına, aday listelerine de belirli bir sayı ve yüzdelik koyması gerekmekte ve bu durum da cinsiyet kotalarının uygulanmasında kolaylık sağlayacağı ve katılımı arttıracacağı yönündeki düşünceleri geliştirmektedir (Sargın ve Yıldız, 2018, s. 4073). Ancak kadınların kadın oldukları için desteklenmesi cinsiyetçi bir yaklaşım olup kadınları ötekileştirmekte azınlık durumunda göstermektedir. Cinsiyetçi yaklaşımdan ziyade kadınların varlıklarını birey olarak kabul etmek kadınları hem toplum içerisinde hem de parlamentodaki varlıklarını kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Kadınların varlıkları ve parlamentoya girmeleri öncelikle demokrasi önceliğinde gerçekleşmelidir. Kadınların nüfus olarak toplumun yarısını oluşturması kamusal alan ve siyasal temsile katılımlarının da eşit düzeyde olması gerekmektedir. Ayrıca sınırlı sayıda kadın milletvekilinin parlamentoda yer alması cinsiyet eşitliği açısından bir göz boyamadır. Uluslararası istatistiklere bakıldığında eşitsizlik net bir şekilde görülmektedir. “Siyaset genel anlamda erkek kodlarıyla belirlenmiş ve sınıfsal, eğitimsel, geleneksel birçok nedenle kadınlar ikinci planda kalmıştır. Genel olarak bir sınıf bilinci oluşmaya başlamıştır” (Yaraman, 2015, s.41). Siyasetin erkek kodlarıyla belirlenmiş olması sadece ataerki toplum yapısında devam etmektedir. Türkiye’de olduğu gibi dünyada da kadın temsil oranları neredeyse tüm dönemlerde erkeklerin gerisinde kalmıştır. Genel hatlarıyla dünyada üzerindeki parlamentolarda kadın ve erkek sayıları tablo 2.4’de gösterilmektedir.

Tablo 2.4: Uluslararası Parlamentolarda Kadın Sayısı

Toplam Milletvekili	46,218
Erkek Milletvekili	34,878
Kadın Milletvekili	11,340
Kadın Milletvekillerinin Yüzdesi	% 24,5

Kaynak: IPU, Woman in National Parliaments, 2019 Erişim: 9 Nisan2. 2021.

Kadınların, neredeyse tüm parlamentolarda karar alma süreçlerinde erkeklerin gerisinde kaldığı ve temsil sayılarının düşük olduğu görülmektedir. Oysa demokrasinin tam anlamıyla yerleştiği bir ortamdan bahsederek karar alma sürecinde kadınların da erkeklerle eşit düzeyde temsil edilmesi gerekmektedir (Yaylı ve Eroğlu, 2015, s. 520). Böylece kadınlar verdikleri mücadeleye rağmen günümüzde hâlâ parlamentolarda erkeklerle aynı düzeye gelemeyip parlamentoların %25'lik dilimini dahi oluşturamamışlardır. Böylece siyasal karar alma mekanizmalarda erkeklerin gerisinde kalmaktadır (Örtlek ve Tekelioğlu, 2013, s. 279).

III. BÖLÜM

AK PARTİ'DE KADIN TEMSİLİ

Üçüncü bölüm, genel hatlarıyla Ak Parti'de parti içerisindeki kadınların yeri, siyasal katılımlarında partiden aldıkları destekler, kota uygulamalarına bakışlarından oluşmaktadır. Bunlara ek olarak parti içerisindeki kadın parlamenterlerin sayılarının düşük olma nedenleri ve iktidar dönemlerindeki kadın politikalarına değinilmiştir. Ayrıca dönemlere yönelik kadın milletvekili sayısı sayısal oranlarla gösterilmekte ve aynı zamanda iktidar dönemlerinde uluslararası alanda da kadın temsiline azlığı sayısal oranlarla gösterilerek tartışılmaktadır.

3.1. Ak Parti'de Kadının Yeri

14 Ağustos 2001 yılında Türkiye'nin otuz dokuzuncu siyasi partisi olarak Türk Siyasal Hayatı'na giriş yapan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), selefi olan Milli Görüş çizgisiyle arasına mesafe koymuş ve muhafazakâr demokrat kimliği ile ilerlemeyi yeğlemiştir. Muhafazakârlıkla demokratiği harmanlayan Özal geleneğini sürdürmeye çalışmış ve iktidarının ilk dönemlerinde AB uyum sürecinde insan hakları ve demokratikleşme üzerine yoğunlaşmıştır. Parti iktidarları süresince kadının toplumsal statüsü ve görünürlüğü açısından yasal düzenlemeler yapmış kamuoyunun kadın hakları açısından bilinçlenmesi, siyasette ve ekonomide kadınların görünürlüğünün artmasına katkı sağlamıştır. Fakat partinin 61. Hükümet döneminde güçlü aile yapısı vurgulanmış ve toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki kazanımlardan geri adım atılarak muhafazakâr anlayışın ön plana çıktığı görülmüştür (Altuntaş ve Demirkanoğlu, 2017, s. 66).

Adalet ve Kalkınma Partisi, daha önce belirtildiği gibi muhafazakâr bir çizgiden gelmekte ve giderek daha İslamcı bir kesim tarafından desteklenmektedir. Ancak parti ilk dönemlerinde programına, tüzüğüne ve seçim beyannameleri çerçevesinde düşünülürse, Milli Görüş geleneğinden gelen partilere nazaran daha ılımlı ve ilerici gelişmelere imza atmıştır. Buna rağmen, parti iktidarının ilerleyen dönemlerde toplumsal cinsiyet yönünden aynı performansı göstermediği söylenebilir. Özellikle kadına yönelik söylemlerde ve pratiklerde kadını daha ziyade ev içi yaşamla özdeşleştirmiş ve geleneksel rollerden bahsetmiştir. Dolayısıyla bu bakış

açısının Milli Görüş geleneğinden kopmadığı, kadına dair olumlu adımların sadece kâğıt üzerinde olduğu ve parti çizgisinin merkez sağda kaldığı görülmektedir (Demirkol, 2015, s. 113). Böylece Ak Partili muhafazakâr erkekler görünürde kadınların siyasal katılımlarını destekliyor olsalar da aslında, ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgilenmeleri gerektiği düşüncesine sahip oldukları anlaşılmaktadır (Cansun, 2013, s. 9) Bazı konularda ilerlemeler kaydedilse de konular genel olarak muhafazakâr değerlerle çözülmeye çalışılmıştır. Kadınların sadece eş, çocuk ve aile kavramlarıyla birlikte ele alındığı görülür. Başka bir ifadeyle kadının siyasal alana dâhil olması bir çağdaşlık belirtisi olarak yorumlanırken aynı zamanda kadınlar toplumsal cinsiyet rolleri ve muhafazakâr anlayış altında ezilmektedirler. Öte taraftan Ak Partili kadınlar ise partiyi liderle bir tutarak övmektedir. Dolayısıyla parti içerisinde görev alan kadınlar genel itibariyle kadın işi olarak görülen konularla ilgilenmişlerdir (Cansun, 2008, s. 210- 211). Buna ek kadınların parti içinde herhangi bir engelle karşılaşmadıkları dile getirilmiş olsa dahi üst düzey görevlerde yer almadıkları görülmektedir. Buna ek olarak kadın milletvekillerinin siyasi geçmişlerine bakıldığında genel olarak kurucu üye, il ve ilçe kadın kolları başkan ve yardımcıları oldukları görülmektedir. Partinin kadın vekilleri genel olarak yerel yönetimden geldikleri ve partinin seçimlerin kazanılmasında önemli bir basamağı oluşturdukları görülmektedir (Yıldırım, 2019, s. 84). Ayrıca Türkiye’de parlamentoda kadınların sandalye oranları değil aynı zamanda faaliyet oranları da dikkat çekmektedir.

“TBMM’de sadece kadın milletvekillerinin sayısına değil, yasama faaliyetlerine katılım düzeyi ve içeriği açısından Yasama Komisyonlarına kadın milletvekillerinin katılımına ve genel kurullardaki aktiflik düzeylerine ve konularına da bakmak gerekmektedir. 23. Ve 24. Dönem kadın milletvekillerinin yasama faaliyetlerine katılım verilerine göre, muhalefet partilerinin kadın milletvekillerinin yazılı ve sözlü soru önergesi verme, kanun teklifi sunma, meclis araştırma önergesi verme faaliyetleri açısından iktidar partisi kadın milletvekillerinden daha aktif oldukları görülmektedir. Gensoru, meclis soruşturma komisyonu kurulması önerisi ve genel görüşme önerisi açısından ise parti farkı olmaksızın bütün kadın milletvekillerinin pasif kaldığı görülmektedir. Kadın milletvekillerinin gündem dışı konuşma konularının dağılımına bakıldığında ise, en çok kadınlar, çocuklar ve yerel meseleler hakkında konuşulduğu görülmektedir” (Sancar, 2018, s. 41).

Kadınların parlamentodaki faaliyetlerine bakıldığında genel olarak kadınların ekonomi, siyaset vb. gibi konularda pasif kaldığı ancak aile, kadın, çocuk gibi

konularda daha aktif oldukları görülmektedir. Bu durumda kadınların eril siyaset içinde baskılanarak ya da toplumun kadınlara biçtiği rollerden etkilenip anaç duygularıyla hareket etmelerinden kaynaklı olarak özel alanı ilgilendiren konularda daha aktif bir rol aldıkları görülmektedir.

Ak Parti'nin seçim beyannamesinde “gençlik” başlıklı kategori içerisinde de kadınları ilgilendiren bir konu gündeme getirilmiştir. Gençlerin yerel yönetimler tarafından desteklenmesi amacıyla “Gençlik ve Kadın Meclislerinin” yasal statüye kavuşturulduğu belirtilmekte ve böylece yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde söz sahibi olmalarının önünün açıldığı ifade edilmektedir. Burada Ak Parti, kadının kamusal alanda beklenen düzeyde yer almamasını “temsil” konusuyla özdeşleştirmektedir. Partinin kadınlara yönelik yayınladığı siyasal reklamda ise “Kadınlarımızın TBMM’de daha etkin temsil edilebilmesi için en fazla kadın milletvekili adayını biz gösterdik” şiarıyla kadın ve siyaset konusu popülist söylemler içerisinde erimektedir. Bu yaklaşım aslında partinin programında sık sık tekrar edilen demokrasi kavramı içerisinde “katılım” kavramına verilen anlamla yakından ilişkilidir. Katılımcı demokrasiye yapılan vurgular aslında karşılığını bulamamakta ve sadece temsil boyutuyla ele alınmaktadır. En fazla kadın aday sayısını göstermiş olmak kadınların mecliste temsil edilebildiğine dair bir algı oluşmasına neden olmaktadır (Terkan, 2010, s. 129).

Türkiye tarihinde siyasette kadın algısının pek fazla bir değişiklik gösterdiğini söylemek zordur. Örneğin Ak Partili Nükhet Hotar Göksel, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin 70. Yıl dönümündeki konuşmasında, kadınların siyasete girmeleri gerektiğini ve siyaseti güzelleştirdiğini ifade etmiştir. Kadınların ev içi yaşamdaki sabırlı tavrının siyasete de zenginlik katacağını dile getirmiştir (Cansun, 2008, s. 192).

Öte taraftan 2014 Yerel Seçim Beyannamesi’nde kadına dair ayrı başlıklar oluşturulması dikkate değerdir. Zira kadının sadece siyasetteki değil toplumsal varlığına dair açıklamalar da görülür.

“Ak Parti Ocak 2014 Yerel Seçimleri Seçim Beyannamesi’nde kadınlar için yapılan ve planlanan yenilikler ve iyileştirme çalışmaları “Yerel Yönetimlerde Kadın Vizyonu” başlığı altında belirtildiği görülmektedir. Yerel yönetimlerde kadınların da söz sahibi olabilmeleri ve yerel yönetim meclislerinde kadın üye sayısının arttırılabilmesi için yapılan çalışmalar

sonucunda yerel meclisler aday listelerindeki her 3 adaydan birinin kadın olması kararı alındığı belirtilmektedir. Büyükşehir belediyelerine ve vatandaş sayısı 100.000'e ulaşan belediyelere konukevi açma zorunlu hale getirildiği belirtilmektedir. Burada şiddete uğrayan kadınlara ve çocuklara barınma imkânı dışında hukuki ve psikolojik açıdan desteğin verileceği belirtilmektedir" (Yıldıran, 2020, s. 38).

Anlaşıldığı üzere kadınların merkez karar alma mekanizmalarından çok yerelle sınırlandırıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca feminist tartışmalardan haberdar ve partiye önemli katkıları bulunan kadınların zaman içinde partiden uzaklaştırıldığı ve daha ziyade kendi alanı içerisinde serbest ve evcimen bir varlık olmasının desteklendiğini belirtmek mümkündür (Demirkanoğlu, 2018, s. 205). Parti uygulamalarındaki tüm eril tutuma rağmen kadınların Ak Parti'ye yönelik eleştirilere ön saflarda göğüs germesi; ancak kadın sorunlarıyla ilgili durumlarda seslerini yükseltmemeleri dikkat çekicidir (Demirkanoğlu, 2018, s. 193).

Ak Parti 24 Mart 2021'de 7. Olağan Büyük Kongresi'nde merkez karar ve yönetim kurulu üye listelerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Kurul 76 üyeden oluşmakta ve bu üyelerin 53'ü erkek, 23'ü de kadınlardan oluşmaktadır. Kadın üyelerin hepsi yükseköğretim mezunu ve iyi eğitim almış bireylerdir. Ak Parti merkez yürütme kurulu; 27 kişiden oluşmakta ve bu kişilerden sadece 5'i, merkez karar ve yönetim kurulu; 76 üyeden oluşmakta ve bu kişilerden 23'ü, merkez disiplin kurulunun 15 üyesinden 6'sı kadınlardan oluşmaktadır. Ak parti il ve gençlik kolları başkanlarına bakıldığında ise hiçbir kadın başkanın olmadığı görülmektedir. Ayrıca 27. Yasama Dönemi Ak Parti iktidarındaki Bakanlar Kurulunda 17 bakanlıktan sadece 1 tanesi olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı olan Derya Yanık yer almaktadır (www.tccb.gov.tr/kabine Erişim 27.08.2021).

2000 yılı itibariyle değişen kamu siyasetleriyle birlikte kadına yönelik sorunlarda da yasal, yönetsel ilerlemeler görülmüş ve sorun olarak kabul edilmiştir (Altan Arslan, 2017, s. 438).

"Bu tarihten itibaren yaşanan değişime siyasi partiler de ayak uydurmuştur. Siyasi partilerin ideolojilerinin birbirine benzemeye başladığı 2000'li yıllardan sonra, özellikle Ak Parti hükümetleri ile birlikte, kadın konusuna metinlerde daha çok yer vermeye başlanmıştır. Yaklaşık 15 yıldır devam eden Ak Parti iktidarının hükümet programlarında özellikle 2010'lardan itibaren kadına yönelik özel başlık açıldığı, konuya oldukça geniş yer verildiği açıkça görülmektedir. Kadına ilişkin özel başlık açılması ve hükümet programlarında

ağırlığının artırılması olumlu olmakla birlikte, metinlerin incelenmesinden de görüleceği gibi, kadın sorununa aile dışında çözüm üretmeye çalışıldığında bile, asıl hedef güçlü aile ve güçlü toplum hedefine ulaşmaktır. Dolayısıyla bu gelişme iki yönden sorunludur. İlki kadına yapılan yatırımın “güçlü toplum”, “güçlü aile” hedefine ulaşmak için araçsallık içermesidir. İkincisi ise, kadına ilişkin hedeflerdeki artışın bir kısmının temelde yapılan icraatlarında özetlemesi nedeniyle görüldüğü kadar çok olmamasıdır” (Altan Arslan, 2017, s. 438).

Kısaca özetlemek gerekirse, kadının yaşam alanının sadece özel alanla sınırlandırıldığı ima eden parti güçlü toplum ve güçlü ailenin sadece kadınla oluştuğunu vurgulamakta ve bu yöndeki çalışmalarıyla kadınları kamusal alandan uzaklaştırmaktadır.

3.2. Ak Parti İktidarlarında Kota Uygulaması

Türkiye’de siyasal ve yönetsel anlamda kadın temsilinin azlığı sorun olarak tüm ana hatlarıyla devam etmektedir. Demokrasinin bir ilkesi olan eşitlik, toplumsal cinsiyet temelinde yeteri kadar önemslenmemekte ve kadının siyaset içinde yer alması daha çok pasif oy verme haklarını kullanma olarak sınırlandırılmaktadır. Aktif siyasete katılımları, yönetim alanına girmeleri ve kamusal alandaki varlıklarını görünür kılmaları eril siyaset için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Daha çok erkek siyasetinin hüküm sürdüğü, toplumsal ve kültürel kodların siyaset alanında egemen olduğu görülmektedir. İdeolojik herhangi bir fark gözetmeksizin tüm partilerin lider sultanı kimlerin siyasette daha görünür olacağına karar vermesiyle gelişim gösterir (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 66). Siyasal partilerde kadın temsili eksikliğine vurgu yapılmaması, kadınların siyasal ve sosyal haklarının genişletilmesindeki söylemlerin cılız kalması, partilerin kadınlara yönelik bakışlarını ve erkek egemen siyasal yapıyı benimsediklerini ortaya koyar. Bu durum da cinsiyet eşitsizliğinin siyasal alanda oldukça yaygın olduğunu göstermektedir (Demir, 2018, s. 60). Eşitsizliğin giderilmesi için de partilerin reel politikalar üretmesi ve eşitlikçi, demokratik alanların açılması gerekmektedir. Partilerin programlarında kadınlara yönelik bir kısıtlama olmamasına veya kota uygulanmamasına rağmen bu partiler kadın adaylara çok şans vermez. Ayrıca kadınlar partilerde genel olarak geri hizmette yer almakta ve üst kademelere getirilmemektedir. Kadın özel alanda evinin mutfağından çıkamadığı gibi siyaset alanında da siyasetin mutfağında yer almaktadır. Yapılan bu uygulama kadın erkek eşitliğini savunan partilerin veya kota uygulaması

olmayan partilerin aslında kadına bakışını göstermektedir. Bu durum erkek egemen yapısının pekişmesine sebebiyet verir. Ayrıca kadınların siyaset yapmaları dünyada genel olarak kota uygulamasıyla yapılmaya çalışılmaktadır.

“Kota uygulamaları; yasal ya da anayasal anlamda ayrılmış koltuklar, yasal oranlar ya da gönüllülük biçimlerinde uygulanabilmektedir. Anayasa ya da yasalarda siyasi partilerin karar organlarında ve milletvekili aday listelerinde uygulanan sabit ya da aday sayısı belirli bir oranın belirlenmesiyle de uygulanabilmektedir” (Sallan Gül ve Altındal, 2015, s. 60).

Avrupa ülkelerinin kritik eşik olarak belirlediği %33'lük oran Türkiye'de daha çok partiye gönül bağı olarak algılanmakta ve kritik eşiğe ulaşılamamaktadır.

Siyasal hayatta kadın katılımının artması için partilerin kota uygulamasına geçmesi gerekmektedir. Ayrıca kota uygulaması partilerin her düzeyinde bulunan karar mercilerinde de uygulamaya sokulmalıdır. Kota uygulamasını da BM'nin “%33'lük kritik eşiği” şeklinde dikkate almalıdırlar. Cinsiyet kotasında Ak Parti ve CHP'ye bakılacak olursa Ak Parti'nin merkez sağda olmasına karşın kadın temsili bir nebze olsa desteklediği söylenebilir. Ak Parti ve CHP arasındaki en büyük fark muhafazakâr demokrat olduğunu her fırsatta dile getiren Ak Parti'nin parti tüzüğünde kadın adaylara yönelik herhangi bir kota uygulaması yer almazken, sosyal demokrat olduğunu dile getiren CHP'de ise kadın adaylara yönelik bir kota uygulaması parti tüzüğünde yer almaktadır. Ayrıca Ak Parti, söylemlerinde kotaya sıcak bakmadığını sıklıkla dile getirmiştir. Türkiye'de merkez sağ ve merkez sol partilerin kadın temsili üzerine söylemleri farklı olsa da uygulamaları aynı düzeydedir (Cansun, 2012, s. 80). Uygulamaların sonucu parlamentodaki kadın politikacıların sayısından da anlaşılmaktadır. Ak Partili kadınlar genel olarak kota uygulamasına karşı çıkmış kota uygulamasının gerekli olmadığını veya özel bir çalışma gerektirmediğini dile getirmişlerdir. Kadınların toplumsal deneyimlerinin onları eşitsiz ve dezavantajlı bir duruma getirdiğini söylemişlerdir (Arslan, 2019, s. 72).

Ak Parti, kadınlar için her ne kadar yumuşak kota vaadinde bulunmuş olsa da CHP'de de yaklaşık 20 yıldır tüzük kotası uygulaması olmasına rağmen iki partinin de karar mekanizmalarına seçilmiş kadınların sayıları karşılaştırıldığında kritik eşik olarak tanımlanan %33'lük orandan iki partinin de son derece uzak oldukları, bu nedenle de birbirlerinden farklı olmadıkları görülmektedir (Cansun, 2012, s. 92-93).

Parlamantoya temsilci olarak giren kadınlr, genel olarak siyasi partilerin seçtikleri kadınlardır. Seçilen kadınlr da genel olarak seçildikleri partilerin özelliklerinden kaynaklı olarak toplumsal sorunlarla ilgilenmektedirler (Tekeli, 1989, s. 19). Türkiye’de kadınlrın parlamantoda sayıca az olmaları seslerini duyurmalarına da engel olmaktadır. Partiler 2003 yılında %50 kotasını gönüllülük temelinde benimsemiş olsalar dahi, uygulamalarda kadınlr açısından etkili olan %33’lk kritik eşiğ dahi aşılamamıştır (Sallan Gl ve Altındal, 2015, s. 61). Partiler sadece kritik eşiğ değıl, kadın temsilini parlamantoda %20’lerin üzerine çıkmayı da başaramamıştır. Türkiye’de sol ideolojiye yakın siyasi partiler kota uygulamasını tüzüklerinde ya da bildirimlerinde yer vererek uygulamaya çalışmıştır.

“Günümüzde TBMM’deki siyasi partilerden CHP % 33 (Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü), HDP ise % 50 (HDP seçim bildirgesi 2015) cinsiyet kotası ile 2015 seçimlerine girmişlerdir. HDP 7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinde kritik eşiğ açarak sırasıyla % 40 ve % 38,98 kadın temsil oranına ulaşmasına karşın, CHP sırasıyla % 15,91 ve % 15,67 kadın temsil oranlarıyla % 33 kota sınırına ulaşmamıştır. Daha doğrusu CHP parti tüzüğünde yer alan % 33 kadın kotasını uygulamamıştır” (Ugan, 2017, s. 397).

Partilerin çoğunluğunda uygulanamayan kota uygulaması kadınlrı siyasetten geri durmasına neden olmuştur. Türkiye’de 2000’li yılların ilk başları ılımlı muhafazakâr siyasetin dışında AB uyum sürecindeki liberalleşme politikalarının oluştuğ yıllar olmuştur. Ancak 2002 yılından itibaren tek başına iktidara gelen Ak Parti kota uygulamalarına karşı çıkarak lider inisiyatifinde kadın sayısını belirleyen parti olmuştur. 2002 yılındaki iktidara gelişinde kadın seçmenlerden çok fazla destek alan Ak Parti 2002- 2015 yılları arasındaki yasama dönemlerinde mecliste kadın temsil oranını %10- 17 dolaylarında seyir etmiştir (Sallan Gl ve Altındal, 2015, s. 63). Seçimlerde kadın çalışmalarıyla iktidara gelen Ak Parti, 600 milletvekili arasında %10-17’lik bir oranda kadınlara yer vermesi kadınlrın parti içerisinde ikinci planda olduklarını göstermektedir.

3.3 Ak Parti İktidarları Döneminde Kadınlrın Uluslararası Verilerdeki Sıralaması

Kadınlrın siyasal ve toplumsal yaşama katılımları Türk siyasal yaşamının dünya kronolojisiyle rtştğ görülmektedir. 20. Yüzyılın ilk yarısında yasal düzenlemelerin gerçekleşmesiyle kadın-erkek eşitliğ biçimsel olarak sağlanmış fakat

aynı yüzyılın son çeyreğinde bu eşitlik ve yasal düzenlemelerin yaşama geçirilememesine çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Biçimsel eşitlik yönünden Türkiye, diğer ülkelere göre oldukça şanslıdır. Örneğin, İsviçre’deki kadınlara seçme seçilme hakkı 1971’de verilirken Türkiye’de bu hak 1934 yılında verilmiştir (Deniz, 2007, s. 4). Ancak hakların önceden verilmesi yeterince uygulandığı anlamını taşımamakta ve Türkiye, elinde olan şansı ne yazık ki kullanamayarak kadın temsili oranında dünya sıralamasının oldukça gerisinde olduğunu göstermektedir.

Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadınların siyasete katılımı istenilen düzeyde değildir. Ülkelerdeki kadınların siyasal alandaki görünürlükleri istenilen düzeye ulaşmaması genel olarak toplumdaki geleneksel yapının devam etmesi, kadınların ev için alana ait oldukları düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu etkenlerin dışında eğitim, yaş, gelir düzeyi gibi etmenlerde kadınların siyaset alanında varlıklarını göstermeleri ya da etkinliklerini devam ettirememeleri kadınların siyaset alanında tam olarak var olmadıklarını göstermektedir (Özalp, 2016, s. 34).

Parlamentolararası Birlik (IPU) tarafından 1 Şubat 2019 tarihinde uluslararası parlamentoların verilerine dayanarak 193 ülkenin kadın parlamenter sayıları ve yüzdelik oranları tablo 3.1’de yer almaktadır. Buna göre bazı ülkelerdeki oranlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.1: Ülkelerin Kadın Parlamenter Sayı ve Yüzdelikleri

Ülkeler	Vekil Sayısı	Kadın Vekil Sayısı	Parlamentodaki Kadın Vekillerin Yüzdelikleri
İsveç	349	165	% 47.3
Güney Afrika	393	168	% 42.7
Finlandiya	200	83	% 41.5
İspanya	350	144	%41.1
Norveç	169	69	% 40.8
Fransa	577	229	% 39.7
Tunus	217	78	% 35.9
Irak	329	83	% 25.2

Çin	2975	742	% 24.9
Amerika Birleşik Devletleri	433	132	% 23.6
Pakistan	341	69	% 20.2
Suudi Arabistan	151	30	% 19.9
Türkiye	596	104	% 17.4
Rusya Federasyonu	450	71	% 15.8
Nijerya	359	20	% 5.6
Yemen	301	1	% 0.3

Kaynak: <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Erişim: 14.04.2021.

IPU Şubat 2019 yılı parlamentolardaki kadın vekillerin oransal paylaşımına göre İskandinav ülkeleri ve Avrupa ülkelerine bakıldığında kadınların parlamentolardaki temsil oranları yüzde 40 civarlarındadır ve bu ülkeler sıralamada genel olarak ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye tabloya göre 119. sırada yer almakta ve Avrupa ülkeleri ile İskandinav ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. Pakistan (1945) ve Suudi Arabistan (2015) gibi ülkelerde kadınlara seçme ve seçilme hakkının çok sonradan verilmesine rağmen Türkiye'nin önünde yer almaktadırlar. Türkiye kadınlara seçme ve seçilme hakkını birçok ülkeye göre daha önce veren fakat uygulamada kadınları daima ikinci planda bırakması ve gereken değeri vermemesi nedeniyle uluslararası sıralamada oldukça geri kaldığı görülmektedir. 2002 yılına gelindiğinde Türkiye'de siyasal İslam'ın hız kazandığı ve muhafazakâr çizgiden gelen Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte ataerkil toplumsal yapının kodları daha sık işlenmeye başlamış ve kadınlar genel olarak özel alan içerisinde tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca partinin kuruluşunun ilk yıllarında iktidara gelmesinde en büyük payı oluşturan kadınların oranları minimum düzeyde artış göstermiş ve bu durum AB uyum süreciyle birlikte harmanlanarak topluma sunulmuştur. Ancak partinin AB sürecinin kötüye gitmesi ve politikalarının muhafazakârlaşmasıyla birlikte kadınlar geri planda tutulmaya devam edilmiştir. Kadınlar daha çok partiyi seçim dönemlerinde iktidara taşıyan ve lideri öven bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne geçişle birlikte

parlamentodaki üye sayılarının artması ancak kadın parlamenter sayısında çok fazla değişiklik olmadığına da göstergesi olmuştur. Böylece uluslararası verilere yansıyan kadın temsilindeki oranlar birçok ülkenin gerisinde kalmıştır. Ayrıca Dünya Ekonomik Forumu'nun 2012 yılında açıklanan Dünya Cinsiyet Ayrımı raporuna göre toplumsal cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 135 ülke arasında Türkiye 124. sırada yer alarak İskandinav ve Avrupa ülkelerinin yanı sıra birçok Afrika ülkesinin de gerisinde kalmıştır (WEF, 2012, s. 13).

3.4. Ak Parti İktidar Dönemlerinde Kadın ve Kadın Haklarına İlişkin Gelişmeler

Refah devlet modellerinin toplumsal tabakalara odaklanması, toplumsal cinsiyet, etnik köken ve dini öğeler gibi unsurların göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Refah devleti adını vermiş oldukları sistemde toplumsal cinsiyetin yok sayıldığını gözler önüne serilmektedir (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 31). Avrupa'da erkeğin kadına olan bakışı, kadının sağlığı, mutluluğu ve memnuniyetini kendi isteklerinden üstün görerek kadınsız bir çağdaşlaşmanın mümkün olmayacağıdır. Türkiye'de ise kadın haklarının sosyal ve anayasal alanda tam anlamıyla oturmamasının en temel nedeni, erkek egemen iktidarın olması ve ataerkil toplum yapısının devam etmesinden kaynaklanmaktadır (Bakan, 2012, s. 19). Dünya çapında yakın dönem siyasi tarihine baktığımızda farklı etnik kökenlerin, siyasi, sosyal, kültürel ve cinsel varoluşlarının devletlerce tanınması açısından siyasi talepler dile getirilmiş ve bu taleplerle cinsiyet hareketleri dünya çapında yükselişe geçmiştir (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 71).

Ulusal ve uluslararası arenada Ak Parti'ye yöneltilen İslamcı/dinci ithamları ortadan kaldırmak için uğraşan parti siyasal meşruiyetini sağlamlaştırmak amacıyla gerek misyonunda gerek de vizyonunda "muhafazakâr demokrasi" kavramını vurgulamış ve siyasi kimliğini bu kavram üzerine oturtmuştur (Demirkol, 2015, s. 107- 108). Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı, sosyal politika ve cinsiyet eşitliği alanlarında yeni alanlar açmıştır. Ak Parti hükümetlerinin gerçekleştirdikleri değişim toplumda kadınların başka bireylere bağlılıklarından ziyade tek başlarına birey oldukları yönünde yasal değişiklikler gerçekleştirilmesi, reformların yapılmış olması AKP'nin kuruluşundaki ve bağlı olduğu belirli kriterden olan muhafazakâr ve

İslamcı yönü cinsiyet eşitliğini desteklediklerinden kuşku duyulmasına sebep olmuştur (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 41). Milli Görüş geleneğinden gelen fakat kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanıtan Ak Parti, AB uyum sürecini kendi meşruiyeti için bir can simidi olarak görmüştür. Parti kendi meşruiyetini ispatlamak adına 2002- 2007 yılları arasındaki iktidar sürecinde liberal bir anlayışla AB üyeliğini de esas alarak demokrasi, insan hakları ve hukuk alanında bir dizi düzenlemeler yapmıştır. Böylece Türkiye uluslararası kriterlere uygun olmak ve Avrupa'ya yakınlaşmak adına bir dizi değişiklikler ve düzenlemeler yapmıştır.

“Türkiye’de, Avrupa Birliği (AB)’nin tavsiyeleri ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB)’nin direktifleri doğrultusunda 2001 yılında Medeni Kanun’da, 2003 yılında İş Kanunu’nda ve 2000’li yıllar boyunca emeklilik sisteminde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bütün bu reformların değişen piyasa ilişkileri çerçevesinde sosyal ve siyasal düzen üzerindeki etkilerinin yanı sıra ekonominin sürdürülebildiği ve etkinliği bağlamında da iyileştirici etkisi olduğu ileri sürülmektedir. Türkiye’de emeklilik sisteminin AB standartlarına göre yeniden yapılandırılması uzun yıllar boyunca ‘yapılacaklar listesinin’ önemli bir maddesi olmuştur. ‘Sosyal içerme’ ve ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ ise bu yeniden yapılandırma sürecinde öne çıkan iki temel konudur. Üyelik sürecinde Türkiye’nin müktesebata uyum alanında kaydettiği yolu değerlendiren ilerleme raporları ve bu üyelik sürecine ilişkin diğer temel belgeler, iktisadi, siyasal, sosyal ve özel alanları içeren yasalardan yasalarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik çok sayıda atıfta bulunmaktadır” (Dedeoğlu, Elveren, 2015, s. 63).

Kadınların toplumsal eşitliklerinin sağlanması için AB üyelik süreci ve Ak Parti’nin ilk yıllarda IMF ile olan ilişkilerinden kaynaklı olarak sunulan kriterler yasal çerçevede ülkeye uyum sağlaması yönünde siyasal, sosyal ve kültürel alanda birçok düzenleme yapılmaya çalışılmıştır. Böylece kadın hakları ile ilgili hazırlanan bazı uluslararası sözleşme ve protokollere imza atılmıştır. Bu sözleşme ve protokoller,

“BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne ilişkin olarak hazırlanan İhtiyari Protokol Türkiye tarafından 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylanmış ve 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İmzalanan İhtiyari Protokol ile taraf devletlerin CEDAW Sözleşmesi’ni ihlal etmeleri durumundan, kişilere ve gruplara CEDAW Komitesi’ne başvuru hakkı tanımaktadır. Protokol ile ayrıca uygulamaları denetlemek üzere Komiteye yapılacak şikâyetleri kabul etme ve inceleme yetkisi verilmektedir” (Gökçimen, 2008, s. 34).

İktidara geldiği ilk dönemlerde çeşitli uluslararası protokollere üye olan Ak Parti, kadın hakları ile ilgili belirli bir yol kat etmiştir.

“Türkiye’deki reform süreci de kadınların toplumdaki rollerini ciddi anlamda etkilemektedir. Bu reformlar hem Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde yapılan talepleri karşılamak hem de AKP hükümetinin süregelen neoliberal uygulamaları biçiminde ele alınabilir. Reformların ana eksenini Anayasa’da 2001 ve 2004 yıllarında yapılan değişiklikler oluşturmaktadır. Anayasa’nın 10. Maddesinde yapılan değişiklik ile devlet sadece kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin sağlanması ile değil, aynı zamanda bu eşitliğin uygulanması için her alanda eşitlik tedbirleri almakla sorumlu kabul edildi. 2001 yılındaki yeni Medeni Kanun aile reisi kavramını kaldırdı ve kanun önünde karı ve kocanın statüleri eşitlendi” (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 34).

Anayasa değişiklikleri ve uluslararası imzalanan protokollerle parti muhafazakâr çizgisinden ayrılıp yenilikçi olduğunu 2003- 2010 yılları arasında gözler önüne sermiştir.

“2004’te kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür maddesi anayasaya konmuş; bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz hükmü 2010 yılında anayasaya eklenmiştir. Ayrıca 2009 yılında TBMM’de Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur” (Yaraman, 2015, s. 86).

Partinin iktidarındaki ilk iki dönem için kadınlara yönelik eşitlikçi girişimler ve tutumlar anayasa ve sözleşmelerle desteklenmiştir. Yapılan düzenlemeler toplumun yarısını oluşturan kadınları da etkilemiştir. Kadın hakları, kadın-erkek eşitliğine yönelik düzenlemelerde yapılmış ve yapılan düzenlemelerle kadına gerek özel alanda gerek de kamusal alanda birçok güvence getirilmiştir. Kadınlara psikolojik ve fiziksel şiddet uygulanmasının önüne geçilebilmek için önlemler alınmış ve kadın hakları alanında uluslararası yükümlülükler üstlenilerek yargı yolu açılmıştır. Kadın hakları konusunda da kamuoyu oluşturmak adına birçok kampanya ve etkinlik düzenlenmiştir. Yapılan düzenleme ve gelişmelerle birlikte kadınlar bir nebze de olsa ekonomide, siyasette ve iş dünyasında aktif rol almaya başlamıştır (Demirkol, 2015, s. 124). Ayrıca kadın hakları konusunda da bazı uluslararası yükümlülükler üstlenilmiş, yargısal başvuru alanları açılmıştır. Türkiye’de 2009 yılında TBMM bünyesinde kadın-erkek fırsat eşitliği ve cinsiyetçiliğe karşı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyonun oluşturulması için 23. Dönem Ak Parti kadın milletvekillerinin tamamı imza vermiştir. Ayrıca komisyon

çalışmalarında da imzası olan partili kadınların oldukları görülmektedir (Yıldırım, 2019, s. 95). Kadının toplumsal konumunun, uluslararası dinamikler çerçevesinde çözüm bulması adına eski ve geleneksel yapılar dönüştürülmeye çalışılmış ve uluslararası standartlarda olan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” benimsenmiş ve uygulamaya sokulmuştur (Demirkol, 2015, s. 108). Ayrıca Anayasanın 10. Maddesinde 2004 ve 2010 yıllarında değişiklikler yapılmış ve yapılan değişiklikler ile yetki ve karar alma mekanizmalarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve pozitif ayrımcılık uygulamalarının önü açılmıştır. Bu değişikliklerin yanında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 90. maddesinde CEDAW sözleşmesinin hükümlerini ulusal mevzuatın üstünde tutarak yasal bir çerçeve oluşturmuştur. Ayrıca Anayasanın 68. maddesinde yer alan “ Siyasal partilerin kadın kolları kurmayacaklarına dair olan yasak 23.07.1995 yılında 4121 sayılı yasa değişikliği ile kaldırılmıştır.” İçerikli yasanın kaldırılması ile kadınların siyasal alana katılımlarına dair yeni bir alan oluşmuştur (T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2021, s.55). Böylece bu dönemlerde ekonomide, siyasette, iş dünyasında kadınların aktif rolü kısmen arttırılmaya çalışılmıştır (Demirkanoğlu, 2018, s. 160). Ayrıca parti, kadınların siyasal durumu ile ilgili bazı açıklamalarda bulunmuştur.

“Ak Parti’nin kadının toplumsal konumu ile ilgili iddialı bir diğer söylemi de kadının siyasal alanda daha görünür olmasına yönelik söylemidir. Ak Parti bunu parti programında, “kadınların partiye üye olmalarının ve siyasette faal rol oynamalarının özendirileceği” şeklinde, geleneksel anlayışa ters düşen bir söylemle ifade etmektedir” (Demirkol, 2015, s. 107).

Partinin ifadesiyle, kadınların oy potansiyelinden faydalanmak ve seçim dönemlerinde parti için çalışabilecek kadınları oluşturmak için kullanılmıştır. Ancak yapılan değişiklikler ve verilen ifadeler sadece yasal çerçevede kalmış ve toplumsal zemine yansıtılamamıştır. Ak Parti gelmiş olduğu siyasal ideolojiden kaynaklı olarak kadınları ikinci planda görmekte fakat AB uyum süreci çerçevesinde kadın haklarının savunucusu olduğu görülmektedir (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 45). Partinin çizgisinde olduğu ideolojiyle Avrupa’ya yakınlaşması adına yaptığı düzenlemeler tezat oluşturmakta ve AB uyum sürecinin rafa kalkması da bu durumu özetler niteliktedir. Ayrıca siyasette geri planda kalan kadınların, kadınlara yönelik çalışmalarda bulunmasının istenmesi kadınları tekrardan siyasetin önemli

noktalarından uzaklaştırmaktadır. Kadınların kadınlara yönelik çalışmalarda bulunmaları aynı zamanda cinsiyetçi bir iş bölümüne neden olmaktadır. Temsili demokrasinin gereği olarak meclis içerisindeki kadınların her alanda alınan kararlarda temsili gerekli ve önemlidir. Mecliste oransal olarak azınlıkta olan Ak Partili kadınların genel olarak kadınlarla ilgili alanlardaki çalışmalarda buldukları görülmektedir. Yapılan çalışmalar genel olarak bireysel değil kolektif çalışmalardır. “Haydi Kızlar Okula”, “Ana-kız Okula” gibi eğitim alanındaki çalışmalar dışında çalışan kadınlara süt izni verilmesi, Aile Mahkemelerinin kurulması, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması için Türk Ceza Kanunu’nda değişiklik yapılmasına yönelik çalışmalar yapılmış ve projeler Ak Partili kadınların şekillendirdiği parti projeleridir (Yıldırım, 2019, s. 92).

Milli Görüş partileriyle paralel olarak Ak Parti de siyaset ve ekonomide pasif olan kadınlara STK’larda yer vermiştir. Özellikle 2007 seçiminde iktidar gücünü alan Ak Partinin, bu dönem itibariyle Milli Görüş çizgisine evrildiği görülür. Kürtaj Yasası’nın çıkarılması, erken evliliklerin özendirilmesi, boşanmalarda yasal ve psikolojik caydırılmaların uygulanması gibi yapılan düzenlemeler partinin Milli Görüş çizgisine kaydığını doğrular niteliktedir (Demirkanoğlu, 2018, s. 194). 2010 yılında Ak Parti TBMM’de Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonuna eş değer nitelikte çalışmalar yapılacağını belirtmiştir. Ak Parti yönetimindeki belediyelerde de Kadın Lokalleri hizmet verilmekte ve merkezlerin sayılarının arttırılacağı belirtilmiştir (Yıldıran, 2020, s. 38). Yapılan düzenlemeler kadının toplumsal, ekonomik ve siyaset alanında daha fazla var olmalarına katkı sağlamıştır (Yıldırım, 2019, s. 70). Ancak partinin 2011- 2015 yılları arasındaki iktidar döneminde, AB ile ilişkilerinin askıya alınması ve ilişkilerin beklemeye alınmasına paralel olarak parti kadın politikaları konusunda muhafazakâr demokratlıktan muhafazakâr yöne doğru evrilmiştir. Kadın- erkek eşitliğine yönelik politika üretmekle yükümlü olan genel müdürlük pasifize edilmiş ve kadının birey olarak görünmesinden ziyade geleneksel yapıdaki özel alana hapsedilmeye başlanmıştır (Demirkol 2015, s. 135).

Partinin iktidar sürecinde Türkiye’de 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi” kısa adıyla İstanbul Sözleşmesi, 8 Mart 2012 tarihinde onaylanarak Resmi Gazetede yayımlanmış ve 1 Ağustos 2014

tarihinde yürürlüğe girmiştir (Bayraktar, 2018, s. 89). Sözleşme dört unsur dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu unsurlar; şiddeti önleme, şiddet mağdurunu koruma, şiddet uygulayana soruşturma ve kovuşturma işleminin yapılması ve kadına karşı şiddetin sonlandırılmasına yönelik politikalarıdır. Ayrıca sözleşme sadece kadına yönelik şiddet ve ev içindeki şiddetle mücadele etmemekte aynı zamanda kadın-erkek eşitliği ilkesinin de hayata geçirilmesini hedeflemektedir (Bayraktar, 2018, s. 94).

İstanbul Sözleşmesi'nin hükümlerinin uygulanması adına yapılan anket raporunu Türkiye Temmuz 2017'de "Kadınlara Yönelik Şiddetle ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Konusunda Uzmanlar Grubu'na" (GREVIO) sunmuştur. GREVIO, rapora istinaden Kasım 2017'de saha çalışması için Türkiye'ye gelerek sözleşme kapsamında incelemelerde bulunmuş ve 15 Ekim 2018 tarihinde inceleme sonuçlarını açıklamıştır (Bayraktar, 2018, s. 96- 97). Açıklamaya göre; Türkiye'de yasa yapım ve uygulama süreçlerinde kadınların sözleşme hükümlerine uygun olarak ev içinde özerk bir birey olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca üst düzey yetkililerin kadınlara yönelik söylemlerinin devlet mekanizmasındaki tüm alanlara yansıdığı unutulmayarak söylem ve icraatların sözleşme hükümlerine uygun olarak yapılması gerektiği vurgusu yapılmıştır (Bayraktar, 2018, s. 100).

Ak Parti, GREVIO'nun yapmış olduğu ikazları dikkate almayarak iktidar güçlerine sahip olmasından da kaynaklı muhafazakârlaşan politikaları toplumda en çok kadınları etkileyerek ikincil konumda olmalarına neden olmuştur. Yapılan uygulamalar, toplumsal cinsiyet eşitliği için yapılan sözleşmelerden çıkma isteği ve bu durumu gerçekleştirme politikalarının ataerkil zihniyetle ve toplumu muhafazakârlaştırarak yaptığını göstermekte ayrıca kadını ev içi alana hapsederek ataerkil yapıya sıkıştırdığını göstermektedir.

Parti muhafazakâr politikalarına ek olarak 20 Mart 2021 yılında Cumhurbaşkanı Kararı ile İstanbul Sözleşmesi'nden ayrılmak istediğini açıklamış ve açıklama kamuoyunda ciddi yankı uyandırarak partinin kadın politikaları yönünden bulunduğu konumu kanıtlar nitelik taşımaktadır. Çekilme kararı kamuoyunda kadınların şiddet konusunda sığındıkları bir alanın yok sayılması yönünden büyük yankı uyandırırken partinin kararlı tavrı ile 1 Temmuz 2021 tarihinde Türkiye'nin

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının yayımlanmasıyla sonuçlanmıştır (Şeker ve Sönmezocak, 2021, s. 3).

Ak Parti'nin bu kararı, toplumsal cinsiyet eşitliğine vermiş olduğu önemin azlığını, insan ve kadın haklarına yönelik politikalarının aile yapısına ve ataerkil kodların çözümü ile yapılabileceğine inanmasından kaynaklanmaktadır. Parti kadınları, sadece seçim dönemlerinde bir araç olarak kullanmakta geri kalan süreçte de şiddete maruz bırakarak, birey haklarından mahrum bırakarak ev içi yaşamla sınırlandırmaktadır.

3.4.1. Ak Parti Kadın Kollarında Kadının Yeri

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi parlamentodaki oranları arttırmamış aksine çok partili hayata geçişle birlikte kadınların parlamentodaki sayılarında düşüş yaşanmıştır.

“Siyasette ve siyasal yaşamda kadını daha aktif kılmak, karar verme mekanizmalarında kadın varlığını arttırarak temsil sorununa çözüm bulma amaçlı ilk siyasal faaliyetler kadın kolları örgütlenmesi şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye’de birçok ülkeye kıyasla kadınlara seçme ve seçilme hakkı, oldukça erken bir tarih olan 1934 yılında verilmiştir. Fakat daha 1940’lı yıllar bitmeden mecliste kadın oranı düşmeye başlamış, 1935 seçimlerinde parlamentodaki kadın oranı %4,5 iken bu oran 1946’da %2’ye 1950 yılında ise %0,6’ya kadar düşmüştür” (KA-DER, 2007, s. 8).

Çok partili hayata geçişte muhafazakâr çizgide olan DP’nin iktidara gelmesi kadınların parlamentodaki sayılarının düşüşündeki en büyük etken olmuştur. Ayrıca 1980 darbesi ile muhafazakârlık hız kazanarak siyasette Sünni-İslam kesimin yükselmesine yol açmıştır. Böylece Refah (RP) ve ardından Fazilet Partileri (FP) kurularak muhafazakâr siyaset anlayışı yayılmıştır. RP ve FP’nin kapatılmasıyla 2002 yılında kurulan Ak Parti, İslamcılık, muhafazakârlık ve milli görüş çizgisinden gelmekte fakat kendi görüşlerine yenilikçiliği dâhil ederek iktidara gelmiştir. Ancak parti daha çok İslamcı muhafazakâr çizgide olan kesimlere seslenmekte ve oy çoğunluğunu da bu kesimlerden oluşturmaktadır (Türk, 2010, s. 52). Kuruluşundan 15 ay sonra seçime giren Ak Parti, o dönemde gelişimini tamamlayamamıştır. Gelişimini tamamlayamayan parti, kadınların il ve ilçeleri gezerek parti için oy toplamaları ve seçimde partinin tek başına iktidara gelmesindeki rolleri oldukça büyüktür (Demirkol, 2015, s. 114).

“Ak Parti’nin muhafazakâr bir kimliğe sahip olması, kadın temsiline ziyade partinin başarısının daha ön planda tutulmasına sebep olmuştur. Kadın siyasal katılımından ziyade kadın kolları örgütlenmesinin bilhassa seçim dönemlerinde aktif olduğu bunu dışındaki zaman dilimlerini ise hayır içerikli sosyal faaliyetler ve çay partileri düzenleyerek bir sosyalleşme pratiği ortaya koydukları anlaşılmaktadır” (Demir, 2018, s. 68).

Kadın kollarının hedefi, kadınların toplumsal sorunlarına, siyasetteki temsil sorununa çözüm bulmak iken erkek egemen siyaset içerisine sıkışarak eril siyasete hizmete dönüşmüştür (Demir, 2018, s. 63). Sadece seçim dönemleri akıllara gelen kadınlar seçim sonrası geleneksel yapı içerisindeki özel alana sıkıştırılmıştır. Ayrıca Milli Görüş çizgisinde olan partilerin arasında kadın kollarına ve kadınlara en çok yer veren parti Ak Parti olmuştur. Partinin kadınlara ve kadın kollarına çok daha fazla yer verme nedeni ise, seçim dönemlerinde parti için yoğun çalışıp çaba sarf ettiklerinden kaynaklanmaktadır. Partinin iktidara gelmesiyle kadın kollarının oluşumu, merkez ilçe teşkilat kademelerinin kuruluşu ile birlikte zorunlu olmamak kaydıyla örgütlenip çalışmalar yapabilmeleri şeklinde gerçekleşmiştir (akparti.org.tr. Md. 84 değişik 03.10.2003 günü KKK md.7). Ayrıca partiye katılan kadınların yarısından fazlası ilk olarak siyasete kadın kollarında başlamış kadın kollarında kendilerini ispatladıktan sonra yönetim birimlerine dâhil olmuşlardır (Arslan, 2019, s. 65).

Günümüz siyasi partilerin hemen hepsinde kadın kolları bulunmaktadır. Kadın kolları gerek seçim dönemlerinde gerek seçim sonrası parti içinde çalışmalar yürütmektedir. Kadının siyaset alanındaki konumunun ve kadına bakışın daha net anlaşılması için parti programlarındaki kadın politikalarının yanı sıra partilerin kadın kolları tüzüğüne, görev ve yetki tanımlarına da bakarak kadınların konumlandıkları yeri daha net görebilmeleri açısından önem taşımaktadır (Türk, 2010, s. 60). Bu durum, Ak Parti teşkilat şemasında kadın kolları yardımcı yan kol olarak belirlenmiş olmasında da net olarak görülmektedir. Kadınların gençlik kolları ile aynı kategoride yer almamaları yetişkin sıfatından ayrı işlerde bulundurmamak ve yardımcı yan kol kategorisinde bulundurulması siyasette ve partilerde ikinci planda olduklarını göstermektedir. Kadın kolları, il ve ilçe başkanlarının ve genel başkanın parti meclisi toplantılarına katılıp oy kullanma haklarının olmaması ve partiyle ilgili kararların alınmasında rol oynamaması partiler içerisinde kadınların varlığının ve temsiline ikinci plana atıldığına göstergesi olmuştur (Türk, 2010, s. 62). Partilerin

programlarında olduğu gibi kadın kolları tüzüklerinde de farklar bulunmaktadır. Ak Parti tüzüğünde kadın kollarının görevi ana kademeyle çalışmak olarak belirtilmiş ve kesin bir çerçevesi bulunmamakla birlikte ana kademenin kadın kollarını istediği gibi kullanmasına zemin hazırlamıştır. Kadın kollarının görevinin kesin olarak çerçevelenmemesi nedeniyle de parti içerisinde meşru ve güçlü bir yer edinmesinin önüne geçilmiştir. Ayrıca Ak Parti kadın kolları, kadınların siyasi bilinçlerine katkı sağlamayı bir görev olarak üstlenmişlerdir (Cansun, 2008, s. 191). Ak Parti'nin kadın kollarının vermiş olduğu eğitimler tamamen kadınları siyasete çekme amaçlı olup kadınlara yönelik siyaset okulu olmasının yolunda bir ilerleyiş sergilemektedir (Cansun, 2008, s. 188). CHP'de ise il ve ilçe kadın kolları arasında kadınların toplumsal, ekonomik ve sosyal sorunlarının belirlenip çözülmesi, genel merkez kadın kolları görevlerinde iş birliği yapmak ve bu durumda da kadın erkek eşitliğine katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Türk, 2010, s. 63). Partiler genel olarak eşitlik ve özgürlük söylemlerine yer vermiş ve eşitliğin sağlanması için de kadın kollarına yetkiler verilmiştir. CHP söylemlerinde Ak Parti'den daha duyarlı olmasına rağmen temsil konusuna hiç değinmemiştir. Buna ek olarak kadın erkek eşitliğinin sadece söylemden öteye geçmediğini göstermekte ve partide kadın kollarının simgesel olduğunu göstermektedir (Türk, 2010, s. 63). Ayrıca CHP'nin kadın haklarının kabulü ve kadınların meclise girmesine ön ayak olan parti olarak bilinmesine rağmen parti programlarında ve yönetmeliklerinde kadına yönelik çok fazla madde bulunmamaktadır. Kadın sorunlarına çözüm için çalışmaktansa daha soyut olaylara dâhil olmuşlardır (Türk, 2010, s. 49). Ak Parti kadınları, ikinci planda gören ve sadece ihtiyaç anında varlıklarından haberdar olan parti olarak görülmekte ve kurultayında kadınların siyasetteki yerini Başbakan Erdoğan, söylemleriyle desteklenmiştir. Böylece,

“Genel Merkez Kadın Kolları Yerel Yönetimler Başkanlığı'nın kadın Bülteni'ne *Ak Parti 3. Yerel yönetimlerde kadın şurası* adıyla yansımıştır (<http://www.turkiyebulteni.net/47/30.htm>). Başbakan “Hayatın her alanında kadınları başlarının tacı olarak gördüklerini vurgulayarak ‘Buna elbette merkezi ve yerel siyasette dâhildir’” demiştir. “Türkiye siyasetinin kadın inceliğine, zekâsına, nezaketine çok ihtiyacı olduğunu dile getiren Başbakan Erdoğan, bazı derneklerin “kota verilsin” söylemlerini doğru bulmadığını ifade [etmiştir].” Erdoğan'a, Ak Parti'ye göre “siyaset tıpkı sosyal hayat gibi kadınla erkeğin birlikte yaptığı, ürettiği bir uğraş”tır. Çeşitli kademelerde çalışan kadın siyasetçiler emekleriyle, hak ettikleri için o görevlere gelmişlerdir. Ak Parti felsefe olarak “Yapay şekilde, zorlama gayret”le kadın

sayısını arttırmakla ilgilenmemiştir. Ayrıca partide kadın bakışıyla siyaset yapan kadına ihtiyaç vardır. Başbakan, “Bu siyasette kadınlarımızın ruhlarıyla enerjileriyle, fikirleriyle, hassasiyetleriyle, hedefleriyle birlikte bulunmalarını Türkiye için son derece gerekli ve önemli olarak görüyoruz” diye konuşmuş ve kadınları siyasete çağırıştır” (Cansun, 2008, s. 206).

Kadınların siyasette var olmaları ve onların desteğini almak için başbakan Erdoğan sıkça kadınlara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Ak Parti'nin kadın kolları yönetim kurulundaki kişiler, buldukları illerde tabir-i caizse kapı kapı dolaşarak partilerine oy talep etmişlerdir. Partinin oy çoğunluğunda ve iktidarında kadın kollarının önemi bu nedenle daha fazladır. Parti kurucusu olan Recep Tayyip Erdoğan'da birçok konuşmasında özellikle partinin kadın kollarına teşekkür ederek başlamıştır. Ayrıca kadın konusunun “Sosyal Politikalar” başlığı altında “Kadın” ile “Aile ve Sosyal Hizmetler” alt başlıkları içinde yer aldığı parti programında kadınlara yönelik olarak ortaya konulan parti söylem ve politikaları oldukça kapsamlı tutulmuştur. Kadınların siyasete ve kamusal hayata katılımının teşvikine yönelik söylemlerde içermektedir. Bu doğrultudaki çalışmalarına da rastlanmaktadır. Parti plan ve çalışmaları doğrultusunda kadının toplumsal statü konusunda da yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin;

“Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun’la Anayasanın 10. maddesine “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” İbaresini 7 Mayıs 2004 tarihinde Ak Parti iktidarı dönemi içerisinde ilave edilmiştir” (Yıldırım, 2019, s. 69- 70).

Partinin kadın kollarının çalışmalarının yanı sıra kadınların hakları yasal çerçevede de güvence altına alınmaya çalışılmış ve parti içerisindeki siyasetçilerde bu duruma söylemlerinde sıkça yer vermişlerdir.

“(…) Ak Parti Genel Merkez Kadın Kolları Başkanlığını yürüten Selva Çam da siyasetin erkek egemen bir yapıya sahip olmasının, kadınları siyasette geriye çektiğini belirtmektedir. Ak Parti de kadın konusundaki proje ve çalışmalardan sorumlu olan Çam ayrıca, kadınların siyasette olmasını gerektiren psikolojik, kültürel, ekonomik nedenlere dikkat çekmektedir. Kadınların TBMM'deki temsilini yeterli görmeyen Çam, Ak Partinin 2007 genel seçimlerinde kendi listesinden 31 kadını Meclise sokarak Cumhuriyet tarihinin %4,5'lik rekorunu tek başına kırdığını belirtmektedir. 2007 yılında meclise giren toplam kadın vekil sayısı 50, oranı ise %9,1'dir. 2011 yılındaki genel seçimde meclise giren 78 kadın

milletvekilinin 45'i yine Ak Parti listesinden meclise girmiştir. 2015 yılı itibariyle kadınların %16,1 oranda mecliste temsilin sağlandığını belirtmektedir” (Yıldırım, 2019, s. 74).

Çam'ın söylemleri kadınların siyaset alanındaki varlıklarını destekler nitelikte fakat yeterli değildir. Ancak partili kadınlar, Recep Tayyip Erdoğan'a hayranlık ve sevgilerini her fırsatta dile getirerek siyasette hemcinsleri yerine Erdoğan'ın daha başarılı bir siyasetçi olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca partili kadınların söylemleri dışında siyasetin erkek işi olduğu düşüncesi parti içerisinde de oldukça hâkimdir. Bu durumdan hareketle, Ak Parti kadın kolları erkek egemen siyasete hizmet etmekte ve kadın temsilinin siyasete katılımları yönünde çözüm odaklı bir çalışma yapmadıkları görülmektedir (Demir, 2018, s. 70).

Ak Partili kadınların çoğunluk olarak siyasetin erkek işi olduğuna yönelik düşünceleri ataerkil yapının ürünüdür. Muhafazakâr yaşam biçiminin hâkim olduğu partili kadınlar erkeklere sosyal, siyasal ve ekonomik alanda bağlı hale getirilmiştir (Demir, 2018, s. 70). Türkiye'de kadınların erkeklere göre kamusal alana geç girişleri siyasete de geç katılım sağlamalarına neden olmuştur. Kadınların pozitif ayrımcılık istemelerindeki amaç yeni bir eşitsizlik ortamı oluşturmak değil var olan eşitsizliğin ortadan kaldırılarak eşit bir konumun oluşturulmasıdır.

3.4.2. Ak Parti Dönemlerinde Partideki Kadın Oranları

Kadınların siyasal katılımı toplum yapısıyla ilintilidir. Türk kadınının siyasetteki etkinlik düzeyinin düşüklüğü de kültürel ve ekonomik yapıyla doğrudan ilgilidir. Kadının siyaset yaşamına katılımının geleneksel rolleriyle bağdaşmayacağına ilişkin yaratılan algı kadının siyasetten uzaklaşmasına yol açar. Bugün Türkiye'de siyasal yaşam erkeklerin değerleri, yaşam koşulları, söylem ve diliyle belirlenmektedir, ilginçtir ki dünyada da durum çok farklı değildir. Aile sorumlulukları oyunun erkek kurallarına göre oynandığı siyasette başarı şansını doğrudan etkilemekte, dolayısıyla da kadınların genellikle evdeki geleneksel rollerine paralel çalışma alanı bulunan gönüllü yardım faaliyetleri içerisinde daha çok yer alabildikleri fark edilmektedir (Yavaşgel, 2014, s. 123). Geçmişten günümüze kadar Türkiye'de kadınlar siyaset ve yönetimde yok denecek kadar az bir oranda temsil edilmiş ve günümüz iktidarı olan Ak Parti'de kadınlara, gerek parti içerisinde gerek de yönetim alanında daha az yer

vermiştir. Aşağıdaki tabloda da partinin kadın temsiline yönelik tutumu açıkça gözler önüne serilmektedir.

Tablo 3.2: Ak Parti İktidarında Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları

Dönem	Sayı	Yüzdelerik (%)
22. Dönem (2002)	13	%8
23. Dönem (2007)	30	%18.5
24. Dönem (2011)	46	%28.4
25. Dönem (2015- Haziran)	39	%24.1
26. Dönem (2015- Kasım)	34	%21
27. Dönem (2019)	53	%17.97

Kaynak: Gülten Arslan Üçüncü Bin Yılda Türkiye’de İktidarda Kadın Temsili: Üçüncü Bin Yılda İktidar Partisi Kadın Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi s. 16.

Ak Parti, 6 dönemlik iktidar sürecinde oyların çoğunluğunu alarak tek başına iktidar olmuş ve iktidarını günümüzde de sürdürmektedir. Partinin ilk iktidara geldiği dönemden 24. Yasama Dönemi’ne kadar kadın milletvekili sayısında ciddi bir artış yaşandığı görülür. Fakat bu oranlar 25 ve 26. Yasama Dönemlerinde korunamamış kadın temsili sayısında ciddi bir düşüş meydana gelmiştir. 25. Dönemde %24.1 temsil oranına sahipken erken seçimle partinin iktidarı elinde tutmak istemesiyle kadın adaylar erkeklerin gerisinde bırakılmış veya seçilmeyecek yerlerden aday gösterilmiştir. Bu durum diğer yasama dönemlerine de etki ederek kadın sayısının ve oranının düşmesine neden olmuştur. 2018 seçimlerinde Parlamenter Sistem’in yerini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne bırakmasıyla birlikte mecliste milletvekili sayısında değişim yaşanmış ve parlamenter sistemde 550 olan milletvekili sayısı yeni dönemle birlikte 600’e yükseltilmiştir. Milletvekili sayısında artış meydana gelmesine rağmen parti içerisinde kadın milletvekili sayısı bir önceki döneme göre yükselmiş olarak görünse de yüzdelerik oran olarak düşüş meydana gelmiştir. Bu durumla birlikte parti içerisinde kadınlar tekrardan siyasetin mutfağına doğru itilerek geri planda bırakılmıştır.

Tablo 3.3: Ak Parti Milletvekillerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.

Yıl	Kadın	Erkek
2002	11	352
2007	29	311
2011	46	326

Kaynak: (Yavaşgel, 2014, s. 108)

Parti ilk iktidara geldiği dönemde ve akabindeki hükümetlerinde kadınlara oldukça dar bir alan belirlemiştir. 2002 yılındaki ilk iktidarında 352 erkek milletvekilinden sadece 11'i kadınlardan oluşmaktadır. 2007 yılındaki seçimde parti tekrar çoğunluk oyu alarak tek başına iktidar olmuş ve 311 erkek milletvekiline karşın 29 kadın milletvekili çıkarmıştır. 2011 yılındaki seçimde tekrar iktidar olan parti kadın milletvekili sayısını yükseltmiş olsa da erkek milletvekili sayısına karşılık oldukça düşük sayıdadır. Kadın milletvekili sayısının düşük olma nedeni partinin geleneksel bir yapıdan gelerek eril bir siyaset izlemesinden kaynaklanmaktadır.

3.4.3. Ak Parti Döneminde Kadın Milletvekili Oranları

Ak Parti'nin henüz kurulmadığı 1999 yılında TBMM'de kadın temsil oranı %4.2 iken partinin kurulduğu ve iktidara geldiği 2002 yılında meclisteki sandalyelerin çoğunluğuna sahip olmasına rağmen %4.4'lük bir kadın temsiline sahip olmuştur. İktidara gelmesinde kadınların büyük payı olan Ak Parti, parlamentoda kadın temsiline minimum oranda yer vermiş ve önceki döneme göre kadın temsili açısından arasında herhangi bir fark kalmamıştır. 2011 yılına kadar kadın temsil oranı mecliste %10 üzerine çıkamazken 2011 yılı seçim sonuçlarına göre TBMM içerisinde 79 kadın milletvekili yer almış ve %14.4'lük oranla tarihte ilk kez kadın temsili %10'nun üzerine çıkmıştır. Ak Parti, iktidar dönemleri boyunca seçim dönemlerinde kadınların ön planda olduğu ve AB uyum sürecinde kadın haklarına dair düzenlemeler yapmış fakat mecliste kadın varlığı eril siyasetin ön planda olmasıyla kadınlar ikinci planda kalmıştır. Seçilen kadınlar da daha çok aile ve kadın hakları ile ilgili sorunlarla ilgilenmiş devlet yönetimiyle alakalı bir pozisyonda yer almamıştır. Bu durum aşağıdaki tablo 3.3'de açıkça gösterilmektedir.

Tablo 3.4: 1999- 2011 Yılları Arasında Mecliste Kadın Temsili

Yıl	Toplam MV Sayısı	Erkek MV Sayısı	Temsil Oranı (%)	Kadın MV Sayısı	Temsil Oranı (%)
1999	550	527	95.8	23	4.2
2002	550	526	95.6	24	4.4
2007	550	500	90.9	47	9.1
2011	550	471	85.6	79	14.4

Kaynak: Siyasal Modernleşme Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu (Yavaşgel, 2014, s. 78).

Ak Parti ilk seçime girdiği ve iktidar olduğu yıl olan 2002 yılında seçimde ezici çoğunluk yakalamış ve 550 milletvekilinin 352'sini oluşturmuştur. Ancak 352 milletvekili içerisinde sadece 11 kadına yer verilmiştir (Yavaşgel, 2014, s. 81). Bu durum da kadınların parti içerisindeki yerini göstermektedir. Parti daha çok muhafazakâr eğilimli ve eril bir siyaset yapma eğiliminde olduğundan kadınların partiye destek olması gerektiği zamanlarda varlıklarına saygı duyulup birey oldukları hatırlanmakta ancak seçim bitiminde temsil oranları en düşük seviyelerde izlemektedir. Kadın temsili partinin tutumu aşağıdaki tabloda açık şekilde ifade edilmektedir.

Tablo 3.5: Ak Parti Dönemlerinde Ak Partide Kadın Milletvekili Sayısı

Yıl	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Ak Parti Milletvekili Sayısı	Ak Parti Kadın Milletvekili Sayısı
2002	550	24	352	11
2007	550	50	341	30
2011	550	75	327	45
2015 (Kasım)	550	103	295	52
2018	584	101	288	54

Kaynak: tbmm.org.tr (Erişim: 17.08.2021).

2002 yılında yapılan seçimlerde TBMM'ye giren 550 milletvekilinden sadece 24'ünü kadınlardan oluşmakta ve tek başına iktidara gelen Ak Parti, 550 milletvekili arasından 352 sandalyeyi oluştururken bu sandalyelerden sadece 11'i kadınlardan oluşmaktaydı. Meclisin neredeyse dörtte üçünü kapsayan parti, muhafazakâr sağ bir gelenekten gelmekte ve kadınları genel olarak özel alanda varlıklarını kabul etmektedir. Fakat 2002 yılı seçimlerinde partinin seçimi kazanmasındaki en büyük etken kadınların sahadaki çalışmaları olmuştur. Kadınlar partinin seçilmesi için ev ve işyerlerini gezerek oy toplamış ve seçim sonunda parti ezici çoğunlukla iktidara gelmiştir. Ancak iktidara gelmesindeki en büyük pay kadınların olmasına rağmen meclis içerisinde kadınlara yeteri kadar yer verilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun en önemli nedenleri arasında partinin geleneksel bir yapıdan gelmesi ve ataerkil kodlarla yönetimde bulunmak istemesi yer alır. Parti ilk seçimde olduğu gibi 2007 yılında da kadınlara parti içerisinde minimum seviyede yer vermiş ve kadınlar neredeyse yok denecek kadar az sayıda temsil edilmiştir. 2007 yılı genel seçim sonuçlarına baktığımızda Ak Parti oyların çoğunluğunu alarak tekrar iktidar olmuştur. 2007 seçim sonuçlarında 550 milletvekilinden 341'ini Ak Parti oluşturmuş ve sadece 29 kadın milletvekili partiden TBMM'ye girebilmiştir. Bu rakamlar kadınların siyasal varlıklarını gösterebilmeleri için yeterli değildir (Yavaşgel, 2014, s. 88). Ayrıca AB uyum sürecinde bazı gelişmeler ve düzenlemeler yapılmış olsa dahi parti kadın temsili açısından ne kota uygulamasını ne de kritik eşik olan %33'lük dilimi göz önünde bulundurmışlardır. Zira kritik eşiği savunmadıklarını da parti genel başkanı sıklıkla dile getirmiştir. 24. Yasam Dönemine gelindiğinde;

“12 Haziran 2011 genel seçimlerinde oy oranını ve kadın milletvekili sayısını arttırarak üçüncü kez tek başına iktidara gelen Ak Parti'nin; 2011- 2015 yılları arasındaki iktidar döneminde, AB ile ilişkiler beklemeye girmiş, bu bekleme evresine paralel olarak kadın politikasında muhafazakâr demokratlıktan salt muhafazakârlığa doğru bir geçiş meydana gelmiştir. Kadın- erkek eşitliğini sağlamak açısından politika üretmekle yükümlü olan Genel Müdürlüğün pasif edildiği bu dönemde, kadın bir birey olmasından ziyade gelenekteki gibi evin ya da ailenin içerisine sıkıştırılan edilgen kimliğiyle ele alınmaya başlanmıştır. Kadının yerinin evin/ailenin içerisi olduğunu benimseten ve böylelikle kadının aile içerisindeki misyonu ile güçlü bir aile vurgusunun yapıldığı bu dönemde; boşanmanın gerek psikolojik gerekse yasal düzenlemelerde baskı altına alındığı, erken evliliklerin meşrulaştığı, kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda kadını eve hapseden bir anlayışı öngören

düzenlemelere gidildiği, kadın konusundaki uluslararası gelişmelere kayıtsız kalınmadığı başörtüsü yasağının sonlandırıldığı görülmektedir” (Demirkanoğlu, 2018, s. 176).

2011 yılı genel seçimleri sonucunda tekrar tek başına iktidara gelen Ak Parti mecliste 550 sandalyeden 326’sını oluşturmuştur. 326 milletvekilinden 46’sı kadınlardan oluşmaktadır. Önceki dönemine göre kadın milletvekili sayısında olumlu gelişmeler söz konusudur. Fakat sayıca artış istenen oranda değildir. Kadın milletvekili sayısında artış olmasına rağmen istenilen oranda değildir. Bu oranlara göre meclisin %85.88’ini erkekler oluşturmakta ve kadınlar parti içinde sürekli olarak geri planda kalmaktadır (Yavaşgel, 2014, s. 96). 2011 yılındaki genel seçimlerde oy oranını ve kadın milletvekili sayısını arttırarak tek başına üçüncü kez iktidara gelen parti, önceki iki dönemde cinsiyet eşitliği ile ilgili kazanımlarından geri adım atmaya başlamıştır. AB ilişkilerinin askıya alındığı bu dönemde, cinsiyet eşitliği açısından politika üretmekle yükümlü olan genel müdürlük pasifize edilmiş ve Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı kaldırılmıştır. Bu dönemde sürekli olarak güçlü aile vurgusu erken yaşta evlilikle pekiştirilmek istenmiştir. Bu bağlamda kadınlar boşanmanın yasal ve psikolojik baskısı altında kalmışlardır. Kürtaj yasağı, kadın ve erkek öğrencilerin aynı evde kalmaması gibi uygulamalarla partinin kadınlara yönelik söylem ve politikaları muhafazakâr demokratlıktan muhafazakâr değerlere doğru yol aldığını gösterir (Demirkanoğlu, 2018, s. 212- 213).

Partinin muhafazakâr yönelimi 2011 ve 2015 seçimlerinde de devam etmiştir. 2018 seçimlerinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesiyle birlikte meclisteki milletvekili sayısı 600’e çıkarılmış ve bu sayının 288’ini yani neredeyse yarısını Ak Parti oluşturmuştur. Partinin içerisinde kadınlara ise ortalama altıda bir yer verilmiştir. Kısacası parti, iktidarları dönemi boyunca meclisin büyük çoğunluğunu elinde tutmayı başarmış fakat kadınlara yeteri kadar yer vermemiştir. Parti seçim dönemlerinde kadınları oy toplamak için ön plana atsa da meclis içerisinde veya bakanlıklarda minimum düzeyde yer vermiştir. İktidara geldiği ilk dönemlerde parti AB uyum süreci çerçevesinde kadın hakları ile ilgili çeşitli düzenlemeler yapmış; mecliste ve parti içerisinde önceki döneme göre kadınlara daha fazla yer vermiştir. Fakat AB uyum sürecinin askıya alınması, iktidarın gücü kendi elinde tutmasıyla birlikte kadın hakları geri planda kalarak meclis içerisinde erkeklere oranla kadınlara minimum seviyede yer verilmiştir. Ayrıca kadının yerinin

evi olduğu ve topluma faydalı bireyler yetiştirmekle yükümlü olduğu dile getirilmiştir. Partinin, ataerkil yapıda ve muhafazakâr sağ bir gelenekten gelmesi kadınların özel alana hapsedilmesine neden olmuştur.

AB uyum sürecini askıya aldıktan sonra kadın haklarına dair söylemler genel olarak özel alanla ilgili olmuştur. Kadınların yönetimde ve siyasette yer almalarından ziyade evlerinde çocuklarıyla ilgilenmelerinin altı çizilmiştir. 2015 Haziran seçimleri sonucunda hükümetin kurulamaması nedeniyle Kasım 2015'te erken seçim yapılmış ve erken seçimde iktidarı kaybetmemek adına kazanılmasına kesin gözüyle bakılan yerler için erkek adaylar gösterilmiş ve yaklaşık 5 ay önce yapılan seçimden 9 kadın milletvekili daha az çıkararak Ak Parti'de kadın milletvekili sayısı 32'ye düşmüştür. 2018 yılında tekrar iktidarı kazanan parti 295 milletvekili arasından sadece 53 kadın milletvekili çıkarmıştır. Ayrıca Ak Parti, iktidarlara dönemi boyunca her ne kadar kadın milletvekili sayısını arttırmış olsa da OECD ve Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde kalmıştır. Ak Parti genel olarak kadının seçme hakkına sahip çıkarken, seçilme hakkına dirençli bir şekilde karşı çıkmaktadır. Tüm bunlara rağmen Ak Parti, kota uygulaması ve kritik eşiği dikkate almamakta ve erkek çoğunluğuna önem vererek eril bir siyaset yolu izlemektedir. Bu durum da partinin kadın milletvekili sayılarından da anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere kadınların siyaset alanında temsili ile ilgili kadın kotası konusunda partinin izlemiş olduğu politikalar değişkenlik göstermektedir. İktidara geldiği ilk dönemlerde kadın kotasını savunurken sonraki dönem iktidarlarda kadın kotasına karşı söylemlerde bulunmuştur. Siyasal ve karar alma mekanizmalarında kadınların alanı partide oldukça dardır (Demirkanoğlu, 2018, s. 213).

Tablo 3.6: AK Parti Dönemi Türkiye IPU Sıralaması.

Yıl	IPU Sıralaması	Toplam Milletvekili Sayısı	TBMM'deki Kadın Milletvekili Sayısı	IPU Yüzdellik
2002	113	550	20	% 3.6
2007	108	549	50	% 9.1

2011	90	550	78	% 14.2
Kasım 2015	123	550	82	% 14.9
2018	119	596	104	% 17.4

Kaynak: archive.ipu.org (Erişim: 16.08.2021)

Ak Parti'nin ilk iktidara geldiği yıl olan 2002 yılında IPU verilerine göre Türkiye 113. Sırada yer almakta ve %3.6 gibi bir oranla gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde yer almıştır. 2007 yılında Ak Parti'nin tekrar tek başına iktidarında IPU sıralaması 108 yükselerek olumlu bir artış olmuştur. Fakat sayı önceki dönem sayısına göre artış göstermiş olsa da 549 milletvekili arasından sadece 50'ye gelebilmiştir. Bu sayı da kadın temsiline oldukça düşük bir sayıdır. 2011 yılında %9.1'lik oran %14.2'ye yükselmiş ve IPU sıralaması olumlu gelişmeyle birlikte 90'a yükselmiştir. 2015 yılında oran %14.2'den 14.9'a yükselmiş ve çok fazla bir artış meydana gelmemiş ve IPU sıralaması önceki dönem 90 iken 2015 yılındaki iktidar döneminde 123'e gerilemiştir. Gerileme ülkenin, Avrupa nezdinde kadın temsiline önem vermeyen ülkeler arasında yer almasına neden olmuştur. 2018 yılında Parlamenter Sistem yerini Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine bırakmış ve meclisteki milletvekili sayısı 600'e çıkarılmıştır. Ancak 600'e çıkan milletvekili sayısı kadınları kapsamamış ve meclisteki kadın milletvekili oranı %17.4 gibi bir orana gelmiştir. IPU verilerinde bazı dönemler yükseliş bazı dönemler de düşüş yaşanmıştır. Yükselişe geçilen dönemlerde dahi Türkiye'de kadın temsil oranı istenilen düzeyde olmamış ve kadınlar genel olarak geri plana itilmiştir.

3.4.4. Ak Parti Dönemlerinde Kadın ve Yönetim

Dünya genelinde kadınların politikaya katılımları ve yönetimdeki yerlerinin erkeklere nazaran daha geride olduğu bir gerçektir (Tekeli, 1989, s. 18). Türkiye'de güncel olarak İslamcı muhafazakâr diye adlandırılan hareketin gelişimi uluslararası politikadan ziyade ülkedeki demografik yapıdan, kırdan kente göçe, gelir dağılımına ve seçmen tercihine bağlı olarak siyasi sistemde farklı dinamiklerin rol aldığı söylenebilir. Ancak gelinen noktadan hareketin gelişimi önemli ölçüde kültür ve yaşam tarzı farklılıklarından kaynaklandığı görülmektedir (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 73). Kadınların siyaset alanındaki varlıkları onlara uygulanan cinsiyet ayrımcılığının önüne geçilerek ve eşitliğin sağlanıp yasal düzenlemelerin pratiğe

geçmesiyle mümkün olabilmektedir (Mutlu, 2017, s. 43). Uygulama ve yasal düzenlemelerin yanı sıra toplumdaki eril siyaset yapısı ve toplumun ataerkil yapısının da değişmesi gerekmektedir.

Kadınların cinsiyet alanındaki yerleriyle ilgili sorun niceliksel değildir. Kadının siyasetteki yeri ve önemi bütünleşirse kadın siyasette varlığını gösterebilmektedir. Kısacası siyasetteki kadın sayısının artmasının yanı sıra kadın sorunlarını çözebilecek onlara ışık tutabilecek kadınlar tarafından siyaset yapılmalıdır (Mutlu, 2017, s. 43). Ayrıca siyasal reklamlarda kadın seçmenlerin oylarını alabilmek adına ataerkil yapı tarafından ikinci planda olan kadın, seçim dönemlerinde adeta siyasetin merkezine konulmakta ve siyasal alanda başarılı, üstün bir cinsiyet olarak sunulmaktadır. Siyasal reklamların amacı toplumun yarısını oluşturan kadınların oylarını toplamaktır (Karabela, 2018, s. 28). Seçim dönemi sona erdiğinde kadın tekrar ikinci plana atılmakta ve eril yapının keskinliği sert bir şekilde siyasette hissedilmektedir. Partilerin kadın adaylar için kullanmış oldukları reklam biçimleri değişkenlik göstermektedir. Her siyasal parti kendi ideolojisine yakın kadın temsil biçimlerini ortaya koymakta ve siyasal alandaki cinsiyet farklılıkları oldukça belirginleşmektedir. Dolayısıyla tüm farklılıklar ataerkil yapının siyasal alana çok fazla nüfuz etmesinden kaynaklanmaktadır (Karabela, 2018, s. 27).

TÜİK verilerine göre; Türkiye’de 2007 yılında kadın büyükelçi oranı %9,4 iken 2020 yılındaki verilere göre %25 oranını yakalamıştır (data.tuik.gov.tr). 2011 yılı seçim beyannamesinde Ak Parti, kadınlar için 2023 yılı adına hedeflediği çalışmaları sunmuş ve bu çalışmalarda, TBMM’deki kadın milletvekili sayısının arttırılacağı, kadın istihdamlarının arttırılacağı, kadınların iş gücü piyasasına katılımlarının arttırılacağı, çalışan kadınlara çocuk bakımları için ekonomik destek verileceği belirtilmiştir (akparti.gov.tr). 7 Haziran 2015 yılı seçim beyannamesinde Ak Parti, kadınlara yönelik çalışmaları “kadın” başlığı altında toplamıştır. Siyaset, ekonomi, kültür sanat ve sivil toplum örgütleri faaliyetlerinde kadın rolünü ve katılımını arttırmaya yönelik çalışmalar yapılacağını dile getirmiştir (Yıldıran, 2020, s. 36). 2019 yılında yapılan yerel seçimler sonucunda 81 ilin belediye başkanlarından sadece 2’si kadınlar tarafından idare edilmekte ve seçim sonucuna göre kazanan belediyelerden 1’i CHP idaresinde iken diğeri ise Ak Parti idaresindedir.

2019-2020 yıllarında alınan verilere göre Türkiye’de Ak Parti idaresindeki iktidarda kadınlara verilen yetki ve görevler minimum seviyededir. Devlet idaresi büyük çoğunlukla erkek idaresinde ve yönetimindedir. Kadınlara genel anlamda devletin üst yetki alanlarında ve yönetimde yer verilmemektedir. 2020 yılı TÜİK verilerine göre; TBMM’de 584 milletvekili içerisinden sadece 101’i kadınlardan oluşmakta ve oransal olarak %17,3’ü oluşturmaktadır (data.tuik.gov.tr). Ayrıca İçişler Bakanlığı tarafından ataması yapılan 922 kaymakamdan yalnızca 34’ünü kadınlar oluşturmaktadır (içişleri.gov.tr). Anayasanın 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 6. Maddesi ile Cumhurbaşkanı tarafından atanan il valilerinden sadece 2’si kadın tarafından yönetilmektedir (içişleri.gov.tr). Rektör atamaları Anayasanın 130. Maddesi ile Cumhurbaşkanı tarafından yapılmakta ve Cumhurbaşkanı tarafından atanan 73 vakıf üniversite rektöründen sadece 10 tanesi kadınlardan oluşurken; 127 devlet üniversitesi rektöründen ise sadece 8 üniversitenin rektörünü kadınlar oluşturmaktadır (yök.gov.tr).

Ak Parti 19 yıllık iktidarlık döneminin belirli bir döneminde kadın haklarına yönelik düzenlemeler yapmış, meclis tarihinde ilk defa kadın temsili %10 üzerine yükselmiştir. Fakat bu gelişmeler kadın temsili ve kadınların yönetim alanında yeteri kadar var olduklarını kanıtlar nitelikte değildir. Parti gelmiş olduğu gelenek ve siyasi ideoloji itibarıyla kadınların siyaset ve yönetim alanında olmalarının destekçisi değil daha çok kadının çocuklarına bakabilen özel alanla ilgili olması gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle de kadınları geri planda bırakarak eril bir siyaset izlemiştir. Ak Parti’nin Milli Görüş geleneğinden gelmesine rağmen kadın politikaları bakımından olumlu gelişmelerde bulunmuştur. Fakat toplumsal cinsiyet anlamında yetersiz kalmıştır (Demirkol, 2015, s. 107).

Günümüzde kadın parlamenterlerin sayısı 1934 yılından itibaren ilk defa yükselişe geçmiş olmasına rağmen sayıca erkek parlamenterlerin oldukça gerisindedir. Kadınların sayıca geri kalmaları belirli ideolojik ve kültürel nedenlere bağlıdır. Bu nedenlerin dışında kadınların seçilmeyecek yerlerden aday gösterilmesi, aynı zamanda parti içerisinde yetişmiş kadınların değil daha çok toplumda ön plana çıkan kadınların aday gösterilmesi sınırlı olan kadın parlamenterlerin alanının daralmasına ve politikaya girmesine engel olmuştur. Bu durumlar dışında ataerkil zihniyetin günümüzde de etkili olması ve geleneksel yapıya bağlı kalınması

kadınların parlamentoya girişlerini kısıtlamaktadır (Deniz, 2010, s. 3202). Ayrıca Türkiye’de siyasal eşitliğin anayasal düzende sağlandığı bilinmektedir. Fakat anayasal düzen dışında öncelikle toplumsal yapının değişmesi geleneksel değerlerden uzaklaşılması gerektiği siyasal eşitlik için bir zorunluluk halini almıştır.

“Öyle ki, 1935’ten 2011’e kadar 9370 erkek vekile karşın, 315 kadın vekil TBMM’ye girebilmiştir. Yüzdeler olarak hesaplanırsa kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği tarihten 2011 yılına kadar kadınların meclisteki varlığı sadece %3 civarındadır” (Yavaşgel, 2014, s. 120).

Demokrasinin tam olarak işlenebilmesi adına kadınların parlamentodaki varlıkları sayıca yükseltilmeli ve kadınlar parlamentoya girmeyi amaç edinmelidirler.

SONUÇ

Cinsiyet kavramı, bireylerin biyolojik farklılıklarına göre ayrılması olarak tanımlansa da birçok farklılıklara ve ayrımcılıklara neden olmaktadır. Toplumun her alanında veya katmanında bireyler cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalabilmekte ya da kalmaktadır. Demokrasi yönetimlerinin bir gereği olan siyasal temsilde de bireyler cinsiyetleri nedeniyle ötekileştirilmektedir. Ötekileştirmeyi en çok kadın bireyler yaşamakta ve parlamentoda azınlıkta bırakılmaktadırlar. Kadınlara siyasal alanda yer verilmeme nedenleri tezin içeriğinde de belirtildiği gibi geçmişten günümüze kadar süregelen eril zihniyetlerin ülke yönetimlerinde yer alması olarak görülmektedir. Evinin mutfağından çıkamayan kadınlar siyasette de geri planda bırakılarak siyasetin mutfağına hapsedilmektedir. Gerek dünya siyaset alanında ve parlamentolarında gerek Türkiye'deki siyasi alan ve parlamentoda kadınlar temsil güçlerini kuramamakta ve parlamentoda sayısal olarak az yer verilmektedir. Kadınların siyaset ve parlamentodan uzak bırakılmaları toplumdaki eril siyaset zihniyetinin yıllardan beri süre gelmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kadınlar tüm dünyada hakları için mücadele ederek belirli hakları alarak kadın-erkek cinsleri arasında herhangi bir ayrımcılığın olmadığını ve eşitliklerinin olması gerektiğini konusunda mücadele etmişlerdir. Cinslerin hukuken eşit olması, kadınların geçmişten günümüze kadar olan ikincil konumlarında herhangi bir değişim yaratmamaktadır (Yıldırım, 2019, s. 69). Ayrıca toplumda kadın-erkek eşitliği tek başına yeterli değildir. Cinslerin eşitliği, eşit muamele ve pozitif ayrımcılıkla da desteklenmelidir. Eşitlik tek başına uygulandığında eşit muamele orta sınıf ve üst sınıflardaki kadınların iş yeri katılımlarını fırsat eşitliği aracılığıyla kolaylaştırabilmektedir. Ayrıca bu durum kadınlar arasında var olan sınıf temelli eşitsizliklerin sürdürülmesine de neden olabilmektedir. Pozitif ayrımcılık politikası ise işyerinde kadına karşı var olan engellerin tanımlanmasını ve bu engelleri ortadan kaldırmanın yollarını içermektedir. Bu nedenle olumlu hareket politikası pozitif ayrımcılık politikasına dayanmaktadır (Dedeoğlu ve Elveren, 2012 s. 349). Toplumun tüm katmanlarına yayılan eşit hakların yanı sıra pozitif ayrımcılıkta yapılan yasal düzenlemelerle birlikte topluma sunulduğu takdirde eşitliğin tam manasıyla uygulandığı düşünülebilmektedir. Ayrıca kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin en büyük nedenleri arasında ataerkil yapı, eğitim, işgücü ve siyasal

katılım sıralanabilmektedir. Kadınların mücadeleleri sonucunda belirli hakların kazanılması gelişmesi ışığında her ülke farklı tarihlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermiş ve kadınların siyaset alanında var olmalarını sağlamıştır.

Toplumsal kararların alınmasında eşitliği ve toplumsal fırsatların ne şekilde dağıtılacağına parlamento, hükümet ve yasa yapıcılar karar vermektedir. Hükümet temsilcilerinin, parlamentonun siyasal karar almasında yer almayan kadınlar, toplumsal kodların işlediği bu alanda kendilerini yeterince ifade edemeyerek sorunlarını çözüme kavuşturamamaktadır. Bu nedenle toplumun her alanında minimum düzeyde yer alan kadınların sorunlarının çözümü de engellenmektedir (Ateş ve Yavuz, 2017, s. 37). Toplumda yaşanan cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin olduğu alanlardan biri olan siyaset de kadınların aleyhine işleyen bir alandır. Kadınların siyasetteki oy verme katılımları erkeklere nazaran daha fazla iken erkeklerin bu alanda daha aktif oldukları görülmektedir. Ancak kadınların erkeklere göre siyaset alanındaki belirginlikleri pusludur (Güler, 2020, s. 19). Ayrıca bir ülkenin gelişmişlik düzeyini belirleyen faktörler arasındaki en önemli kriter kadınların siyasal katılımıdır (Yıldırım, 2019, s. 67). Mecliste alınan kararlar toplumu etkilemekte ve politikacılar tarafından alınmaktadır. Kararların alınmasında kadınların da önemli rol oynaması ve kararlara dâhil olması siyasette atılan önemli adımlardandır. Her ne kadar önemli adımlar atılsa da kadınların parlamentodaki sayıca azlığı ve önemli bakanlık ve görevlerde bulunmaması, kadınların geri planda kaldıklarının resmidir. Ayrıca kadının Türkiye'deki konumu, Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte hız kazanan modernleşme projesiyle ana tema olarak masaya yatırılmış ve kadının konumu siyasi tartışmaların hararetli konusu haline gelmiştir. Fakat kadınlar kendileri ile ilgili yapılan tartışmalarda fiilen pek yer bulamamışlardır. Ayrıca kadınlar karşıt siyasi kampların 'simgesel piyon' u olarak erkeklerin politik güç mücadelelerine de sık sık konu edilmişlerdir.

Türkiye'de kadınlara hak mücadeleleri sonucunda 1930 yılında çıkarılan yasa ile belediye seçimlerine katılma sonrasında köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclislerine katılma hakları verilmiştir. Yerel yönetimde varlıklarını kanıtlayan kadınlar parlamentoda da varlıklarını kanıtlamak adına anayasa ve seçim kanununda yapılan değişiklikle birlikte 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. İlk olarak 1935 yılında yapılan seçimle 395 milletvekilinden 18 kadın

milletvekili seçilerek parlamentoya girmeye hak kazanmıştır. Tek partili hayata geçmeden önceki süreçte meclisteki kadın milletvekili sayısı minimum düzeyde seyrederken çok partili hayata geçiş ve DP'nin muhafazakâr kimliğinin siyasete yansısıyla birlikte kadın milletvekili sayılarında ciddi düşüş yaşanmıştır. Demokrasinin askeri darbelerle sekteye uğratıldığı dönemlerde Türkiye'de kadın parlamenter sayıları inişli çıkışlı bir seviye izlemiştir. Ancak darbeler sonrası sivil siyasete geçiş sürecinde erkeklerin siyasi yasaklı olmalarından kaynaklı kadınlar demokrasinin birer aracı olarak kullanılmış ve önceki dönemlere göre parlamentodaki sayıları arttırılmıştır. Siyasi yasaklıların yasakları kalkmasıyla sonraki seçimde kadın milletvekili sayısı tekrar düşüşe geçmiştir. 90'lı yıllarda Türkiye'de ise AB ile yakınlaşma çabalar dâhilinde erkek güdümünde ve erkeksi siyaset yapan kadın siyasetçiler başbakan, dış işleri bakanlığı ve içişleri bakanlığı gibi görevlere getirilmiş fakat bu durum kadınların parlamentodaki sayısal oranına yansımamıştır.

2002 yılına gelindiğinde ise muhafazakâr sağ ideolojiden gelen Ak Parti kurularak ilk seçimde tek başına iktidara gelmiştir. Parti iktidara geldiği ilk dönemlerde muhafazakâr sağ kanattan geldiğini fakat yenilikçi olduklarını her fırsatta dile getirmiş ve yenilikçiliklerini de yürütmüş oldukları politikalarla desteklemeye çalışmışlardır. Ayrıca parti, iktidara gelmek için seçim döneminde neredeyse her haneye girip oy isteyerek sistemli şekilde çalışmıştır. Erkeklerin giremediği alanlara girip parti için oy toplayan ve kadınların seçimde oy kullanmalarını teşvik ederek gezgin bir politika izleyen kadınların partinin iktidara gelmesindeki rolleri yadsınamaz derecededir. İktidara geldikleri ilk dönemde kadınların başarılı seçim çalışmasına rağmen parti 352 milletvekilinde sadece 13 kadın milletvekili çıkarmış ve partideki kadın milletvekili oranı %8 olarak kayıtlara geçmiştir. Kadınların çalışmaları sayesinde tek başına iktidar koltuğunda oturan Ak Parti'nin kadınlara parlamentoda çok az yer vermesi kadınların günümüzde halâ siyasal temsilde ataerkil yapının uzantılarıyla mücadele etmesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Parti iktidarlarının ilk dönemlerinde demokratikleşme çabaları ve AB ile yakınlaşma çabaları dâhilinde parlamentodaki kadın sayısında minimum düzeyde artış yaşanmış ve kadınların toplumsal ve siyasal konumlarının iyileştirilmesi için düzenlemeler yapılmıştır. Ancak yapılan düzenlemeler ve kadın

oranlarındaki minimum artış yeterli olmamıştır. İktidar gücünün elinde bulundurulması, AB ile yakınlaşmanın askıya alınması ve partinin muhafazakâr kimliğinin ön plana çıkmasıyla kadınlar ikincil planda bırakılmış ve özel alanla sınırlandırılmıştır.

Yenilikçi yönünü bir kenara bırakan ve sürekli olarak kadını özel alanla kısıtlayan eril siyaset düşüncesinin hâkim olmasıyla mecliste kadınlara minimum düzeyde yer ayrılmıştır. 27. Yasama Dönemi'nde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmesiyle meclisteki vekil sayısı 600'e çıkarılmıştır. 50 sandalyelik bir artışın meydana gelmesine rağmen meclis içerisinde sadece 104 kadın vekil bulunurken Ak Parti'de 53 kadın milletvekili parlamentoda yerlerini almıştır. Parti meclisteki kadın milletvekillerinin yarısını oluşturmasına rağmen yeterli düzeye ulaşamamıştır. Meclisteki kadın oranı inişli çıkışlı bir düzey seyrederken oransal olarak bakıldığında 1/6 gibi minimum bir düzeyini oluşturdukları görülmüştür.

Türkiye'de toplumsal eşitsizliğe karşı alınan duyarsız tavır da kadınların siyasal katılımını olumsuz yönde etkilemektedir (Dedeoğlu ve Elveren, 2012 s. 341). Ayrıca kadınlar siyasetin içinde yer aldıklarında siyasi faaliyetlerini ve görevlerini günün belirli saatlerine kadar yürütmekte ve eve geçtiklerinde kadın sorumluluğunda görülen ev işlerini de yerine getirmektedirler. Böylece kadınlar hayatlarının her alanında bir denge siyaseti yürütmektedir (Arslan, 2019, s. 67). Kadınların yönelik parti tüzüklerinde siyasal katılımını arttırmaya güvenceye alınmış kota, fermuar sistemi, eş temsili gibi adımlar kadın mücadelesi sonucunda elde edilmiştir. Aynı zamanda partilerin sahada oy potansiyellerinin yükselişin de kadınların etkin bir rolü olduğu söylenebilir (Arslan, 2019, s. 70). Kadınlar partiler içerisinde yoğun çalışma süreçlerinde ve karar alma mekanizmalarında çalışmak isterler. Parti kararlarının genellikle geç saatte yenen yemeklerde ya da kahvehanelerde kararların alınması kadınların söz konusu gelişmelerden dışlandıklarını göstermektedir (Arslan, 2019, s. 66). Türkiye'de kadın hareketinin son yıllarda giderek siyasi partiler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda iktidar ve muhalefet partileri toplumda kadının konumuna ne kadar önem ve değer verdiklerini göstermek amacıyla parlamentoda da kadın milletvekili sayısına ağırlık vermişlerdir. Her ne kadar partiler tarafından kadın milletvekili varlığına gereken önem verildiği düşünülse de bu durum sadece sayısal

artışla sınırlı kalmış ve istenen düzeye ulaşamamıştır (Dedeoğlu ve Elveren, 2012, s. 334).

1935 yılından günümüze kadar kadın milletvekillerinin parlamentoda varlıkları kabul edilmiş ve meclisteki yerlerini almışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında demokratikleşme ve batılılaşma adına verilen haklar düşük seviyelerde olumlu karşılanmış ancak çok partili hayata geçişle birlikte muhafazakâr ideolojilerin iktidara gelmesiyle kadınların minimum düzeylerinin gerilediği grlmştir.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği tarihten günümüze hiçbir ideoloji ve parti gözetmeksizin alınan veriler ışığında yapılan hesaplamalarla meclisteki kadın milletvekili sayısı toplamda 591'dir. Tüm dönemlerin toplamında Türkiye'de kadınlara mecliste ayrılan yer bir dönem içindeki milletvekili sayısından daha azdır. Kadınların meclis içindeki sayılarının artması için uluslararası belirlenen kritik eşik dikkate alınmamakta ve ataerkil toplum yapısının kodları kadınlar üzerinde işlemeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Acar Savran, Gülnur, (2004), *Beden, Emek, Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, İstanbul, Kanat Yayınları.

Adalet ve Kalkınma Partisi, (2011), <http://www.akparti.org.tr/media/318778/12-haziran-2011-genel-secimleri-secim-beyannamesi-1.pdf>, Erişim: 22.07.2021

Adalet ve Kalkınma Partisi, (2019), *Tüzük*, Ankara.

Adalet ve Kalkınma Partisi, (2021), <http://www.akparti.org.tr>, Erişim: 29.06.2021.

Adalet ve Kalkınma Partisi, (2021), <http://www.akparti.org.tr/ak-kadro/mkyk>, Erişim: 03.08.2021.

Aksoy, İlhan, (2016), “Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını”, *Yasama Dergisi*, s. 7- 20.

Aktaş, Murat, (2015), “Demokrasi Kavramına Eleştirel Bir Bakış”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 87- 105.

Akyüz, Kamuran, (2018), *Siyasal Katılım Bağlamında Yüksek Lisans Öğrencilerinin Siyasal Yaşamdaki Yeri: Ardahan Üniversitesi Örneği*, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan.

Altan Arslan, Şengül, (2017), “Kadın Odaklı Politikaların Hükümet Programlarına Yansımaları Üzerine Bir Analiz”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, s. 411- 440.

Altan, Cemal, (2011), “Eğitim- Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, s. 313- 329.

Altınbaş, Deniz, (2006), “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, s. 21- 52.

Altındal, Yonca, (2009), “Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 351- 367.

Altınova Hancı, Hatice, (2020), *Türkiye’de Kadınların Siyasete Katılımı ve Temsili Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum.

Altuntaş, Nezehat ve Demirkanoğlu, Yahya, (2017), “Adalet ve Kalkınma Partisinin Kadına İlişkin Söylem ve Politikalarına Bakış: Muhafazakar Demokratlıktan Muhafazakarlığa Doğru Evrilişin İzdüşümleri”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, s. 65-96.

Arat, Yeşim, (1993), “Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri”, (Ed. Şirin Tekeli), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, içinde (s. 101- 113), İstanbul, İletişim Yayınları.

Arslan, Esra, (2019), “Siyasi Partilerde Cinsiyetin İzini Sürmek: AKP, CHP, MHP ve HDP Örnekleri”, *Fe Dergisi*, s. 59- 76.

Arslan, Gülten, (2020), “Üçüncü Bin Yılda Türkiye’de İktidarda Kadının Temsili: Üçüncü Bin Yılda İktidar Partisi Kadın Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi”, *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, s. 9- 41.

Aşkar, Gökhan, (2019), “Bürokraside Temsil Sorunu: Temsili Bürokraside Yaklaşımı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 95-104.

Atabey, Güllü ve Hasta, Derya, (2018), “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlilik ve Toplumsal Cinsiyet”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, s. 484- 516.

Atan, Meltem, (2015), “ Radikal Feminizm: ‘Kişisel Olan Politikadır’ Söyleminde Aile”, *Jemsos the Journal of Europe- Middle East Social Science Studies*, s. 1- 21.

Ateş, Hamza ve Yavuz, Öznur, (2017), “Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 28- 47.

Ayata, Ayşe Güneş, (1993), “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, (Ed. Şirin Tekeli), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, içinde (s. 293-312), İstanbul, İletişim Yayınları.

Aydın, Abdullah ve Kahraman, Ömer Fuad, (2017), “Türkiye’de Kadın Temsili Sorunsalına Kadın Bakanlar Bağlamında Bir Bakış”, *Yasama Dergisi*, s. 46- 64.

Aydın, Çiğdem, (2020), “Siyasette ‘Kadın Tektipleştirme’ Süreçleri”, (Ed. Nil Mutluer), *Cinsiyet Halleri Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, içinde (s. 103- 121), İstanbul, Varlık Yayınları.

Ayhan Yılmaz, Rasime ve Yaşar, İbrahim Halil, (2020), “Sosyal Medya Kullanımının Siyasal Etkinlik İlgi ve Katılım Üzerine Etkisi”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 195- 207.

Aykut, Ebru, (2020), “İfratla Tefrit Arasında Müslüman Osmanlı Kadınları ve Feminizm”, (Ed. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce Cilt:10 Feminizm*, içinde (56- 67), İstanbul, İletişim Yayınları.

Bakan, Bekir, (2012), *Türkiye’de Kadın Hak İhlalleri*, İstanbul, Cinius Yayınları.

Baki, Muharrem. (Ed.), (2016), *Genç Hukukçular Okumaları Birikimler 5*, İstanbul, Hukuk Vakfı Yayınları, s. 365-369.

Balcı, Meral ve Tuzak, Mervenur, (2017), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasal Hakları İçin Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, s. 43- 51.

Barber, Benjamin, (1995), *Güçlü Demokrasi*, (Çev. Mehmet Beşikçi), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Bayraktar, Tuğba, (20018), “İstanbul Sözleşmesi ve 2017 Türkiye Gölge Raporuna İlişkin Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 87-111.

Bekcan, Umut, (2005), *Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Berktaş, Fatmagül, (1995), *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın Hristiyanlıkta ve İslamiyette Kadın Statüsü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, İstanbul, Metis Yayınları.

Biricik, Alp, (2020), “ ‘Erkek Adam’ Ezberini Bozmak Üzerine: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Resmi Söylem Üzerinden Kurgulanması”, (Ed. Nil Mutluer), *Cinsiyet Halleri Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, içinde (s. 232- 246), İstanbul, Varlık Yayınları.

Bolluk, Nimet, (2017), *Türkiye’de Siyasal Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Kadın Katılımı Sorunu*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Bozdoğan Tulum, Arzu, (2014), *Kadınların Siyasal Yaşama Katılımında Kadın Kolları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Cansun Şebnem, (2013), “Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımının Algılanması: AKP ve CHP Örnekleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, s. 9- 30.

Cansun, Şebnem, (2008), “Ak Parti’nin Aylık Dergisi Türkiye Bülteni’nde Kadın Siyasetçiler ve Kadın Politikacıların Sunumu”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s. 186- 213.

Cansun, Şebnem, (2012), “Siyasette Cinsiyet Kotası: AKP ve CHP Örnekleri”, *Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 78- 96.

Connell, Raewyn, (2019), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Çadır, Mustafa, (2011), *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasal Parti Kadın Kollarının Rolü*, Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çağatay, Selin (2020), “Kemalist Feminizm: Kadın Hareketi Tarihinin Göz Ardı Edilmiş Bariz Gerçeği”, (Ed. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber), *Modern Türkiye Siyasal Düşünce Cilt:10 Feminizm*, içinde (313- 330), İstanbul, İletişim Yayınları.

Çağlar, Nedret, (2011), “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, s. 56- 79.

Çakır, Serpil, (2007), “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, (Ed, Birsen Örs), *Modern Siyasal İdeolojiler*, içinde (412- 475), İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çiçek, Atıl Cem, Aydın, Selçuk ve Yağcı, Bülent, (2015), “Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 269- 284.

Çitci, Oya, (1996), “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* s. 5-14.

De Gouges, Olympe, (1791), *Kadın Hakların Evrensel Bildirgesi*, (Çev. Asena Yalınız), İstanbul, Kafekültür Yayıncılık, (Orijinal çalışma basım tarihi 1791).

Dedeoğlu, Saniye ve Elveren, Adem Yavuz, (2012), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Dedeoğlu, Saniye ve Elveren, Adem Yavuz, (2015), *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*, Ankara, İmge Kitapevi.

Demir, Erdi, (2018), *Kadınların Siyasal Katılımı: Antalya’da Ak Parti ve CHP Kadın Kolları Örneği*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Demirkanoğlu Yahya, (2018), *Türkiye’de Muhafazakar Sağ ve Kadın*, Bursa, Ekin Yayınevi.

Demirkol, Yahya, (2015), *Türkiye’de Muhafazakar Sağ ve Kadın: MSP’den Ak Partiye Değişen Siyasal Panorama*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Trabzon.

Deniz, Şadiye, (2007), “Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s. 2- 16.

Deniz, Şadiye, (2010), “Türkiye’de Yazılı Basında Kadınların Siyasal Temsili: 03 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri”, *Yaşar Üniversitesi E- Dergisi*, s. 3199- 3220.

Deniz, Şadiye, (2019), *Türkiye’de Kadın ve Siyaset*, Ankara, Detay Yayıncılık.

Dikici, Erkan, (2016), “Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri”, *JASSS the Journal of Academic Social Science Studies*, s. 523- 532.

Doğramacı, Emel, (1985), “Cumhuriyet Döneminde Türk Kadını”, *Erdem*, s. 111- 124.

Donovan, Josephine, (1997), *Feminist Teori*, (Çev. Bora Aksu, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan), İstanbul, İletişim Yayınları.

Duran, Hasan, (2005), “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı- Kütahya Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 131- 152.

Dursun, Davut ve Altunoğlu, Mustafa. (Ed.), (2018), *Siyaset Bilimi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Eser, Hamza Bahadır ve Sarışahin, Pınar, (2016), “Cinsiyet- Siyasal Katılım İlişkisi: SDÜ Örnek Olayı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, s. 38- 58.

Eyidiker, Uğur, (2019), “Siyasal Davranış: Siyasal Katılıma Giden Yol”, *International Journal of Social Humanities and Administrative Sciences*, s. 704- 719.

Gök, Fatma, (1993), “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, (Ed. Şirin Tekeli), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, içinde (s. 181- 198), İstanbul, İletişim Yayınları.

Gökçimen, Semra, (2008), “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, s. 5- 59.

Göksoy, Seda, (2019), *Türkiye’de Kadınların Yerel Siyasetteki Konumu ve Yerel Karar Alma Sürecindeki Etkileri: Siyasi Partilerin Kadın Kollarında Bir Araştırma*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Göztepe Ç, Ece, (1996), “Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45(1):1.

Güler, Leyla, (2020), *Türkiye Siyasetinde Kadın Milletvekillerinin Görünürlüğü: 26. Dönem AKP ve CHP Örneği*, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Güler, Müzeyyen, (2011), “Atatürk’ün Kadın Devrimi ve 80 Yıl Sonrası”, 38. *İçanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1. Baskı, içinde (s. 305- 316), Ankara, Bilkent Konferans Merkezi.

Güneş, Fatime, (2017), “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 245-256.

Heywood, Andrew, (2013), *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. Ahmet Kemal Sayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnanç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan), Ankara, Adres Yayınları.

IPU, Woman in National Parliaments, (2019), <http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm2019,Ekim>, Erişim: 09 Nisan 2021.

IPU, Woman in National Parliaments, (2019), <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif-arc.htm>, Erişim: 16.08.2021.

İçişleri Bakanlığı, (2021), <https://icisleri.gov.tr/valilikler>, Erişim: 04.08.2021.

İlkhan, Serap, (2018), “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını”, *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, s. 56- 76.

İyigüngör Vildan, (2001), “Siyaset Bilimi Disiplini İçinde Feminizm Feminist Teori ve Siyasal Analiz”, *Marmara İletişim Dergisi*, s. 33- 50.

Kaçar, Aliye, (2020), *Kadınlar Halk Fırkasından Türk Kadınlar Birliği'ne Kadın Hareketi ve Basına Yansıması (1923- 1935)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Karabela, Eyüp, (2018), “Ak Parti Seçim Vaatlerinde Medyada Oluşturulan Kadın Temsilleri: Hedef 2023 Örneği”, *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, s. 22- 34.

Karaçor, Süleyman, (2009), “Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, s. 121- 131.

Karkın, Naci ve Öztoprak, Meral, (2005), “Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar”, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, s. 1-25.

Kaya, Gürcü, (2010), *Kadın Derneklerinin Kadın Siyasal Yaşama Etkisi, KA-DER Örneği*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kollontai, Aleksandra, (2000), *Toplumsal Gelişmede Kadının Konumu*, (Çev. M. Ali İnci), İstanbul, İnter Yayınları.

Koyuncu Lorasdağı, Berrin, (2020), “Yasal Eşitlikçi Siyasal Hak Talepleri Ekseninde Türkiye’de Liberal Feminizmin Seremcamı”, (Ed. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce Cilt:10 Feminizm*, içinde (386-391), İstanbul, İletişim Yayınları.

Kurtbaş, İhsan, (2016), “Temsil Krizinin Asılması ve Demokrasinin Pekişmesi Bağlamında Aday Odaklı Bir Politik Sistem Önerisi”, *Kafkas Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 421-445.

Kutluata, Zeynep, (2020), “Balkan Savaşlarının ve I. Dünya Savaşının Osmanlıda Kadın Hakları Söylemlerine Yansımaları”, (Ed. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce Cilt:10 Feminizm*, içinde (68- 77), İstanbul, İletişim Yayınları.

Mutlu, Ahmet, (2017), “Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 24- 46.

Mutluer, Nil, (2020), “Türkiye’de Cinsiyet Hallerinin Sınırları”, (Ed. Nil Mutluer), *Cinsiyet Halleri Türkiye’de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*, içinde (s. 14- 30), İstanbul, Varlık Yayınları.

Notz, Gisela, (2012), *Feminizm*, (Çev. Sinem Derya Çetinkaya), Ankara, Phoenix Yayınevi.

Oruç, Tülay, (2013), *Yerel Siyasette Temsil ve Katılım: Kadın*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Örs, Birsen, (Ekim 2006), “Siyasal Temsil”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 1-22.

Örtlek, Muhammet ve Tekelioğlu, Serhat, (2013), “Türkiye’de Siyaset ve Kadın”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, s. 278- 287.

Özalp, Havva, (2016), *Kadınların Siyasette Aday Olması ve Seçilmesinin Önündeki Engeller ve Çözüm Önerileri*, Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özdemir, Gülen, (2009), “Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci”, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2009 (1), s. 1- 19.

Özdemir, Gürbüz, (2019), “Siyasal Katılımı Etkileyen Sosyoekonomik Faktörler Üzerine Bir Araştırma- Çankırı Örneği”, *Sakarya İktisat Dergisi*, s. 252- 283.

Özdemir, Özlem, (2017), “İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 395- 414.

Özgül, Mahmut Hüdayi, (2019), *Sosyoekonomik Faktörlerin Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım Davranışı Üzerine Etkisi: Beşiktaş ve Sultanbeyli Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özkan, Metin, (2020), “Temsili Demokrasiden Demokratik Temsilci Pıtkın’ı Yeniden Düşünmek”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, s. 55-83.

Phillips, Anne, (1995-2011), *Demokrasinin Cinsiyeti*, (Çev. Alev Türker), İstanbul, Metis Yayınları.

Pıtkın, Hama F, (2014), *Temsil Kavramı*, (Çev. Seda Erkoç), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Roussopoulos, Dimitrios ve Benella, George C, *Katılımcı Demokrasi*, (2019), (Çev. Hakan Şahin), İstanbul, Sümer Yayıncılık.

Sallan Gül, Songül ve Altındal, Yonca, (2015), “Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi:2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, s. 51- 72.

Sancar, Serpil, (2018), *Siyasal Kararlara Katılmada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, Ankara, Ceid Yayınları.

Sargın, Sevil ve Yıldız, Selin (2018), “Türkiye Siyasetinde Kadın Milletvekillerinin Mekansal Dağılımı ve Dağılıma Etki Eden Faktörler”, *Journal of Social Humanities Sciences Research*, 5 (30), s. 4061- 4075.

Sayın, Aysun, (2007), *Geçici Özel Önlem Politikası: Kota*, Ka-Der Ankara, Yalçın Matbaacılık.

Sumbas, Ahu, (2012), *Demokrasi ve Kadın Temsili Çerçevesinde Yerel Siyasette Kadın Temsilcilerin Etki ve Katkıları: Türkiye’de 2009 Yerel Seçimlerinde Seçilen Kadın Belediye Başkanları Örneği*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Sumbas, Ahu, (2015), “Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Tartışma”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, s. 103- 121.

Şeker, Berfu ve Sönmezocak, Ezel Buse (2021), “İstanbul Sözleşmesi’nden Çekilmek: Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğiyle Savaş”, *A Policy Brief Series From Freedom House*, s. 1-7.

T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2021), “Türkiye’de Kadın”, Ankara.

Talay Keşoğlu, Birsen, (2020), “1980 Sonrası Kadın Hareketi ve Kurumsallaşma”, (Ed. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce Cilt:10 Feminizm*, içinde (148- 157), İstanbul, İletişim Yayınları.

Tekeli, Şirin, (1989), *Kadınlar Neden Politikada Yoklar*, İstanbul, Sosyalist Feminist Kaktüs K Yayınları.

Terkan, Banu, (2010), “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP ve CHP Örneği)”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*, s. 115- 136.

Tuncay, Suavi, Hurma, Hüseyin ve Konuş, Levent, (2008), “Türkiye’de Kentleşme ve Göç Olgusu Sürecinde Medya ve Siyasal Katılım İlişkisi”, *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, s. 9- 42.

Tuncer, Erol, (2019), *Cumhurbaşkanlığı Seçimi Milletvekili Genel Seçimi*, Ankara, Türkiye Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını.

Türe, İlknur, (2005), “Çağdaş Demokrasinin Temel Koşulu Siyasal Temsil”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, s. 68-81.

Türk, Perihan, (2010), *Kadın ve Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma Bursa’da AKP ve CHP Kadın Kolları*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (2021), <https://www.tccb.gov.tr/kabine/>, Erişim: 27.06.2021.

Türkiye İstatistik Kurumu, (2021), İstatistiklerle Kadın.

Ugan, Ahmet Ali, (2017), “TBMM’de Kadınların Temsiliyet Oranı ve Siyasi Partilerdeki Yeri”, *Kesit Akademi Dergisi*, s. 389- 404.

Ural, Şafak, (1999), “Demokrasi Kavramı Toplumsal değerler ve Birey”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40-1.

Varlık, Ülkü ve Ören, Banu, (2003), “Demokrasi ve Temsil”, *Sakarya Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 173-185.

WEF, The Global Gender Gap Report, (2012), <http://www3.weforum.org/docs/WEF-GenderGap-Report-2012.pdf>, Erişim: 09 Nisan 2021.

Yağmurlu, Aslı, (2011), “Siyasal Katılım ve Halkla İlişkileri Ankara Merkez İlçe Belediyeleri İnternet Siteleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk İdari Dergisi*, s. 197-216.

Yaraman, Ayşegül, (2015), *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili Dışılıksız Siyaset*, Ankara, Bağlam Yayıncılık.

Yavaşgel, Emine, (2014), *Siyasal Modernleşme Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu*, İstanbul, Derin Yayınları.

Yavuz, Bülent, (2009), “Çoğulcu Demokrasi Anlayışı ve İnsan Hakları”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 1-2.

Yaylı, Hasan ve Eroğlu, Gülçin, (2015), “Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili”, *International Journal of Science Culture and Sport*, Special (3), s. 504- 524.

Yıldıran, Selen, (2020), *Ak Parti Döneminde Kadınlara Yönelik Sosyal Politikalar*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli.

Yıldırım, Burcu, (2019), *Siyasal Hayatta Kadın ve Ak Parti Kadın Milletvekilleri*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

Yılmaz, Ahmet, (2010), “Osmanlıdan Cumhuriyete Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, s. 191- 212.

Yurdsever Ateş, Nevin, (2009), *Yeni Harflerle Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu (1925-1927)*, İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını.

Yüceer, Saime, (2008), “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 131- 151.

Yüksek Öğrenim Kurumu, (2021), <https://www.yok.gov.tr/rektorlerimiz/devlet-universitesi-rektorleri>, Erişim: 03.08.2021.

Yüksek Öğrenim Kurumu, (2021), <https://www.yok.gov.tr/rektorlerimiz/vakif-universitesi-rektorleri>, Erişim: 03.08.2021.

Yüksel, Ece, (2018), “II. Meşrutiyet Sonrası Osmanlı Toplumunda Kadın”, *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi*, s. 77- 92.

Zihnioğlu, Yaprak, (2020), “Nezihe Muhiddin ve Türk Kadın Birliği (1927- 1935)”, (Ed. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber), *Modern Türkiye Siyasi Düşünce Cilt:10 Feminizm*, içinde (392- 404), İstanbul, İletişim Yayınları.